

Interiér katedrály sv. Víta na Pražském hradě
© Správa Pražského hradu, Foto: Jan Gloc

ADRIANA
KRNÁČOVÁ

Primátorka hl. m. Prahy
Mayor of Prague City

MAGISTRÁT
HLAVNÍHO MĚSTA
PRAHY
CITY OF PRAGUE,
PRAGUE CITY
HALL

Mariánské náměstí 2
110 00 Praha 1
Česká republika
Czech Republic

+420 236 003 401
adriana.krmacova@praha.eu

www.praha.eu

Vážení milovníci české historie,
dovolte mi přivítat Vás na výstavě Architektura pro korunu – Lidé a architektura v době Karla IV. Samospráva středověké Prahy se výrazně lišila od té dnešní. Byla však téměř stejně členitá a složitá. Praha byla trojměstím a po založení Nového Města Karlem IV. v roce 1348 dokonce čtyřměstím. V čele každého z měst stál vlastní sbor konšelů, tzv. městská rada, která byla jmenována panovníkem. Městská rada spojovala pravomoc exekutivní a justiční, čímž byla současně městskou správou i městským soudem s plným trestním i hrdelním právem. Funkce primátora v době Karla IV. ještě neexistovala, ta vznikla až o sto let později.

V předsednictví městské rady se po měsíci střídali jednotliví konšelé a ten, který právě předsedal, užíval titul purkmistr. Přesto se již na sklonku Karlovy vlády začal vyčleňovat nejváženější z konšelů, který jako purkmistr zahajoval funkční období rady a který je také zakončoval a za radu skládal účty. Protože byl první, ujal se pro něho titul „primas“ a tento titul byl později v 16. století druhotně polatinštěn na „primator“. V roce 1922 byl historický titul „primátor“ obnoven a použit jako funkční označení nejvyššího purkmistra, resp. vrchního starosty, nově vzniklé Velké Prahy.

Výstava bude jistě velmi zajímavá a přínosná, proto pokud mi to program dovolí, rozhodně si ji nenechám ujít. Všem návštěvníkům přeji příjemnou a poučnou zábavu.

Dear lovers of Czech history,

Allow me to welcome you to this exhibit, „Architecture for the Crown – People and Architecture in the Time of Charles IV“. The local government of medieval Prague differed considerably from that of today. It was however just as complex and compartmentalized. Prague was a tri-city then, even becoming a „quadri-city“ after Charles IV founded the New Town in 1348. Each of the component towns was governed by its own group of councilors, a town council, which was appointed by the monarch. This town council combined the functions of the executive and the judiciary, meaning it was both the city government and the municipal court with full criminal law jurisdiction and the right to order executions. The office of mayor in the time of Charles IV did not yet exist, only being created a hundred years later.

The individual councilors took turns at the head of the town council each month and the one who was presiding used the title of „purkmistr“, or reeve. Yet towards the end of Charles's rule, one of the most respected councilor started to become more prominent, starting the council's term of office as reeve and also concluding it and settling its accounts. Because he was the first, the title of „primas“ caught on for him, and this title was later Latinized to „primator“ in the 16th century. In 1922 the historical title of „primator“ was brought back and used as the functional title for the highest reeve, that is the lord mayor, of the newly amalgamated Greater Prague.

This exhibit will certainly be of great interest and if I have time I will definitely be sure not to miss it. I wish all visitors a pleasant and informative experience.

JAN WOLF

Radní hl. m. Prahy
pro oblast kultury,
památkové péče,
výstavnictví a cestovní-
ho ruchu
Prague City Councillor
for Culture, Heritage,
Exhibitions
and Tourism

MAGISTRÁT HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY CITY OF PRAGUE, PRAGUE CITY HALL

Mariánské náměstí 2
110 00 Praha 1
Česká republika
Czech Republic

+420 236 002 791
jan.wolf@praha.eu

www.praha.eu

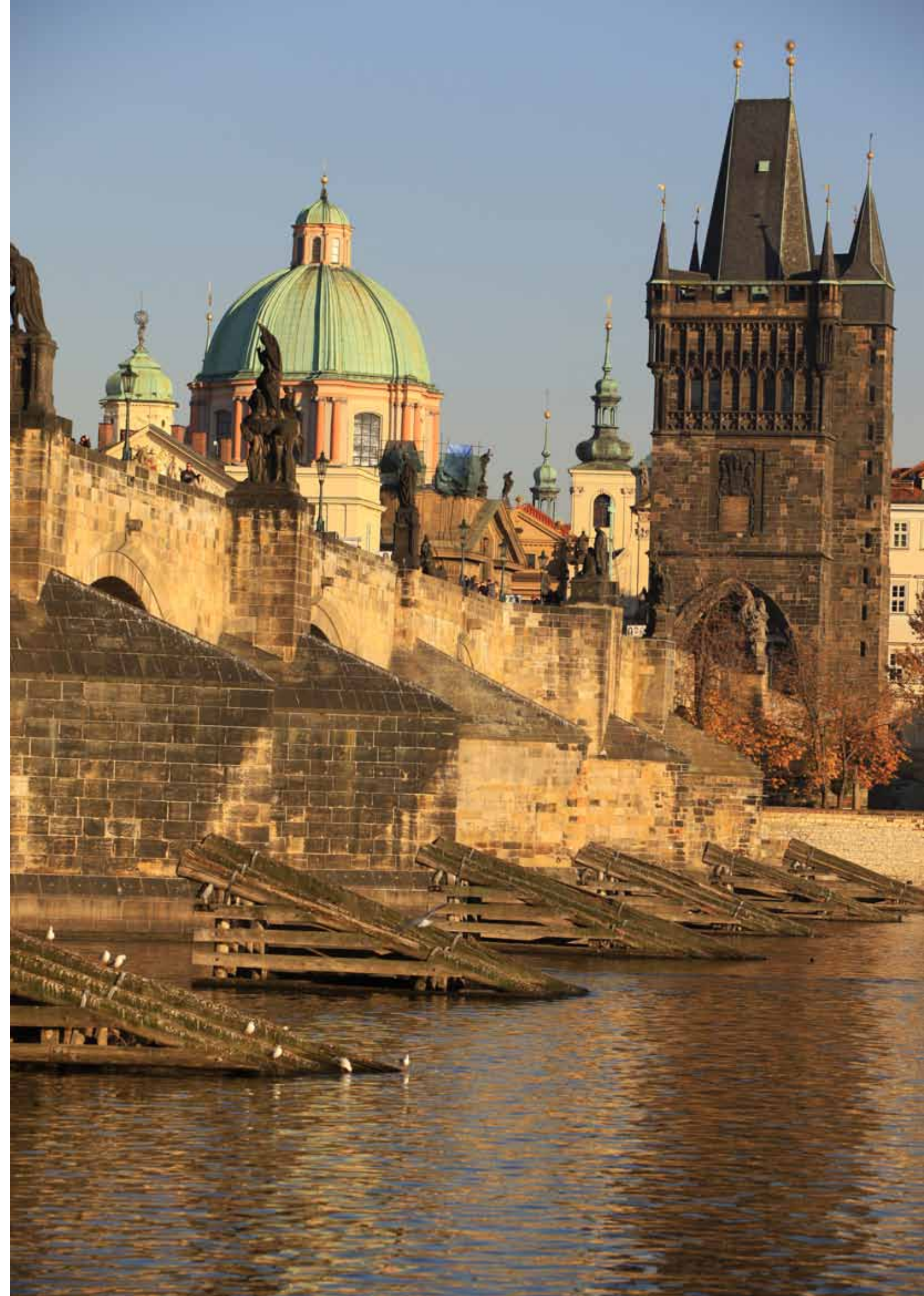
Milé děti, vážení rodiče, vážení návštěvníci,
je s podivem, když dnes slyšíme tvrzení, že české dějiny (i ty moderní) postrádají velké osobnosti.

Do velké míry je to tím, že po skončení povinné školní docházky zapomínáme na celou řadu takovýchto osobností, o kterých jsme se mnoho let učili. A právě z tohoto důvodu se hl. m. Praha snaží, vedle vlastních projektů, podporovat snahy o jejich připomínání.

V letošním roce vzpomínáme 700 let od narození císaře Svaté říše římské, českého krále Karla IV., který patří k výjimečným osobnostem českých i evropských dějin. Byl to ambiciózní vladař, prozíravý politik i urbanistický vizionář. Jeho snaha učinit z Prahy „město, kam vedou všechny cesty“, zkrátka hlavní město říše, nám zanechala jednu z nejkrásnějších světových metropolí. Stopy jeho vpravdě osvíceného panování nalezneme takřka na každém kroku. Zkusme se v rámci návštěvy této výstavy, která nám má přiblížit dobu 14. století, a až vyjdeme ven, nad tím vším zamyslet.

Esteemed children, parents, and visitors,
It is a wonder to hear today that Czech history (including modern history) lacks great personalities. To a large extent this is a result of the fact that once we finish our compulsory schooling, we forget a whole range of such personalities that we spent years learning about. And this is precisely the reason that the City of Prague, in addition to its own projects, endeavours to support efforts to commemorate them.

This year we celebrate 700 years since the birth of the Holy Roman Emperor and King of Bohemia, Charles IV, who is one of the great personalities of both Czech and European history. He was an ambitious ruler, prudent politician and urban planning visionary. His efforts to make Prague the „city where all roads lead“, in short the capital of the empire, have left us with one of the world's most beautiful cities. Traces of his truly enlightened reign can be found at nearly every step. Let us try to keep all this in mind as we visit this exhibition, which presents the 14th century to us, and as we come out again.

JIŘÍ SKALICKÝ

Ředitel,
Odbor památkové péče
Director,
Heritage Department

MAGISTRÁT HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY CITY OF PRAGUE, PRAGUE CITY HALL

Jungmanova 35/29
111 12 Praha 1
Česká republika
Czech Republic

+420 236 002 338
jiri.skalicky@praha.eu

www.praha.eu

STŘEDOVĚKÁ PRAHA — STAVITELSTVÍ A ARCHITEKTURA V OBDOBÍ GOTIKY — ÚVODNÍK K VÝSTAVĚ

Zapsání Historického centra Prahy na Seznam světového a přírodního dědictví UNESCO ve stejných hranicích, jaké měla středověká Praha, sevřená hradbami, mnohé napovídá o významu tohoto období pro dějiny města a jeho architektury. Stále se můžeme procházet křivolakými uličkami Starého Města i žasnout nad mapou přesně narysovaných ulic i velkorysých náměstí Nového Města, které jsou funkční i pro potřeby obyvatel 21. století. Nepřestává nás udivovat, jak tehdejší zadavatelé a objednavatelé byli prozíraví a nadčasoví, a to nejen v oblasti urbanismu. Také povýšení Prahy na císařskou rezidenci, založení univerzity, zřízení arcibiskupství či překlenutí Vltavy novým kamenným mostem přispělo ke zvýšení prestiže a znamenalo další přerod Prahy ve středověké velkoměsto. A tak se dnes můžeme těšit pohledem na katedrálu, jejíž zevní mimořádně bohatý a různotvárný opěrný systém od Petra Parléře nemá mezi gotickými katedrálami obdoby. A považujeme si i všech ostatních skvostů architektury, které se zapsaly do historie a panoramatu Prahy. Je pro nás ctí a povinností chránit jedno z nejgotičtějších měst Evropy.

MEDIEVAL PRAGUE — CIVIL ENGINEERING AND ARCHITECTURE IN THE GOTHIC PERIOD — EXHIBITION FOREWORD

The recording of the Historical Centre of Prague on the UNESCO World Heritage List with the same boundaries used by medieval Prague – then enclosed by walls – says much about the importance of this period for the history of the city and its architecture. We can still stroll through the winding streets of the Old Town and marvel at the map of precisely laid out streets and generous squares of the New Town, which remain functional for the needs of their 21st century inhabitants. It never ceases to amaze us how the planners and patrons of the time were forward-looking and timeless, and not just in terms of urban planning. The raising of Prague to an imperial residence, the founding of a university, the establishment of an archbishopric and the spanning of the Vltava with a new stone bridge also all helped increase the city's prestige and marked the rebirth of Prague into a major medieval city. Thus it is that today we can enjoy the view of a cathedral whose exceptionally rich and diverse system of outer supports by Peter Parler is unequalled among Gothic cathedrals. We also revere all the other architectural gems that have made their mark in history and the Prague skyline. It is both an honour and a duty to protect one of the most Gothic cities in Europe.

MONIKA
PALATKOVÁ

Ředitelka
Director

Vážené dámy, vážení pánové,
vítejte na jubilejním desátém ročníku mezinárodního festivalu architektury a urbanismu Architecture Week, který letos ve Valdštejnské jízdárně představí českým i zahraničním návštěvníkům život i architekturu doby vlády císaře Karla IV.

Zvyšování prestiže „značky“ Česká republika na domácím i zahraničním trhu je hlavním cílem České centrály cestovního ruchu, která turisty zve do všech koutů naší vlasti pomocí široké škály svých aktivit. Atraktivní turistické destinace České republiky se na domácím i zahraničním trhu představují v kampani Česko – země příběhů. Česká republika se v loňském roce představila jako *místo navýsost romantické, ve kterém můžete svůj příběh prožít* v malebných uličkách měst či na hradech a zámcích. Letošní rok je také rokem příběhů – tentokrát spjatých s dobou císaře a krále Karla IV. *Výročí 700 let od narození tohoto významného vladaře* je jednotícím tématem naprosté většiny letošních marketingových aktivit agentury CzechTourism, a to jak v rámci domácího cestovního ruchu, tak na zahraničních trzích. Pro *všechny potenciální* návštěvníky regionů České republiky jsme připravili výzvu „*Prožijte královské zážitky na karlovských místech!*“ a pro putování za poznáním, jedinečnou krajinou scénérií i za zdravím jsme zvolili místa napříč všemi regiony České republiky. Zveme nejen k návštěvě nejznámějších architektonických děl své doby, ale i za příběhem západočeských lázní, za klášterními pivovary a rytířskými řády jižních Čech, za královskými vinicemi a rybníky severních Čech a Moravy či za netradičními eventy, které připomínají tradici českého sokolnictví, sklářství i šperkařství, gastronomie, loutkářství i jiných odvětví.

Místa a města České republiky spjatá s postavou Karla IV. můžete navštívit i interaktivně, a to díky mapě dostupné na webových stránkách www.karel700let.cz, kde naleznete i kalendář akcí spojených s tímto významným výročím. CzechTourism se pro letošní rok stal zároveň partnerem desítek tuzemských akcí, které si téma Karla IV. vzaly za své, dobrodružné povahy zveme k nové šifrovací hře Královské mystérium a mapa Karlovských míst je k dispozici pro všechny.

Přeji vám, abyste se na letošním ročníku výstavy se svou rodinou i celou svou družinou královsky bavili.

Kutná Hora
© Libor Sváček

CzechRepublic
Land of Stories

ČESKÁ CENTRÁLA CESTOVNÍHO RUCHU – CZECH TOURISM CZECH TOURISM BOARD

Vinohradská 46
120 41 Praha 2 / Prague 2
Česká republika
Czech Republic

+420 221 580 401
palatkova@czechtourism.cz

www.czechtourism.cz

Ladies and gentlemen,
Welcome to the tenth annual international festival of architecture and urbanism – Architecture Week. This year the festival is going to take place in St. George's Convent at Prague Castle and will present to Czech and foreign visitors the life and architecture during the reign of Holy Roman Emperor Charles IV.

Aiming to raise the prestige of the Czech Republic „brand“ in domestic and foreign markets, CzechTourism invites tourists to all parts of our country applying a wide range of its activities. Attractive tourist destinations of the Czech Republic are presented in the Czech Republic – Land of Stories campaign both in the domestic and foreign markets. Last year the Czech Republic showed itself to be an extremely romantic place, where you can create your own story in the charming lanes of towns or in castles and chateaux. This year is also centred around stories and this time around those related to the era of Charles IV, King of Bohemia and Holy Roman Emperor. The anniversary of 700 years from the birth of this outstanding monarch is the unifying theme of the vast majority of this year's marketing activities of CzechTourism, in the context of domestic tourism as well as in foreign markets. For all potential visitors to the regions of the Czech Republic, we have issued a tempting invitation „Come to Enjoy Royal Experiences at Charles IV's Sites!“, and for those wishing to indulge in some exploration, beautiful landscape scenery and health trips, we have selected various places across all the regions of the Czech Republic. We try to attract tourists to not only visit the most famous architectural gems of their times, but also to come to experience a story of West Bohemian spas, monastic breweries and Orders of Knights of South Bohemia, to explore royal vineyards and ponds of North Bohemia and Moravia or attend unique events drawing on the tradition of Czech falconry, glass and jewellery making, gastronomy, as well as puppetry and other crafts.

Places and towns of the Czech Republic connected with Charles IV can also be visited interactively thanks to a map available on the www.karel700let.cz website, where you can find a schedule of events associated with this significant anniversary. In addition, for this year CzechTourism became a partner of dozens of domestic events, presenting the theme of Charles IV. Adventurous souls should try their hand at a new cipher game called Royal Mystery while the map of Charles IV's Sites is available for everyone.

May this year's exhibition bring your family and your entourage right royal entertainment.

Česká centrála cestovního ruchu – CzechTourism, se zabývá rozvojem cestovního ruchu v České republice pomocí klíčových aktivit propagujících turismus na domácím trhu i v zahraničí.

CzechTourism zajišťuje propagaci České republiky a soustavně vyvíjí činnost k vytváření image České republiky jako destinace cestovního ruchu jak v zahraničí, tak v samotné České republice a svou činností přispívá k rozvoji odvětví cestovního ruchu.

Atraktivní turistické destinace České republiky se na domácím i zahraničním trhu představují v kampani Česko – země příběhů. Poutavé příběhy, které mohou návštěvníci na vlastní kůži odhalovat, objevovat a prožívat, lákají k návštěvě jedinečných míst a sdílení nevšedních zážitků s ostatními. V roce 2015 se Česko představilo jako země romantických příběhů, které můžete prožít v malebných uličkách měst či na hradech a zámcích. Navázalo tak na předchozí kampaň, jež se v roce 2012 zaměřila na slavné osobnosti, v roce 2013 na atraktivní místa Česka a v roce 2014 se důraz kladl na jedinečný zážitek. Rok 2016 potom určuje jednotící téma – výročí 700 let od narození římského císaře a českého krále Karla IV.

Ústřední témata užívaná při propagaci České republiky:

- **Cesty za poznáním**, které prezentují unikátní kulturní prvky jako sakrální památky, městskou architekturu i zvyky či tradiční gastronomii. Zaměřují se nejenom na Prahu, ale i další města s příběhem jako Brno či Olomouc.
- **Cesty krajinou** propagují především nenáročné outdoorové aktivity v přírodě během léta i zimy.
- **Cesty za zdravím** stavějí na světově uznávaném českém lázeňství a na medicínském turismu.
- **MICE** – prezentuje kongresový a incentivní turismus.

The Czech Tourism Authority – CzechTourism focuses on the development of tourism in the Czech Republic employing key activities promoting the travel industry in the domestic market as well as abroad.

CzechTourism ensures the presentation of the Czech Republic, consistently developing its activities to build the Czech Republic's image as a tourist destination both abroad and in the Czech Republic itself, thus contributing to the development of the tourism and travel industry as such.

Attractive tourist destinations in the Czech Republic are promoted in the Czech Republic – Land of Stories campaign, aimed at both domestic and foreign markets. Engaging stories that visitors can uncover and discover for themselves or even try out draw people to unique places, encouraging them to share their unusual experiences with others. In 2015 the Czech Republic was portrayed as a land of romantic stories which you could write your own chapter of, while exploring picturesque town streets or castles and chateaux. In this way the promotion followed up previous campaigns, which in 2012 focused on celebrities, in 2013 on attractive sites in the Czech Republic and in 2014 the emphasis was placed on unique experiences. Since 2016 marks 700 years from the birth of Charles IV, Holy Roman Emperor and King of Bohemia, the main topics centre around this anniversary.

The key themes used in the promotion of the Czech Republic:

- **Exploration tourism**, presenting unique cultural features such as sacral sites, urban architecture as well as customs and traditional cuisine, focussing not only on Prague, but also other cities with a story, such as Brno and Olomouc.
- **Countryside tourism**, promoting mainly undemanding outdoor activities in the countryside during the summer and winter.

Znojmo
© Libor Sváček

Karlštejn / Karlštejn Castle
© Libor Sváček

Komunikační téma roku 2016 se prolíná těmito produktovými řadami, ale vychází také z národního projektu oslav toho významného výročí, které bylo oficiálně zařazeno i mezi výročí UNESCO.

CzechTourism byl v rámci vládního projektu národních oslav ustanoven koordinátorem marketingové komunikace pro oblast cestovního ruchu. V rámci schválené marketingové strategie pro rok 2016 proto osloví tuzemskou cílovou skupinu i návštěvníky z vybraných zdrojových trhů s marketingovou výzvou „*Prožijte královské zážitky na karlovských místech!*“ Pro kampaň byl vytvořen ucelený kreativní koncept (vizuály, bannerová řešení, propagační destinační spoty). Pro komunikaci tématu byla zvolena doména www.karel700let.cz s kalendářem akcí k výročí a interaktivní mapou, která uživatele zve k návštěvě vybraných míst České republiky historicky spojených s postavou Karla IV. Do edičního plánu agentury je také zařazena výroba tištěné mapy „karlovských míst“.

Primární zdrojové trhy pro kampaň: Česká republika, Slovensko, Německo, Rusko, Polsko, Francie, Rakousko, Švýcarsko, státy Beneluxu (výběr na základě historické relevance tématu na daném trhu a predikcí Institutu turismu).

Primární cílovou skupinou kampaně jsou aktivní lidé ve věku 35 až 44 let, vysokoškolsky vzdělaní, náležející k vyšší střední třídě (spíše bonitní klientela). Mají informační přehled, jsou zcestovalí a hlavním zdrojem informací je pro ně internet. Pro blízké zahraniční trhy a z hlediska domácího cestovního trhu představují hlavní cílovou skupinu rodiny s dětmi.

Agentura CzechTourism prezentuje Českou republiku na řadě významných domácích i zahraničních **veletrhů** a propagací subjektů z oblasti cestovního ruchu zajišťuje rovněž prostřednictvím prospektového servisu.

V roce 2016 se agentura CzechTourism zúčastní celkem 17 veletrhů s oficiální národní expozicí České republiky na hlavních zdrojových trzích, které doplní více než 30 dalších veletrhů s malým stánkem. Česká centrála cestovního ruchu se také aktivně zapojila do světové výstavy EXPO v Miláně,

- **Health tourism** is based on the internationally recognized Czech spa industry and medical tourism.
- **MICE** – presents congress and incentive tourism.

The 2016 communication theme runs like a thread through these product series, but also stems from the national celebration project highlighting this major anniversary, officially inscribed by UNESCO in its list of important anniversaries.

Under the governmental project of national celebrations CzechTourism was given the task of coordinating marketing communications in the tourism sector. Within the framework of the approved 2016 marketing strategy, it is going to address the domestic target group as well as visitors from the selected source markets with the enticing marketing slogan “Royal Experiences at Charles IV’s Sites!” A comprehensive creative concept has been developed for the campaign (visuals, banner solutions, promotional destination spots). The theme is communicated via the www.karel700let.cz domain featuring also a schedule of anniversary events and an interactive map, enticing users to visit selected locations of the Czech Republic, historically connected with Charles IV. In addition, production of a printed map displaying “Sites Connected with Charles IV” has been included in the publishing plan of CzechTourism.

Primary source markets for the campaign: Czech Republic, Slovakia, Germany, Russia, Poland, France, Austria, Switzerland, the Benelux States (selection has been made on the basis of the historical relevance of the topic in a given market and predictions of the Tourism Institute).

The primary target group of the campaign is university educated active people aged 35 to 44, belonging to the upper middle class (mostly affluent clientele). They are well-informed, much-travelled and their main source of information is the internet. As to short-haul markets and in terms of the domestic tourism market, families with children represent the main target group.

kde pro návštěvníky připravila poutavou expozici s názvem „Země příběhů a fantazie“ zahrnující fotokoutek i interaktivní dotykovou mapu.

Kromě účasti na veletrzích či výstavách vydává agentura CzechTourism řadu přehledných a graficky atraktivních **brožur a map**, které nabízejí návštěvníkům informace o zajímavých turistických cílech z různých tematických hledisek. V roce 2016 bude pro turisty připravena Mapa karlovských míst, nové jazykové mutace některých titulů jako např. Mapy pivovarů a započne příprava ediční řady České baroko.

Významným prvkem propagace České republiky v zahraničí je názorné představení turistického potenciálu prostřednictvím **press a fam tripů**, tj. poznávacích cest pro zahraniční novináře a touroperátory. V roce 2016 nabídne agentura CzechTourism press tripy, které budou tematicky zaměřené na osobnost Karla IV. a budou směřovat do destinací spojených s jeho odkazem.

Vybranými tématy jsou např. Královské putování po jižní Moravě, Odkaz Karla IV. v jižních Čechách nebo Královské zážitky v českých lázních. Prostřednictvím fam tripů budeme představovat unikátní barokní památky, a zároveň komunikovat hlavní marketingové téma roku 2017 Barokní krajina a její stavitelé.

CzechTourism presents the Czech Republic at various major domestic and foreign trade fairs and also ensures the promotion of tourism businesses through a leaflet distribution service.

In 2016, CzechTourism will participate in a total of 17 trade fairs with the official national exposition of the Czech Republic in the major source markets, along with another 30 other trade fairs with a small stall displayed. Furthermore, CzechTourism became actively involved at the EXPO Universal World Exposition in Milan, having prepared an attractive exhibition titled „Land of Stories and Imagination“, encompassing also a photography section and interactive touch map.

In addition to participation in trade fairs and exhibitions CzechTourism publishes a number of well-arranged and graphically attractive brochures and maps, which offer visitors information about interesting tourist destinations highlighting various topical points of view. In 2016 tourists can look forward to a Map of Sites Connected with Charles IV, new language versions of certain titles, such as Breweries of the Czech Republic and last but not least the Czech Baroque series will enter its preparation stage.

An important element in the Czech Republic promotion abroad is an illustrative presentation of the tourist potential through press and fam trips, which are presentation trips organized for foreign journalists and tour operators. In 2016 CzechTourism will offer press trips, thematically focused on the personality of Charles IV and heading for destinations associated with his legacy.

Some of the selected themes are for instance, Royal Wandering around South Moravia, Legacy of Charles IV in South Bohemia and Royal Experiences in Czech Spas. Fam trips will help us to present unique Baroque sites as well as communicate the main 2017 marketing theme, which is the Baroque Landscape and Its Architects.

PETR VOKŘÁL

Primátor města Brna
Mayor of the City
of Brno

Je nepochybné – a shodnou se na tom historikové i laičtí milovníci dějin – že moravské středověké dějiny jsou nedílnou součástí dějin českých. Proto ani v roce oslav 700. výročí narození českého krále a římského císaře Karla IV. Lucemburského nemohou Morava a Brno zůstat opomenuty.

Lucemburkové vytvořili mezi lety 1311, kdy byl za markraběte moravského přijat Karlův otec Jan Lucemburský, a 1423, kdy Karlův syn král Zikmund předal vládu na Moravě rakouskému vévodovi Albrechtovi V., také kus historie města Brna, jež zůstává obydleno vzpomínkami na tuto éru i památkami, které ji připomínají.

Jako Brňana a příznivce města, který má tu čest podílet se nyní na jeho správě, mě těší, když vidím, že Brno odpradáva hrálo ve středoevropském prostoru důležitou roli a že se tím může pochlubit také na výstavě uspořádané k poctě Karla IV. Patřím k laickým milovníkům historie, a mohu se tak na ni dívat spíše okouzleným okem romantika než přísným okem historika, který tvrdí, že Brno Karlovi nijak k srdci nepřiostlo a že nejvíce jej zajímalo jako zdroj financí. Proto mě baví skládat si mozaiku lucemburského Brna ze střípků událostí a zajímavostí.

Úsměvné jsou historiky o tom, že ješitný král Jan udělil v roce 1334 Karlovi titul markraběte moravského také proto, aby nebyl vedle „mladšího krále“ označován za „staršího krále“. A Karlovu manželku Blanku z Valois vykázal z Prahy do Brna nejen kvůli sporům, které měl se synem, ale také proto, aby nekonkurovala jeho nové ženě. Věříme, že na hradě Špilberku mladá markraběnka nijak nestrádala, protože ten býval za Lucemburků plný života a příjemných radovánek. Brno tehdy dokonce vstoupilo do verše jednoho z největších skladatelů a básníků 14. století Gillauma de Machaut, který působil ve službách krále Jana.

Hrdostí nás Brňany může naplňovat také skutečnost, že za vlády markrabat Jana Jindřicha a Jošta, Karlova bratra a synovce, nastal rozkvět Brna i celé Moravy. A také to, že Jošt, silný a smělý hráč na poli evropské politiky, byl zvolen i římským králem. Jeho odvahu dnes symbolizuje odvážně koncipovaná moderní jezdecká socha od Jaroslava Róny, umístěná před kostelem svatého Tomáše na Moravském náměstí, který společně s klášterem augustiniánů založil Jan Jindřich a kde jsou moravští Lucemburkové pochováni.

Zkrátka – Brno má své bohaté dějiny vepsané ve tváři a já věřím, že výstava i publikace návštěvníkům a čtenářům umožní, aby stopy tohoto pohnutého a zajímavého života našeho města, tentokrát v době lucemburské, s radostí, zájmem a uspokojením odhalili.

B | R | N | O

STATUTÁRNÍ MĚSTO BRNO CITY OF BRNO

Dominikánské nám. 1
601 67 Brno
Česká republika
Czech Republic

+420 542 172 201
kp@brno.cz

www.brno.cz

There is no doubt – and it is agreed both by historians and history lovers – that Moravian medieval history is an integral part of Czech history. That is why Moravia and Brno cannot be overlooked in the year of celebrations of the 700th anniversary of the birth of the Czech king and Holy Roman Emperor Charles IV of Luxembourg.

The Luxembourgs also created a piece of Brno's history between 1311, when Charles' father John of Luxembourg was accepted as Moravian Margrave, and 1423 when Charles' son King Sigismund handed over the rule of Moravia to Austrian Duke Albrecht V; the city has remained inhabited by memories of that era and landmarks reminding us of it.

As a Brno citizen and fan of the city who now has the honour to participate in its administration, I am pleased to see that Brno since time immemorial has played an important role in the Central European area and that it can also boast an exhibition organized in honour of Charles IV. I am a lay lover of history, so I can look at it through the enchanted eye of a romantic rather than the stern eye of a historian who claims that Charles never really had any affection for Brno and that it mostly interested him as a source of finance. That's why I like to compose a mosaic of Luxembourg-era Brno from fragments of events and interesting stories.

There are funny stories saying that the conceited King John granted Charles the title of Moravian Margrave in 1334 also in order not to be called „the younger king“ alongside the „the elder king“. And that he expelled Charles's wife Blanche of Valois from Prague to Brno not only because of the disputes that he had with his son, but also so as not to have her compete with his new wife. Let us hope that the young Margravine never suffered at Špilberk castle, because during the Luxembourg period it used to be full of life and joyful pleasures. Brno at that time even entered into a verse of Gillauma de Machaut, one of the greatest composers and poets of the 14th century, who worked in the service of King John.

As Brno citizens we can also be filled with pride at the fact that during the rule of Charles' brother and nephew – Margraves John Henry and Jobst – Brno and Moravia came to flourish. And also that Jobst, a strong and daring player in European politics, was also elected King of Rome. His courage is symbolized today by the boldly conceived modern equestrian statue by the sculptor Jaroslav Róna, placed in front of the Church of St. Thomas on Moravské náměstí, which alongside the Augustinian Monastery was founded by John Henry and where the Moravian Luxembourgs are buried.

In short – Brno has a rich history inscribed on its face, and I believe that the exhibition and this publication will allow visitors and readers to discover with pleasure, interest and satisfaction the traces of the imposing and interesting life of our city in the Luxembourg era.

Hrad Špilberk založený ve 13. století Přemyslem Otakarem II.
Spielberg Castle founded by Ottokar II in 13th century

KAREL IV. A MĚSTO BRNO

Na podzim roku 1333 to byli pravděpodobně čeští páni v čele s nemanželským synem Václava II. Janem Volkem, vyšehradským proboštem a kancléřem, kteří přemluvili mladého Karla, aby zůstal v království a staral se o jeho správu a obecné dobré (publicum bonum). Král Jan se chtěl nechtě s touto situací smířil a udělil Karlovi titul moravského markraběte. Sedmnáctiletý princ se dal okamžitě do obnovy zeměpanské moci v obou zemích, v Čechách i na Moravě. Do Brna zavítal ovšem až v srpnu 1334, bližší informace o jeho pobytu však nejsou známy. Karel se v rámci restitučních aktivit hned na začátku své vlády postaral o vykoupení olomouckého, brněnského a znojemského hradu i některých dalších zeměpanských pevností zastavených různým šlechticům. V dalších letech Karel hájil zájmy svého bratra Jana Jindřicha, jemuž Habsburkové upírali část dědictví po Jindřichu Korutanském. Jan Lucemburský nakonec i jménem svého syna a jeho ženy rezignoval na Korutansko, zatímco Habsburkové uznali jejich vládu v Tyrolsku. S tím ale nesouhlasil Karel a Janův postup se stal jednou z příčin roztržky otce a syna. Karlova manželka Blanka z Valois dokonce musela na podzim roku 1337 opustit Prahu. Našla útočiště v Brně, nepochybně na hradě Špilberku. Z brněnského prostředí pocházelo také několik duchovních, kteří prokazovali Karlovi platné služby (kancléř Mikuláš z Brna, pozdější biskup v Tridentu, a Mikuláš Luckův, pozdější kancléř a děkan olomoucké kapituly). Markrabě však pobýval často v Čechách nebo zahraničí, a tak skutečnou správu vykonávali zemští hejtmani z řad členů nejvýznamnějších panských rodů.

Brno se v této době netěšilo nějaké zvláštní přízni mladého markraběte, teprve v roce 1340 potvrdil městu dosavadní výsady, které mu na Špilberku předložili rychtář a členové městské rady. Město představovalo část Karlovy hospodářské základny. Pobíral každoroční zvláštní berni, kterou často disponoval buďto svým věřitelům nebo jako pozornost různým

CHARLES IV AND BRNO

In the autumn of 1333 it was probably the Bohemian lords, headed by Jan Volek, Vyšehrad provost and chancellor and illegitimate son of King Wenceslas II, who persuaded the young Charles to remain in the kingdom and care for its administration and the public good (publicum bonum). King John had no choice but to put up with this situation and award Charles the title of Moravian Margrave. The seventeen-year-old prince immediately put himself into the restoration of the sovereign power in both lands – Bohemia and Moravia. He had not visited Brno until August 1334; however, no details of his stay are known. As part of restitution activities, Charles at the beginning of his reign took care to redeem the Olomouc, Brno and Znojmo castles and some other sovereign fortresses pledged to various noblemen. In the ensuing years, Charles defended the interests of his brother John Henry, who the Habsburgs were denying a part of the heritage left by Henry Carinthian.

Ultimately, John of Luxembourg, also on behalf of his son and his wife, gave up Carinthia, while the Habsburgs acknowledged their dominance in Tyrol. Charles did not agree with this, and John's actions became one of the causes of a split between the father and the son. Charles' wife Blanche of Valois even had to leave Prague in the autumn of 1337. She found refuge in Brno, undoubtedly at Špilberk castle.

Several clerics who were to serve Charles came from the Brno environment (Chancellor Nicholas from Brno, later bishop of Trent, and Nicholas Luckův, later chancellor and dean of the Olomouc Chapter). The Margrave however was often in Bohemia or abroad, and thus effective management was exercised by the State Governors drawn from among the members of the most important noble families.

Brno at that time did not enjoy any special favour from the young Margrave; only in 1340 did he confirm the

Hrad Veveří nad brněnskou přehradou
Veveří Castle rising above the Brno Dam

vlevo: Obraz Madony Svatotomské, kopie italsko-byzantské ikony ze 13. století, darovaný císařem Karlem IV.
left: Virgin Mary of St. Thomas, a copy of the Italian – Byzantine icon from 13th century, donated by Charles IV

vpravo: Právní kniha píše Jana sloužila jako předloha pro řešení soudních případů i v jiných moravských městech
right: Legal Book of Scribe John served as an aid for court proceedings in Brno as well as other Moravian towns

příjemcům. Rakouský pán z Hagenbergu měl přímo od města dostat v roce 1344 dvě stě hřiven stříbra za zprostředkování sňatku Karlovy dcery a rakouského dědice. Když se Karel navrátil v roce 1337 z Pruska, nařídil, aby město vyplatilo tři sta hřiven bývalému podkomořímu Vilémovi z Landštejna. V letech 1346 až 1348 získal z městské sbírky po dvou stech hřivnách Smil Bítovský z Lichtenburka a uherskému králi byl určen každoroční plat tři sta padesát hřiven z téhož zdroje. Pro město šlo o nemalou zátěž, což Karel do jisté míry kompenzoval tak, že povolil Brňanům nechávat si sto kop, které odevzdávali do markraběcí komory Židé. S tím mělo zřejmě souvislost i opětovné potvrzení městských privilegií v roce 1348 a udělení nových hospodářských výsad ve stejném roce. V mimořádných termínech muselo město poskytnout částky z městské berně při Karlových návštěvách, kdy markraběte často doprovázeli významní hosté. Na konci roku 1343 byl jeho společníkem hrabě z Hollandu a město muselo přispět třemi sty třiceti hřivnami z berně, o rok později přijel v ještě honosnějším doprovodu – krom českého krále Jana se v něm nacházel i uherský král Ludvík a pražský arcibiskup Arnošt.

V květnu 1348, necelý rok po české královské korunovaci, Karel cestoval na jednání s rakouským vévodou a v rámci této cesty proběhlo jeho slavnostní uvítání v Brně a Znojmě,

existing privileges submitted to him at Špilberk by the mayor and city councillors. The city represented a part of Charles' economic base. He received a special annual levy, which he often forwarded either to his creditors or as a courtesy gift to various recipients. An Austrian gentleman from Hagenberg is said to have received directly from the city in 1344 two hundred talents of silver for arranging the marriage of Charles' daughter with the Austrian heir. When Charles returned from Prussia in 1337, he ordered the city to pay three hundred talents to a former chamberlain William of Landstein. In the years 1346 – 1348 Smil Bítovský of Lichtenburg obtained two hundred talents from the municipal collection, and the Hungarian King was designated an annual pay of three hundred and fifty talents from the same source.

This was a considerable burden for the city, which Charles to some extent compensated for by enabling the citizens of Brno to keep one hundred 'kopa' [a 'kopa' was three-score groschen], which were handed to the margravian chamber by Jews. This probably led also to the reaffirmation of the city's privileges in 1348 and the granting of new economic privileges in the same year. In extraordinary times, the city had to provide some amounts from the urban levy during Charles' visits, when Margrave was often accompanied by distinguished guests. At the end of 1343 he was accompanied by the Count of Holland and the city had to contribute three hundred and thirty talents from the levy; a year later he came with an even nobler entourage – apart from King John of Bohemia, there were also Hungarian King Louis and the Prague Archbishop Arnost.

In May 1348, less than a year after the Czech royal coronation, Charles travelled to have negotiations with the Austrian Duke, and in the context of this journey he was ceremonially received in Brno and Znojmo, and perhaps earlier also in Jihlava. The city of Brno spent exactly two hundred and thirty-two talents on this welcome, which amounted to a little more than a quarter of its total annual revenue.

snad také předtím v Jihlavě. Město Brno vydalo na toto uvítání rovných dvě stě třicet dva hřiven, což činilo o něco více než čtvrtinu celkových ročních příjmů.

Podle testamentu Jana Lucemburského měl Moravu po jeho smrti získat Karlův bratr Jan Jindřich, kterému se v létě 1349 podařilo dosáhnout rozvodu s Markétou Tyrolskou. Sám Karel vyčelil státoprávní postavení Moravy již 7. dubna 1348, kdy rozhodl, že moravské markrabství spolu s olomouckým biskupstvím a opavským vévodstvím má být v lenním poměru k českému králi. Na sklonku roku 1349 udělil Karel svému bratrovi markrabství v léno a zamířil spolu s ním na Moravu, do Brna. Na zemském soudu přijal Jan Jindřich hold moravských pánů; přítomni byli i zástupci města. Tím ale skončila etapa vlády Karla IV. ve městě i v celé zemi. V Brně měl napříště sídlit markraběcí dvůr jeho bratra.

Již v roce 1350 založil nový markrabě před hradbami města klášter augustiniánských poustevníků s kostelem P. Marie a sv. Tomáše. Podle pozdějšího, nicméně důvěryhodného podání věnoval Karel IV. pro tuto novou fundaci byzantsko-italskou ikonu Matky Boží Hodegetrie, které se později říkalo také Thaumaturga (Divotvorná) či Gemma nebo Palladium Moravy. V roce 1356 se měl Karel IV. zúčastnit vysvěcení kněžiště klášterního kostela a při té příležitosti deskový obraz, snad z přelomu 12. a 13. století, darovat (podle jiné verze získal obraz od Karla markrabě a teprve ten jej předal klášteru).

Karel IV. neprojevoval městu Brnu nějakou mimořádnou přízeň, jak bylo patrné např. u jeho děda Václava II. Dokonce ani bezpečnostní situace nebyla ve 40. letech 14. století ideální, Brňané byli několikrát přepadeni a oloupeni na obchodních cestách, jednou dokonce v těsné blízkosti města. Význam Brna však v této době rostl a následná léta tento trend potvrdila.

prof. Mgr. Libor Jan, Ph.D.
Masarykova univerzita

According to the testament of John of Luxembourg, Charles' brother John Henry, who managed to get divorced from Margaret Tyrol in the summer of 1349, was supposed to gain Moravia after his death. Charles himself had resolved the constitutional position of Moravia already on 7 April 1348, when he ruled that the Moravian Margraviate along with the Bishopric of Olomouc and the Opava Duchy should be given as a fiefdom to the King of Bohemia. At the end of 1349, Charles gave his brother the margraviate as a fiefdom and set off with him to Moravia, to Brno. At the provincial court, John Henry received tribute from the Moravian lords; in attendance were also representatives of the city. With this however, a stage in the reign of Charles IV in the city and throughout country ended. The Margravian court of his brother was supposed to be in Brno in the future.

Already in 1350, the new Margrave founded a monastery of the Augustinian hermits with the church of Virgin Mary and St. Thomas before the city's walls. According to a later but trustworthy story, Charles IV donated for this new foundation a Byzantine–Italian icon of the Mother of God Hodegetria, which was later also called the Thaumaturga (Miraculous) or Gemma or Palladium of Moravia. In 1356, Charles IV reportedly attended the consecration of the chancel of the monastery church and perhaps on that occasion donated the panel painting from the late 12th or early 13th century (according to another version, the Margrave acquired the picture from Charles and he in turn handed it to the monastery). Charles IV never showed any particular favour to Brno, as opposed for example to his grandfather Wenceslas II. Even the security situation was far from ideal in the 1340s: Brno's people were assaulted and robbed several times on trade routes, once even in the immediate vicinity of the city. The importance of Brno, however, grew at this time, and the following years confirmed this trend.

Prof. Mgr. Libor Jan, Ph.D.
Masaryk University

MARTIN HAVEL

Hejtman
Karlovarského kraje
President of the Karlovy
Vary Region

Vážení čtenáři,
právě jste otevřeli publikaci, která připomíná letošní 700. výročí narození významného evropského panovníka, českého krále a římského císaře Karla IV. Za Karlovarský kraj je jistě mnoho co nabídnout, jelikož náš kraj je s osobou Karla IV. nerozlučně spjat. A to nejen proto, že sám Karel IV. založil město Karlovy Vary, ale je zde přibližně na dvacet dalších historických míst, která jsou s jeho přítomností doložitelně spojena.

Na území dnešních Karlových Varů sice existovaly drobné osady i dříve, ale založením loveckého hrádku a oprávněním léčit nemocné, dal Karel IV. základ vzniku samotných Karlových Varů. Roku 1370 udělil Karlovým Varům městská práva a svobody, čímž osadu povýšil na město. Procházka Karlovými Vary Vás zavede na známá i méně známá místa, která souvisí s životem státníka. Po něm je pojmenována také jedna ze čtveřice vyhlídkových věží, které město obklopují.

Jeho stopy jsou však k nalezení po celém regionu, mám na mysli například historické Chebsko či Loketsko. Gotický hrad Loket je jedním z nejnavštěvovanějších turistických míst a těší se velké oblibě obyvatel i návštěvníků kraje. Stejně tak jej rád navštěvoval samotný Karel IV., a pobývali tu také další členové rodu Lucemburků. Mezi další takzvaná karlovarská místa například patří město Cheb, které Karel IV. výrazně podporoval množstvím důležitých privilegií. Je zde ale řada dalších měst či obcí, které panovník navštívil a kterým pomáhal, jako je Ostrov, Kynšperk nad Ohří, Nejdek, Kraslice, Hroznětín či Žlutice. Historickou souvislost s Karlem IV. mají také některé hrady našeho regionu, které za dob jeho vlády měl v držení, nebo je poctil návštěvou. Kromě již zmiňovaného hradu Loket se jedná například o Hartenberg, Seeberg, Vildštejn, Kynžvart či o hrad v Bečově nad Teplou.

Karlovarský kraj tak nabízí nepřehledné množství míst, ve kterých Otec vlasti zanechal svůj otisk. Zajímavá ale nejsou jen místa spojená s životem Karla IV. Krásná příroda Krušných hor a chráněné krajinné oblasti Slavkovský les vám nabídne neopakovatelné pohledy na jedinečné přírodní oblasti Karlovarského kraje a naleznete zde také řadu dalších pozoruhodných památek. Přijďte proto do Karlovarského kraje – Živého kraje, kde poznáte místa, která dokážou uchvátit.

KARLOVARSKÝ KRAJ KARLOVY VARY REGION

Závodní 353/88
360 06 Karlovy Vary
Česká republika
Czech Republic

+420 354 222 300
martin.havel@kr-karlovarsky.cz

www.kr-karlovarsky.cz

Dear Readers,

You have just opened a book commemorating this year's 700th anniversary of the birth of the significant European sovereign, the King of Bohemia and the Holy Roman Emperor, Charles IV. The Karlovy Vary Region surely has a lot to offer in this sense, since our region is inseparable from the person that Charles IV was. In addition, not only because of the fact that Charles IV himself founded the town of Karlovy Vary, but because there are approximately twenty more historical places that are provably related to his presence.

Although various small settlements already existed on the territory of present-day Karlovy Vary, Charles IV laid the foundations for the development of Karlovy Vary by establishing a hunting castle and granting privileges for healing the sick. In 1370, Charles IV granted Karlovy Vary borough rights and freedoms, promoting the settlement to a town. A walk through Karlovy Vary will take you to better- or lesser-known sites connected to the life of this political leader. One of the four lookout towers surrounding the town is named after him.

His traces are found, however, throughout the region, and I mean, specifically, the historical districts of Cheb or Loket. The Gothic castle at Loket is one of the most visited tourist attractions, and is very popular among both the denizens of and the visitors to the region. Similarly, Charles IV, himself, liked to visit it, and other members of the House of Luxembourg lived here. Another site related to Charles is, for example, the town of Cheb, which Charles pronouncedly supported by numerous significant privileges. There are also several other towns and municipalities that the sovereign visited and aided, such as Ostrov, Kynšperk nad Ohří, Nejdek, Kraslice, Hroznětín, or Žlutice. Some castles in our region also have a historical connection with Charles IV, either they were in his possession during his reign or he visited them. Aside from the aforementioned castle of Loket, we can also mention Hartenberg, Seeberg, Wildstein, Kynžvart, or the castle at Bečov nad Teplou.

The Karlovy Vary Region thus offers a wealth of sites where this Pater Patriae left his mark. However, it is not only these locations connected with the life of Charles IV that are interesting. The beautiful nature of Krušné (Ore) Mountains and Slavkovský les Protected Landscape Area offer unrepeatable views of the unique natural areas of the Karlovy Vary Region, and you can find a whole range of other remarkable monuments here. So, come and visit the Karlovy Vary Region – the Alive Region, where you will discover places that can enchant you.

Karlovarský kraj, jak již samotný název napovídá, je neodmyslitelně spojený s osobou Karla IV.

Karel IV. přichází do Karlovarského kraje již jako malý chlapec v době, kdy je svým otcem Janem Lucemburským vězněn na Hradě Loket. Jan Lucemburský jej sem uvěznil, aby nemohl být dosazen na trůn místo něho. Toto se odehrává v roce 1319.

Karel IV. i přes skutečnost, že byl na Hradě Loket vězněn, se na tento gotický hrad velmi často a rád vracel. Vyjížděl z něj se svou družinou do okolních hustých lesů lovit zvěř směrem ke Karlovým Varům. Karel IV. se diplomaticky snažil upevňovat říši za pomoci sňatků a vyjednávání, byl nucen se čas od času chopit meče. Hrad Loket zabezpečoval také západní bránu českého království a pro Karla IV. byl nejdůležitějším opěrným bodem.

Po jednom tažení odpočíval Karel IV. právě na hradě Loket. I přes zranění, které si v boji přivodil, se vydal na lov do krásných lesů v okolí Lokte. Právě v tomto okamžiku začíná legenda o objevení léčivých pramenů a založení města Karlovy Vary. Tato legenda je velmi známá, i přesto se v ní najdou místa, která mohou překvapit. Jedním takovým místem je Jelení skok. Když při lovu lovečtí psi pronásledovali jelena, dohnali ho až ke konci skály, kde se jelen vzepjal a mohutným skokem se vrhl dolů do údolí. Lovci se nechtěli kořisti vzdát a vydali se jelena hledat. Při hledání však našli tůň plnou horké vody. Přesněji řečeno tuto tůň našel jeden z loveckých psů, který do ní spadl.

Voda chutnala po železe a Karel IV. ihned poznal, že se jedná o léčivý pramen. Po pár dnech, kdy se císař uzdravila poraněná noha, právě díky této vodě, dal císař příkazat, aby zde jeho poddaní založili lázně. Jako první vznikl u teplého vířidla kamenný trůn. Celé město, které nese název Karlovy Vary, a v průběhu času získávalo věhlas. Objevovaly se nové prameny, stavěly se překrásné kolonády a prameny se uctily sochou Ducha pramenů, kterou dnes naleznete v interiéru

As the very name suggests, the Karlovy Vary Region is inherently connected with Emperor Charles IV (Karel in Czech).

Charles IV came to the Karlovy Vary Region as a young boy when his father, John of Bohemia, interned him at Loket Castle. John of Bohemia had him interned here so that he could not assume the throne in his stead. This took place in 1319.

Despite of the fact that he was interned at Loket, Charles IV loved to often return to this Gothic castle. With his retinue, his rode into the surrounding dense forests towards Karlovy Vary to hunt. Charles IV attempted to fortify his empire diplomatically with the help of marriages and negotiations, but time to time, he was forced to reach for his sword. Thus, Loket Castle also served to secure the western gateway to the Kingdom of Bohemia, and was Charles IV's most significant base.

After one campaign, Charles IV rested at Loket Castle, from where he ventured into the gorgeous forests surrounding Loket to hunt despite of his injuries. It is this very moment that marks the beginning of the legend of the discovery of the therapeutic springs at Karlovy Vary and of the foundation of the town. This legend is very well-known; however, there are still some parts of it that surprise. One such place is Jelení skok (Deer Leap). When the hunting dogs chased a deer during the hunt, they chased it to the edge of a cliff; the deer reared up, and with a giant leap, jumped down into the valley below. The hunters did not wish to give up their catch, and continued to look for the deer. While searching for the deer, however, they came upon a pool full of hot water. To be precise, the pool was discovered by one of the hunting dogs that fell into it.

The water tasted of iron, and Charles IV immediately realised that this was a therapeutic spring. After several days, the Emperors leg injuries healed thanks to these waters, and the Emperor gave orders to his subjects to establish a

Zámeckých lázní, kde se také nachází kamenný trůn. V Karlových Varech je k vidění i socha císaře, která se nalézá v parku naproti Lázním I.

Karel IV., který se do Karlovarského kraje mnohokrát vracel, zde zanechal řadu stop. Celkem se zde nachází 19 míst, se kterými je prokazatelně spojen. Patří mezi ně také město a hrad v Chebu. Vě své době jedno z nejvýznamnějších měst. Karel IV. potvrdil v roce 1347 městu stará privilegia, a udělil mu další privilegia a v pozdějších letech přenesl do Chebu i rážbu haléřů.

Karel IV. podporoval i výstavbu, obnovu či zachování sakrálních staveb, které se na území Karlovarského regionu

spa here. The first thing erected here was a stone throne by the hot springs. The whole town, which carries the name of Karlovy Vary (Charles' Springs), gained fame throughout time. New springs were discovered, beautiful colonnades were constructed, and the springs were honoured by the sculpture "The Spirit of the Springs", which is presently found in the interior of the Castle Spa, where the stone throne is also now located. A sculpture of the Emperor can also be seen in Karlovy Vary, found in the park opposite of Lázně I (Spa I).

Charles IV returned often to the Karlovy Vary Region, and he left many traces of his presence here. There is a total of 19 sites proven to be connected to him. One such site is the town and the castle in Cheb, which was one of the most significant towns in its time. In 1347, Charles IV confirmed the town's old privileges, and granted it even more privileges. In later years, he transferred the mintage of hellers to Cheb.

Charles IV also supported the construction, the renewal, and the preservation of ecclesiastical buildings in the Karlovy Vary Region. Among the religious buildings dating to the era of Charles IV in the region is the Romanesque church of St. Wenceslas in Boč, which originated in the second half of the 13th century. The oldest written document about this location dates to 1292. In 1875, the original church was demolished and a new church in the Neo-Romanesque style was built in its place, also known as the Church of St. Wenceslas. Today, it carries the name of St. Nicholas and St. Wenceslas. Another religious monument in the region is the Premonstratensian Monastery in Teplá, which presently belongs among the most significant monasteries in the Czech Republic. The monastery complex includes the Baroque monastery, the Gothic presbytery of the monastery church with the Romanesque chapel, the unique monastery library, which, with its 100 thousand volumes, makes it the second largest historical library in the Czech Republic, and furthermore the park, the cemetery, and the museum.

Aside from founding the significant town of Karlovy Vary, Charles IV also had a part in founding and further developing

nachází. Mezi sakrální stavby z Karlova období patří románský kostel sv. Václava v Boči, který vznikl ve druhé polovině 13. století. Nejstarší písemný doklad o této lokalitě pochází z roku 1292. V roce 1875 byl kostel zbourán a na jeho místě byl vystavěn nový kostel pseudorománského slohu, který byl označován jako kostel sv. Václava. Dnes nese název kostel sv. Mikuláše a sv. Václava. Mezi další patří Klášter premonstrátů v Teplé, který je v současné době jeden z nejvýznamnějších klášterů v České republice. Klášterní areál zahrnuje barokní konvent, gotický presbytář klášterního kostela s románskou kaplí, unikátní klášterní knihovnu, která je se svými 100 tisíci svazky druhou největší historickou knihovnou v Čechách dále park, hřbitov a muzeum.

Kromě zásluh založení významného města Karlovy Vary se Karel IV. podílel i na založení a dalším rozvoji měst jako jsou Kraslice, které jím byly povýšeny na město, které vlastnil. Dále město Nejdek, kde se nachází náměstí Karla IV., město Kynšperk nad Ohří, kterému udělil městská práva či město Žlutice, které v době Karla IV. mělo již organizovanou městskou samosprávu nebo vydávalo listiny a knihy. Dále pak město Ostrov, město Bečov nad Teplou nebo město Hroznětín, které patřilo v této době pod klášter v Teplé. Na královské město povýšil Hroznětín otec Karla IV. Jan Lucemburský.

Karlovarský kraj byl vzhledem ke své poloze strategickým místem a Karel IV. věnoval pozornost také místním hradům, například hradu Vildštejn či Seeberg jako hradu příslušícímu ke Koruně české a který Karel IV. věnoval městu Cheb. Karel IV. hrad Seeberg navštívil i se svou ženou – Annou Falckou. Dále také hrad Hauenštejn, který byl součástí královského majetku až do doby Karla IV. a vznikl jako hraniční hrad, a Hrad Hartenberg, který se nacházel v přímém královském držení.

Karel IV. ovlivnil vývoj Karlovarského kraje prakticky ve všech oblastech života, jak architekturou, udělováním práv, zakládáním nových měst a objektů, čímž podpořil a upevnil význam této oblasti. Karel IV. je právem považován za jednu z nejvýznamnějších osobností Karlovarského kraje.

other towns he owned such as Kraslice, which he elevated to a royal town. Another one was Nejdek, where Charles IV Square is located, the town of Kynšperk nad Ohří, to which he granted borough rights, or the town of Žlutice, which already had an organised municipal authority and published charters and books in the era of Charles IV. Furthermore, we can mention the town of Ostrov, the town of Bečov nad Teplou, or the town of Hroznětín, which belonged at this time to the monastery in Teplá. Hroznětín was promoted to a royal town by the father of Charles IV, John of Bohemia.

Because of its location, the Karlovy Vary Region was a strategic site for Charles IV, and he paid close attention to the local castles, such as Wildstein or Seeberg, a castle belonging to the Czech Crown and which Charles IV granted to the town of Cheb. Charles IV also visited Seeberg Castle with his wife – Anne of Bavaria. We can also mention Hauenstein Castle, which was part of the royal estate up until the era of Charles IV and originated as a border castle, as well as Hartenberg Castle, which was in direct royal possession.

Charles IV influenced the development of the Karlovy Vary Region in practically all ways possible, be it through architecture, through the of granting privileges, or through the establishment of new towns and buildings, all by which he supported and consolidated the significance of the region. Charles IV is rightfully considered to be one of the most significant personage of the Karlovy Vary Region.

ANTONÍN STANĚK

Primátor statutárního města Olomouce
Mayor of the City of Olomouc

STATUTÁRNÍ MĚSTO OLOMOUC STATUTORY CITY OF OLOMOUC

Horní náměstí 583
779 11 Olomouc
Česká republika
Czech Republic

+ 420 585 513 261
antonin.stanek@olomouc.eu

www.olomouc.eu

Po roce se díky Architecture Week znovu setkávají laici i odborníci, které spojuje láska k dobré architektuře a zájem o nepřeberné bohatství, nashromážděné během více než tisíce let dějin umění a architektury v našich zemích. Já mám to potěšení představit vám expozici, kterou se chce v této vybrané společnosti na letošním desátém ročníku prezentovat město Olomouc.

Doba Karla IV., na niž se letos s ohledem na velké jubileum velkého panovníka soustředíme, zanechala výraznou stopu i v dlouhých dějinách Olomouce. Jak sám Karel, tak i jeho otec Jan Lucemburský v Olomouci pobývali, a to dokonce i společně, a oba velcí panovníci potvrdili městu řadu výsad včetně postavení hlavního města moravského markrabství. Markrabě, král a později i římský císař Karel zde musel ovšem, tak jako i na jiných místech svých zemí, postupně napravit důsledky nepřilíh rozvázné hospodářské politiky svého dobrodružně založeného otce. Konkrétně v Olomouci musel vykoupit zeměpanský hrad.

Kostel Panny Marie na Předhradí, jehož model z 19. století je letos hlavním prvkem olomoucké prezentace, sice nevznikl v době Karla IV., ale o více než století dříve, přesto je s touto šťastnou etapou našich dějin spjat. Gotický trojlodní chrám totiž právě v tomto období získal svou charakteristickou podobu, která mu s drobnými úpravami zůstala až do osudného roku 1838, kdy věž kostela Panny Marie na Předhradí nenávratně zmizela jak z panoramatu města, tak ze seznamu sakrálních objektů v Olomouci. Kostel, který byl už za josefínských reforem zrušen, totiž po dalších desítkách let doplatil na nedostatek stavebních parcel ve městě a především na zcela jiný vztah k historii a diametrálně odlišné pojetí „památkové péče“, než jaké známe dnes. Chrám, v němž se nacházely snad nejvydařenější fresky barokního mistra Jana Kryštofa Handkeho, kde byli pohřbeny vážené osobnosti včetně svatého Jana Sarkandra a na němž bývala překrásná gotická plastika s Pannou Marií, můžeme od té doby obdivovat jen na starých rytinách a také v podobě tohoto historického modelu.

Festival Architecture Week dovoluje setkání odborníků, architektů a znalců dějin umění, s laickými zájemci. Právě to je jeho velkou přidanou hodnotou. Architektonická tvorba přeci není jen technickým a uměleckým oborem, ale i praktickou činností, která ovlivňuje život každého. Díky dědictví staletí, včetně gotické epochy, je dnes Olomouc doslova učebnicí toho, jak kvalitní urbanismus, architektura a umění ovlivňuje každodenní život lidí i jejich náhled na svět.

Přál bych si, aby naše účast přispěla k vysoké úrovni jubilejního ročníku Architecture Week a současně poskytla účastníkům z jiných koutů republiky aspoň zlomek krásy, která patří k historickému hlavnímu městu a duchovní metropoli Moravy.

After a year, the Architecture Week again welcomes both experts and laymen joined by their love to good architecture and by an interest in the inexhaustible wealth collected over more than a thousand years in the history of art and architecture in the Czech lands. It is my pleasure to introduce the presentation of the city of Olomouc at the tenth edition of the festival.

Charles IV's period, which is in the main focus of the festival due to his important anniversary, has left a permanent imprint in the long history of Olomouc. Charles himself, as well as his father John of Luxembourg, stayed in Olomouc, even simultaneously, and both the great monarchs granted the city many privileges, including the status of the capital of the Margraviate of Moravia. In Olomouc, as well as in other parts of his lands, the margrave, king, and later the Roman Emperor Charles had to compensate gradually for the consequences of the rather ill-considered economic policies of his adventurous father. Specifically, in Olomouc he had to buy out the land-mansion castle.

The Church of Virgin Mary at the Outer ward, whose 19th century model is the main object within the Olomouc presentation, was not founded during Charles IV's reign but one century earlier. Nevertheless, it is connected to the happy period of Olomouc's history. It was then that the gothic three-nave cathedral gained its characteristic form, which it kept with slight adaptations until 1838, when its steeple disappeared irretrievably from the panorama of the city and also from the list of sacred buildings of Olomouc. The church, which had been deconsecrated since Joseph II's reforms for decades, had to yield to the need for building parcels in town, due to the very different relationship to history and to 'care' of historical monuments than today. The cathedral, which boasted probably the best frescoes by the baroque artist Jan Kryštof Handke, the tombs of renowned persons including the saint John Sarkander, and a magnificent gothic sculpture of Virgin Mary, can since then be admired only thanks to old engravings and this historical model.

The Architecture Week brings together experts, architects and connoisseurs of art history with laymen interested in this domain. This adds another value to the festival. Architecture is not only a technical field or a domain of the arts, but also a practical activity influencing our daily lives. Thanks to the heritage of centuries, including the gothic period, Olomouc today is a textbook example of how urban planning, architecture and the arts impact people's everyday life as well as their world views.

I wish the presentation of Olomouc can contribute to the high quality of the 10th Architecture Week, and at the same time that it can offer to participants from various corners of the Czech Republic a glimpse of the beauty of Olomouc, the historical capital city and the religious centre of Moravia.

MĚSTO OLOMOUC ZA VLÁDY LUCEMBURKŮ

Na přelomu 14. a 15. století žilo v Olomouci a na jejich předměstích okolo pěti až sedmi tisíc obyvatel. Největší zastoupení měla ve městě chudina, tzv. střední vrstvu tvořili různí řemeslníci a nejvyšší třídu představoval patriciát. Výrazně převažovala německá národnost.

Podle líčení Zbraslavské kroniky už na počátku roku 1311 zavítal do „Olomouce, metropole celé Moravy“ Jan Lucemburský a zdejší lid jej „přivítal s nesmírnou radostí“. Panovník zde také po dvanáct dní pobýval a „uspořádal to, co se týkalo míru“. Král město navštívil ještě v roce 1327 a roku 1339, kdy už byl po jeho boku také nejstarší syn Karel IV., tehdy ještě jako moravský markrabě.

Ve 14. století získala olomoucká městská rada od panovníků mnohá privilegia, jež výrazně napomohla rozvoji obchodu, řemesel a podnikání. Jan Lucemburský udělil městu právo na konání druhého výročního trhu, jehož počátek byl stanoven na svatodušní svátky. Dobrodružný život tohoto panovníka se bohužel projevoval zvýšením nejrůznějších daní a také v zastavení olomouckého hradu, který ze zástavy vykoupil až jeho syn Karel IV. Ten současně prosadil výstavbu nového hradu Tepence (uváděn též jako Twingenberk či Karlsburg). Hrad měl sloužit k lepší ochraně tzv. Jívovské stezky spojující Olomoucko se Slezskem. Vyroženě obranný charakter měl vznik společenství měst Olomouce, Uničova a Litovle proti lapkům a škůdcům z roku 1346. V roce 1348 byl v Olomouci Karlem IV. ustaven zemský soud. Moravský markrabě Jan Jindřich, mladší bratr Karla IV., roku 1352 označil Olomouc za nejpřednější mezi moravskými městy, či přímo za hlavní město Moravy.

Archeologické výzkumy na plochách olomouckých náměstí přinesly značné množství poznatků o jejich stavu také

OLOMOUC UNDER THE RULE OF THE HOUSE OF LUXEMBOURG

At the turn of the 14th and 15th centuries, some five to seven thousand inhabitants lived in Olomouc and its suburbs, most of them being poor. The middle class consisted of craftsmen and traders, while the topmost class were wealthy patricians. The German language prevailed.

According to the Zbraslav Chronicle, King John of Luxembourg came to 'Olomouc, the capital of entire Moravia' in the early 1311 and the locals 'greeted him with great joy'. The sovereign stayed here for twelve days and 'settled matters that concerned the peace'. John visited the city also in 1327 and 1339, this time accompanied by his eldest son, the Moravian Margrave and the later Emperor Charles IV.

In the 14th century the Olomouc town council received numerous privileges from Czech kings, which helped the development of commerce, crafts and trade. John of Luxembourg granted the city the right to hold the second annual fair, starting always at the beginning of the Pentecost. Unfortunately, the adventurous life of the monarch resulted in an increase in various taxes and also in pledging the Olomouc castle, which was redeemed only later by his son Charles IV. At the same time, Charles decided to build a new castle called Tepenec (also referred to as Twingenberg or Karlsburg), intended to protect the so-called Jívová trail connecting Olomouc and Silesia. Also the emerging league of the towns of Olomouc, Uničov, and Litovel, founded 1346, had a strictly defensive character against highwaymen and evildoers. In 1348, Charles IV established the Moravian provincial court in Olomouc and in 1352, John Henry, a younger brother of Charles IV and the then ruling Margrave of Moravia, proclaimed Olomouc the most prominent among Moravian towns, or even Moravia's Capital.

v období vlády Karla IV. Na Dolním náměstí se v blízkosti Neptunovy kašny podařilo odkrýt základy původně raně středověkého kostela, který zde fungoval do počátku 15. století. Máme zde také doloženo šterkové dláždění, které bylo několi-krát obnovováno. Snahu o úpravu veřejného prostoru dokládá také povolení Jana Jindřicha z roku 1351, jímž povolil využít výnos z královského mýta k dláždění.

S trhy také souvisí kupecký dům či tržnice, jejíž stavbu povolil už roku 1261 český král Přemysl Otakar II. Předpoklá- dá se, že šlo o dřevěnou stavbu, která se nacházela v místech dnešní radnice. Výstavbu třípatrové radniční budovy i s při- lehlym kupeckým domem povolil 8. listopadu 1378 moravský markrabě Jošt Lucemburský, nejstarší syn Karlova bratra Jana Jindřicha. V prostorách kupeckého domu si mohli zřídit své stánky kráječi suken, soukeníci, kožešníci a ševci. Olomouc- kým měšťanům umožnil roku 1376 Karel IV. bezcelní obchod se Starým Městem pražským. Dalším významným privilegiem bylo prominutí povinností platit mýto v rámci celé Moravy, které Olomouci udělil markrabě Jošt roku 1377.

O životě v Olomouci nás dodnes informuje nejstarší městská kniha olomoucká, která byla vedena v letech 1343 až 1420. Kniha obsahuje zápisy o kriminálních kauzách, zá- pisy o případech z oboru soudnictví a výnosy městské rady v hospodářských záležitostech. Ve sbírkách Vlastivědného muzea v Olomouci je uložena pečeť města Olomouce užívaná v letech 1305 až 1435. V pečetním poli se nachází šachovaná orlice se zavřeným zobákem a korunkou. Po obvodu je text na- psaný gotickou majuskulou: „† SIGILLVM * CIVIVM : DE : OLOMVCZ :“. Z dalších hodnotných památek z doby vlády Karla IV. je důležité upozornit na několik gotických soch, jako např. Madonu z kostela Panny Marie Sněžné. Jiný význam- ný předmět v první polovině 14. století představuje relikviář sv. Eustacha z olomouckého katedrálního pokladu. Se zbož- ností souvisí také několik náleží poutních odznaků získaných při archeologickém výzkumu Dolního náměstí v Olomouci. Tyto drobné devocionálie představují doklady o vykonání ná- boženské poutě do Cách či Maastrichtu ve 14. století.

Archaeological excavations at Olomouc's main squares brought a considerable amount of knowledge about how these places had looked in the times of Charles IV. Foundations of an early medieval church, which was used for services until the early 1400s, were discovered at the Lower Square, near the Neptune Fountain. We have also learnt about gravel paving, which had been restored more than once. John Henry's concern for public areas is evidenced by his decree of 1351 in which he authorized the use of proceeds from the toll, i.e. crown's revenue, for funding of the paving.

Speaking about the fairs, we must not forget about the merchants' house or market hall, the construction of which had been authorized by King Premysl Ottokar II of Bohemia as early as 1261. The old structure, most likely made of timber, stood at the site of today's Town Hall. The construction of the original town hall, a three-story building with the adjacent merchants' house, was approved by Margrave Jobst of Moravia, the eldest son of Charles' brother John Henry, on 8 November 1378. Artisans like cloth shearers, weavers, furriers, and shoemakers were allowed to set up their stalls in the house. Furthermore, Charles IV allowed for duty-free trade between Olomouc burghers and the Old Town of Prague in 1376. Another important privilege was an exemption from payment of tolls throughout Moravia, which was granted to Olomouc by Margrave Jobst in 1377.

A major source of information about the medieval life in Olomouc is the oldest Town Book that was kept between 1343 and 1420. The book contains records of criminal cases, lawsuits, and town council's decrees on economic matters. The collections of the Olomouc Museum of Regional History contain a town seal that was used between 1305 and 1435. In the centre of the seal is a chequered eagle with a crown and closed beak. The inscription in a Gothic majuscule around the seal reads: '† SIGILLVM * CIVIVM : DE : OLOMVCZ :'. As for other valuable relics from the times of the reign of Charles IV, we should highlight several Gothic statues such as that of Madonna from the church of Our Lady of the Snows.

V popisovaném období hrálo důležitou úlohu také olo- moucké biskupství. Již od 13. století náleželo k oporám moci panovníka na Moravě. A jak si můžeme povšimnout, olo- moučtí biskupové se vyskytovali v blízkosti samotného české- ho krále a římského císaře. Připomeňme biskupa Jana Volka, nevlastního strýce Karla IV., který pracoval jako kancléř Jana Lucemburského. Dalším olomouckým biskupem se stal Jan Očko z Vlašimi. Toho lze bezpochyby označit za osobního pří- tele Karla IV. Sloužil mu jako jeho notář, kaplan a důvěrník. Roku 1364 jej císař prosadil na pražský arcibiskupský stolec, na sklonku života se stal prvním kardinálem z českých zemí vůbec. Jeho bustu lze najít mezi dalšími významnými osob- nostmi doby Karla IV. v katedrálním kostele sv. Víta v Praze. Notářem a kancléřem českého krále byl i následný olomoucký biskup Jan ze Středy.

Závěrem lze konstatovat, že Olomouc představovala v průběhu 14. století jedno z nejvýznamnějších královských měst na Moravě. Částečně mohla čerpat z toho, že již v době Velkomoravské říše náležela k jednomu z center raně stře- dověké Moravy a její postavení umocnilo v druhé polovině 11. století umístění zeměpanského sídla a znovuoobnovení olomouckého biskupství. Není proto divu, že i díky přiči- nění a schopnostem olomouckých měšťanů byla označena ve 14. století jako nejpřednější mezi moravskými městy či me- tropole celé Moravy.

Mgr. Lukáš Hlubek
Vlastivědné muzeum v Olomouci

Another notable artefact is the reliquary of St. Eustace dating from the first half of the 14th century, kept in the treasury of the Olomouc Cathedral. Pilgrims' badges excavated during an archaeological dig of Dolní Náměstí (Lower Square) are linked with medieval piety: these small devotional objects were brought from pilgrimages to Aachen or Maastricht in the 14th century.

The Bishopric of Olomouc played an important role at that time. Since the 13th century it had belonged to the supporters of the strong royal power in Moravia. Bishops of Olomouc were very close to the Czech King and Holy Roman Emperor. Bishop Jan Volek (a.k.a. Johann das Öchslein), a step-uncle of Charles IV, served as chancellor to John of Luxembourg. Another Bishop of Olomouc, Jan Očko of Vlašim, can certainly be regarded as a personal friend of Charles IV, whose notary, chaplain and confidant he was. Having been promoted to Archbishop of Prague by the Emperor in 1364, he became the first cardinal from the Lands of the Bohemian Crown at the end of his life. His bust can be found in the St. Vitus Cathedral, Prague, among other important personalities of the times of Charles IV. His immediate successor as Bishop of Olomouc, Jan ze Středy (a.k.a. Johann von Neumarkt), was a notary and chancellor of the Czech king.

Throughout the 14th century, Olomouc was one of the most important royal towns in Moravia. One of the reasons was that it had belonged to major centres of early medieval Moravia at the time of the Great Moravian Empire (before c. 800 – before 907) and its status became even more important after 1050, when it became a seat of subaltern dukes and the Bishopric of Olomouc was restored. It is therefore not surprising that, thanks to its industrious and dedicated burghers, Olomouc gained the reputation of one of Moravia's foremost towns and the real Capital.

Mgr. Lukáš Hlubek (abridged)
Olomouc Museum of Regional History

VÁCLAV ŠLAJS

Hejtman
Plzeňského kraje
Governor
of the Pilsen Region

KRAJSKÝ ÚŘAD PLZEŇSKÉHO KRAJE PILSEN REGIONAL AUTHORITY

Škroupova 1760/18
306 13 Plzeň / Pilsen
Česká republika
Czech Republic

+420 377 195 229
posta@plzensky-kraj.cz

www.plzensky-kraj.cz

Plzeňský kraj je region, kde kulturní a historické památky nejrůznějších architektonických slohů najdete na každém kroku. Když se zastavíme u období románského, tak nedaleko Plzně najdeme jednu z nejstarších dochovaných církevních památek v České republice, kterou je rotunda sv. Petra a Pavla u Starého Plzece. Rotunda je nejen cennou památkou, ale také symbolem, který je součástí znaku Plzeňského kraje. Postoupíme-li v časovém období dále, dostaneme se do období gotiky. Doslova chloubou gotiky je katedrála sv. Bartoloměje na náměstí Republiky v Plzni, která se má nejvyšší kostelní věž u nás s výškou 102 metrů. Zůstaneme-li v blízkosti náměstí Republiky v Plzni, významnou památkou tohoto období je také například Františkánský klášter s kostelem Nanebevzetí Pany Marie nebo vodárenská věž.

Ovšem období, které zanechalo v Plzeňském kraji nejvýraznější stopy, je období baroka. Prvky tohoto stylu najdeme na vesnických staveních, kapličkách, drobných stavbách, ale na druhou stranu zde vznikly barokní skvosty jako je například Mariánská Týnice, zámek Nebílovy nebo klášter v Kladruzech. Náš region je spojen také s působením slavných barokních umělců, jako jsou například malíř Petr Brandl, sochař Matyáš Bernard Braun či architekt Jan Blažej Santini. Plzeňský kraj se i z tohoto důvodu rozhodl v Muzeu a galerii severního Plzeňska v Mariánské Týnici zřídit Centrum baroka.

Centrum baroka se ve svém programu zaměřuje na tři priority – poznání, prezentace a péče o specifický obor kulturního dědictví, které patří k základním charakteristikám regionu. Muzeum bude vytvářet studijní zázemí pro poznání baroka, pomáhat při jeho prezentaci a organizovat programy, které budou mít vzdělávací, osvětový a dokumentační ráz.

Výstava Architektura pro korunu je v letošním roce ovšem zaměřena na období rané gotiky a Plzeňský kraj je zde reprezentován hradem Kašperk, který byl založen Karlem IV. a leží v blízkosti města Kašperské Hory na Klatovsku. Návštěvníci výstavy si budou moci prohlédnout model hradu Kašperk a já věřím, že to poslouží jako pozvánka k návštěvě hradu samotného. Na Klatovsku není Kašperk jedinou významnou památkou, která stojí za vidění. Milovníci historie a architektury mohou zavítat také například na hrad Velhartice, Rabí nebo vodní hrad Švihov.

Nabídka kulturních památek, architektonických skvostů, ale také přírodních krás je v Plzeňském kraji nepřeberná a já jsem rád, že Vás mohu k návštěvě našeho regionu touto cestou pozvat.

In Pilsen Region you can find cultural and historical heritage of various architectonic styles on every step. Let's start with Romanesque style; there is one of the oldest surviving religious monuments in the CR near Pilsen, St. Peter and Paul's rotunda at Starý Plzenec. The rotund is not only a valuable historic monument but also an official symbol of the Pilsen Region. Moving forward in time we'll reach Gothic period. A pride of this period is St. Bartholomew Cathedral on the Republic Square in Pilsen with the highest church tower in the country reaching 102 meters. Near this square in Pilsen there is also a Gothic Franciscan monastery with the Church of the Assumption of the Virgin Mary, or a water tower.

However, Baroque style is the one that has marked Pilsen Region the most significantly. Its elements can be found in village houses, small chapels, as well as Baroque masterpieces such as Mariánská Týnice, chateau in Nebílovy, or monastery in Kladruhy. Our region is also connected with the work of famous Baroque artists such as painter Petr Brandl, sculptor Matyáš Bernard Braun, or architect Jan Blažej Santini. The Pilsen Region therefore decided to establish a Center of Baroque in the Museum and Gallery of Pilsen Region in Mariánská Týnice.

The Center of Baroque is focused on three priorities - learning, presentation, and preservation of a specific field of cultural heritage that characterizes our region. The Museum will provide background for studying Baroque era, help to present it, and organize programs with educational and documentary character.

This year's exhibition Architecture for the Crown is dedicated to the Early Gothic period and the Pilsen Region is represented by Kašperk Castle that was founded by Charles IV and is situated near the town of Kašperské Hory. The visitors of the exhibition will see a model of the Castle which will hopefully inspire them to visit the Castle itself. But Kašperk Castle is not the only monument that is worth a visit in this area. History and architecture fans can visit castles of Velhartice, Rabí, or Švihov.

The offer of cultural heritage, architectonic jewels as well as natural beauties in the Pilsen region is inexhaustible and I am glad that I can cordially invite you to visit our region.

HISTORIE A VÝVOJ PLZEŇSKÉHO KRAJE ZA VLÁDY KRÁLE KARLA IV.

Ve vrcholném středověku druhé poloviny 13. a první poloviny 14. století dochází k osídlení regionu hustou a poměrně stabilní sítí vesnic, měst a feudálních sídel. Výrazem hospodářského růstu je vznik nových královských měst ležících většinou na významných cestách do Bavorska a Sasky (Plzeň, Klatovy, Sušice, Stříbro, Domažlice, Tachov). Zároveň jsou zakládány významné hrady (Kašperk, Rabí, Velhartice, Radyně). Zatímco ve vnitrozemí kraje se udržel český etnický ráz, v hornatých a podhorských pohraničních oblastech se na kolonizaci podílejí přistěhovanci ze sousedních německých území. Tak se jednou ze specifíků historického vývoje západních Čech stalo prolínání dvou etnik – Čechů a Němců. Formují se mocné západočeské šlechtické rody Drslaviců, Hroznatovců, pánů z Velhartic, Roupova, Švamberků. Ve 14. století začíná systematická těžba a zpracování kovových rud na Šumavě a v Brdech a města tak bohatnou a získávají na významu.

Vztah panovníka – císaře a českého krále k Plzeňsku ovlivňovaly časté cesty do říše – zvláště do Norimberka přes Horní Falc, kde vznikly tzv. Nové Čechy, rozptýlené panovnické državy, jimiž procházela tzv. via Carolina, vedoucí z Čech do sousedního regionu.

Vazby Karla IV. na Plzeňský region jsou velmi silné, což dokládají mohutné hradní zříceniny Kašperk a Radyně, které byly jako obranné hrady na jeho pokyn zbudovány z důvodu ochrany země. Především Kašperk (původně Karlsberg) vystavěný v letech 1356 – 1366 byl pilířem při obraně zemské hranice a zabezpečoval ochranu nově zbudované (1366) kupcecké Zlaté stezky vedoucí do bavorského Pasova přes Kašperské Hory, kde museli kupci povinně přenocovat a zaplatit mýto (právo nuceného noclehu spojeného s poplatkem jednoho haléře za každého koně). Stejně právo, tedy vybírat clo

HISTORY AND DEVELOPMENT OF PILSEN REGION DURING THE REIGN OF KING CHARLES IV

In high Middle Ages of the late 13th century and early 14th century the region was colonized with a dense and relatively stable network of villages, towns, and feudal seats. The economic growth was demonstrated in the foundation of royal towns located usually on important roads leading to Bavaria and Sachsen (Pilsen, Klatovy, Sušice, Stříbro, Domažlice, Tachov). At the same time important castles were being built (Kašperk, Rabí, Velhartice, Radyně). While in the inland the Czech ethnical character prevailed, in the mountain and submontane areas the colonization was partly made by immigrants from the neighboring German territories. Thus one of the specifics of the historical development of the Western Bohemia was blending of two ethnic groups - Czechs and Germans. Powerful Western Bohemian noble families were formed in this period - Drslavice, Hroznatovci, lords of Velhartice, Roupov, and Švamberkové. The systematic ore extraction begins in the 14th century in Šumava and Brdy, and the towns are getting richer and gain significance. The relationship of the sovereign - emperor and Czech king - to Pilsen region was affected by his frequent travels to the empire, mainly to Nuremberg across Upper Pfalz where the so-called New Bohemia was formed, across scattered royal dependencies on the so-called Via Carolina leading from Bohemia to the neighboring region.

The ties of Charles IV to Pilsen Region are very strong which is evident in massive castle ruins of Kašperk and Radyně that were built at his command to protect the country. Especially Kašperk Castle (originally Karlsberg) built in 1356 – 1366 was a pillar in the provincial border defense and provided protection for the newly established (1366) mercantile Golden Route leading from Passau in Bavaria

od kupců, udělil Karel IV. městečku Rabštejn nad Střelou, které bylo oblíbeným místem Karlových pobytů a jehož panství připsal své manželce Elišce Pomořanské. Přes Rabštejn cestoval Karel i proto, že tudy tehdy vedla významná zemská stezka z Prahy nejkratším západním směrem na Loket a Cheb. V roce 1356 byla započata výstavba strategicky umístěného hradu Karlskrone neboli Karlova Koruna (později se ujal název Radyně), z něhož bylo spravováno prostřednictvím královského purkrabího panství Stará Plzeň, jehož obyvatelům bylo roku 1361 uděleno významné privilegium osvobození od roboty. Karel IV. neopomínal ani Novou Plzeň, jejímž občanům udělil v letech 1360–1372 řadu privilegií (právo výročního trhu, právo volně odkazovat majetek) a v roce 1363 zde založil rozsáhlou městskou zbrojnicí, zbudovanou pro případnou válku. Z Nové Plzně se tak stala významná zbrojní a zásobovací základna a město postupně dále prosperovalo a nabývalo významu. Zájem o region projevil Karel IV. již po svém návratu do Čech v roce 1333, kdy vykoupil ze zástavy královské statky Preitenštejn u Nečtin, Tachov, Týřov a Zbiroh a od Rožmberků městečko Radnice. Karlově pozornosti se těšil zvláště pohraniční hrad a město Tachov. Městu, které bylo dosud podřízeno správě hradu, pak udělil r. 1372 samostatné obecní zřízení a různé městské svobody (právo volně odkazovat majetek a kupovat svobodné statky). Roku 1347 jej tu zastihla uprostřed vojenských příprav zpráva o náhlé smrti císaře Ludvíka IV. Bavora a v roce 1350 byly z jeho iniciativy vybudovány dodnes dochované městské hradby. Poté Karel navštívil Tachov ještě několikrát v letech 1354–1367 a byl tu také nedlouho před svou smrtí 1378. Již roku 1344 vykoupil Karel IV. i blízký významný pohraniční hrad Přimdu. Kromě již zmíněné Plzně a Tachova vydal různá privilegia i městům Domažlice, Klatovy, Ostrov, Stříbro a Sušice. Dále se zasadil o vylepšení městských infrastruktur v Domažlicích a Horšovském Týně či přikoupil Čechám Bernov (dnešní Bärnau v Bavorsku), který náležel českému území až do 18. století. V Domažlicích pobýval Karel třikrát (1344, 1347 a 1349) a jejich měšťanům potvrdil

through Kašperské Hory where the merchants had to stay overnight and pay a toll (an obligatory overnight stay and a toll of one heller per horse). The same right, to collect toll from merchants, was granted to Rabštejn nad Střelou by Charles IV because it was his favorite location and he assigned this dominion to his wife Elizabeth of Pomerania. Charles traveled through Rabštejn also because this was the shortest route from Prague towards Loket and Cheb. In 1356 the construction of strategically located castle Karlskrone (Karlova Koruna, later Radyně) begun and from here the dominion of Stará Plzeň was administered and its inhabitants were granted an important privilege of the release from statute labor in 1361. Charles IV didn't forget Nová Plzeň either and granted its inhabitants a number of privileges in 1360–1372 (the right of annual fair, the right to freely bequeath property) and in 1363 he established a large town armory here in case of war. Nová Plzeň thus became an important arms and supply base and the town prospered and gained importance. Charles IV proved his interest in this region after he returned to Bohemia in 1333 when he redeemed from pawn royal estates of Preitenštejn u Nečtin, Tachov, Týřov and Zbiroh, and town Radnice from the House of Rožmberk. Charles IV paid special attention to border castle and town of Tachov. He granted this town an independent municipal government and other rights in 1372 (the right to freely bequeath property and buy free manors). In 1347 he received here information about the death of Louis IV, Holy Roman Emperor, and in 1350 Charles IV initiated the construction of town walls. Charles IV visited Tachov repeatedly in 1354–1367 and he was here shortly before his death in 1378.

Charles IV redeemed important border castle of Přimda in 1344. Besides the already mentioned Pilsen and Tachov, he granted various privileges to the towns of Domažlice, Klatovy, Ostrov, Stříbro, and Sušice. He also contributed to the improvement of urban infrastructures in Domažlice and Horšovský Týn, and he bought Bernov (today Bärnau in Bavaria) that belonged to the Bohemian territory up to the

1348 právo volby vlastního rychtáře. Další významná práva udělil městu Klatovy včetně privilegia výročního trhu v roce 1378. Dalších úlev a privilegií se dočkal i Ostrov a Sušice.

O silném vztahu k regionu vypovídá i jeho vlastní životopis Vita Caroli, kde mimo jiné zmiňuje hrady Týřov, Preitenštejn (Nečtiny), Zbiroh či Tachov. V Karlových memoárech vystupují do popředí i jeho dva oblíbenci – komorník a důvěrník Bušek starší z Velhartic a jeho syn a královský hofmistr Bušek mladší z Velhartic, majitelé západočeského hradu a panství Velhartice. Dalším panovníkovi blízkým západočeským šlechticem byl Bohuslav ze Švamberka, Karlův nejvyšší komorník a vlastník hradů Bor a Švamberk (Krasíkov). Dnešní území Plzeňského kraje je historicky svázáno a prolno s osobností Karla IV., který regionem nejen častokrát projížděl, ale i pobýval a zasloužil se o jeho růst a rozvoj.

18th century. Charles IV was in Domažlice three times (1344, 1347 a 1349) and confirmed its right to vote a mayor. Another significant privilege was granted to the town of Klatovy in 1378 including the right of annual fair. More concessions and privileges were granted to Ostrov and Sušice too.

The strong relation of Charles IV to this region is also evident from his own biography Vita Caroli, where he mentions the castles of Týřov, Preitenštejn (Nečtiny), Zbiroh, or Tachov. He also mentions two of his favorites - valet and confidant Bušek the Elder from Velhartice and his son, preceptor, Bušek the Younger from Velhartice, owners of the Velhartice manor. Another noble close to the king was Bohuslav from Švamberk, supreme valet of the king and owner of Bor and Švamberk (Krasíkov) Castles. The Pilsen Region is historically tightly linked to Charles IV who not only passed through this territory but also stayed here and contributed to its development and growth.

MICHAL HAŠEK

Předseda Asociace krajů ČR a hejtman Jihomoravského kraje
President of the Association of Regions of the Czech Republic and Governor of the South Moravian Region

ASOCIACE KRAJŮ ČESKÉ REPUBLIKY ASSOCIATION OF REGIONS OF THE CZECH REPUBLIC

Zborovská 11
150 21 Praha 5
Česká republika
Czech Republic

Kancelář Asociace krajů
České republiky
Office of the Association
of Regions of the Czech
Republic
Magistrát hlavního
města Prahy
Mariánské náměstí 2
110 01 Praha 1
Česká republika
Czech Republic

+420 236 003 481
indrova@asociacekrajů.cz

Otevíráte publikaci, která doprovází k výstavu „Architektura pro korunu“.

Karel IV. (1316–1378), král český a císař Svaté říše římské, patří k výjimečným osobnostem českých i evropských dějin. Byl ambiciózním vladařem, prozíravým politikem i urbanistickým vizionářem.

Je obdivuhodné, jak obtížnou práci dokázali zvládnout tehdejší stavitelé bez všech soudobých vymožeností a leckdy i v neuvěřitelně krátkém čase. Obzvláště když si představíme, že po svém příchodu do Čech se Karel setkal se zuboženým královstvím. A Pražský hrad byl v té době prakticky neobyvatelný. Přesto se mu podařilo splnit si svůj sen a vybudovat z Prahy sídelní město a centrum českého království.

Jsem si jistý, že jen málokdo ze současníků by si dnes troufl „rozjet“ najednou tolik náročných projektů, jako ve své době právě Karel IV. Vždyť jenom v roce 1348, který historici považují za jeho nejaktivnější, zakládá v Praze Nové Město i Pražské vysoké učení – první univerzitu ve střední Evropě. A kromě toho i hrad Karlštejn. Postupně také obnovuje královský palác na Pražském hradě i stavební práce na Svatovítské katedrále a kapli sv. Václava. Nesmíme zapomenout ani na Karlův most, dnes jedno z nejznámějších a nejromantičtějších míst Prahy.

V roce 1348 byla podepsána zakládací listina k založení Nového města pražského. Během několika málo let vzniklo silně opevněné město s 1500 domy, desítkami kostelů a klášter. Na dnešní dobu neobyčejný počín a důkaz, že politická vůle spojená s vizí dokáže ve spolupráci se staviteli a veřejností i nemožné.

Prál bych i dnešním „společenským vůdcům“ – politikům, aby měli stejný „tah na branku“. Veřejnosti, aby se pokusila sdílet vize, nadšení a hodnoty, které umožní budovat – bez nadsázky – velkolepá díla která se zapíší do historie a zůstanou trvalou hodnotou pro budoucí generace. Svět se od časů vlády panovníka Karla IV změnil. Překonáváme překážky, které za svého života Karel IV překonávat nemusel. Císařství a demokratický stát jsou ve své podstatě naprosto a diametrálně odlišné systémy. Novou výzvou tak pro dnešní společnost je, abychom se naučili v moderní občanské společnosti nacházet společnou řeč inspiraci a také odvahu v dobách minulých. Čas vlády Karla IV a jeho práce nám budiž inspirací.

You are opening a publication accompanying an exhibition “Architecture for the Crown”.

Charles IV (1316 – 1378), King of Bohemia and Holy Roman Emperor, is one of extraordinary personalities of both Czech and European history. He was an ambitious ruler, far-sighted politician and an urbanistic visionary.

It is amazing how hard job the builders of those times handled without all the present-day conveniences, and sometimes in an incredibly short time. Above all we should imagine that on his arrival in Bohemia, Charles found an impoverished kingdom. The Prague Castle was virtually uninhabitable at that time. Still, he managed to fulfil his dream and make Prague a residential city and a center of the Bohemian Kingdom.

I am sure hardly anybody would today dare to “launch” so many challenging projects at one time, just as Charles IV did back then. Indeed, within a single year of 1348, which is considered to be his most active year by historians, he established both the New Town of Prague and the Prague University – the first university in central Europe, and besides that, the Karlštejn Castle. He also gradually restored the Royal Palace at the Prague Castle and restarted the construction works at the St. Vitus Cathedral and St. Wenceslas Chapel. We cannot fail to mention the Charles Bridge, now one of the most famous and most romantic sites of Prague.

In 1348, the Prague New Town founding charter was signed. Within a few years, a heavily fortified town arose with 1,500 houses, tens of churches, and a monastery. For today, it was an extraordinary achievement and a proof that a political will, together with a vision and in cooperation with the builders and the public, can do the impossible.

I wish today’s “leaders of the society” to have the same “drive”, the public to try sharing the visions, enthusiasm and values, which would enable building – without exaggeration – monumental works to be marked in history and to remain a permanent value for future generations. The world has changed since the rule of Charles IV. We are overcoming the obstacles unknown to Charles IV at his times. By their definition, an empire and a democratic state are utterly and diametrically different systems. Thus, a new challenge for a modern society is learning to find the common ground, inspiration, as well as a courage in the past times. Let the period of Charles IV reign and his work be an inspiration for us.

KARDINÁL
CARDINAL
DOMINIK DUKA OP
ARCIBISKUP
PRAŽSKÝ
ARCHBISHOP
OF PRAGUE

ARCIBISKUPSTVÍ
PRAŽSKÉ

Hradčanské náměstí 16
119 02 Praha 1
Česká republika
Czech Republic

+420 220 392 105
sekretar.duka@apha.cz

www.apha.cz

Čím to je, že procházka městem, či lidským úsilím formovanou krajinou je pro nás tolik dobrodružná? Jak si vysvětlit, že se na takové poutě vydáváme s chutí a s radostí? Jedním z důvodů je bezpochyby to, že se na takové cestě setkáváme s uměleckými díly v podobě staveb. Za tímto uměním nemusíme chodit ani do galerií, ani do koncertních sálů. Od dětství totiž každého z nás obklopuje na cestě do školy či do práce. Oslovuje nás osobitá krása jednotlivých paláců, důmyslných konstrukcí či prostých stavení. Současně k nám však promlouvá také to, jakým způsobem spoluutvářejí takové stavby krajinu či město, jak rozvíjejí odvěkou tvář míst, kde žijeme. K jejich budování bylo totiž zapotřebí pochopit dané souvislosti, převzít dědictví otců a rozvíjet, co nám zanechali. Jsou do nich vepsány tužby, bolesti, vášně, poznání, um a naděje našich předků.

Platí to zejména pro křesťanské chrámy, jako místa, kde se společenství lidí vztahuje k nebesům, kde se setkává s Bohem, který je uprostřed. Tomu odpovídá také architektura. Kostely se svými věžemi a zvony jsou orientačními body v čase i prostoru. Jsou místy, kde se vždy odehrávaly ty nejdůležitější okamžiky našeho života. Jsou jakýmsi duchovními křižovatkami našeho národa i osobní životní poutě. Nejzřetelněji je to potom vidět u gotických katedrál, které jsou dovršením staletého stavitelského úsilí. Evropské katedrály představují jednotný stavební typ v těch nejrozmanitějších podobách, jak se s nimi setkáváme v jednotlivých metropolích našeho kontinentu. Katedrály, o nichž se někdy říká, že jsou teologickou summou vytesanou do kamene, ve svém prostoru zpřítomňují skutečnost nekonečně rozlehlejší než je velikost prostoru ohraničeného zdmi a klenbami. Jsou symbolem evropských hodnot a křesťanské víry.

Stavitelem naší pražské katedrály byl Karel IV., jehož dobou nás provádí výstava s názvem „Architektura pro Korunu“. Tento velký panovník, nazývaný Otcem vlasti, v sobě spojoval vysoké vzdělání a křesťanskou zbožnost. Sám sebe chápal jako dělníka spolupracujícího na Božím díle, které má vyvrcholit v Novém Jeruzalémě. Chtěl, aby Praha na něj poukazovala. Proto vše, co budoval, pojal jako velkorysý symbol. Do detailu přesně určil rozestavení kostelů, polohu Nového města i čas, kdy se má položit základní kvádr kamenného mostu. Vše bylo vloženo do harmonie hvězdného nebe. Praha měla být sídlem císařů a centrem jednotné křesťanské Evropy. Současně se měla stát opravdovým domovem obyčejných lidí, kteří by tento nebeský řád přijali za svůj. Čas vlády tohoto moudrého a zbožného panovníka byl označen za zlatou dobu našich dějin.

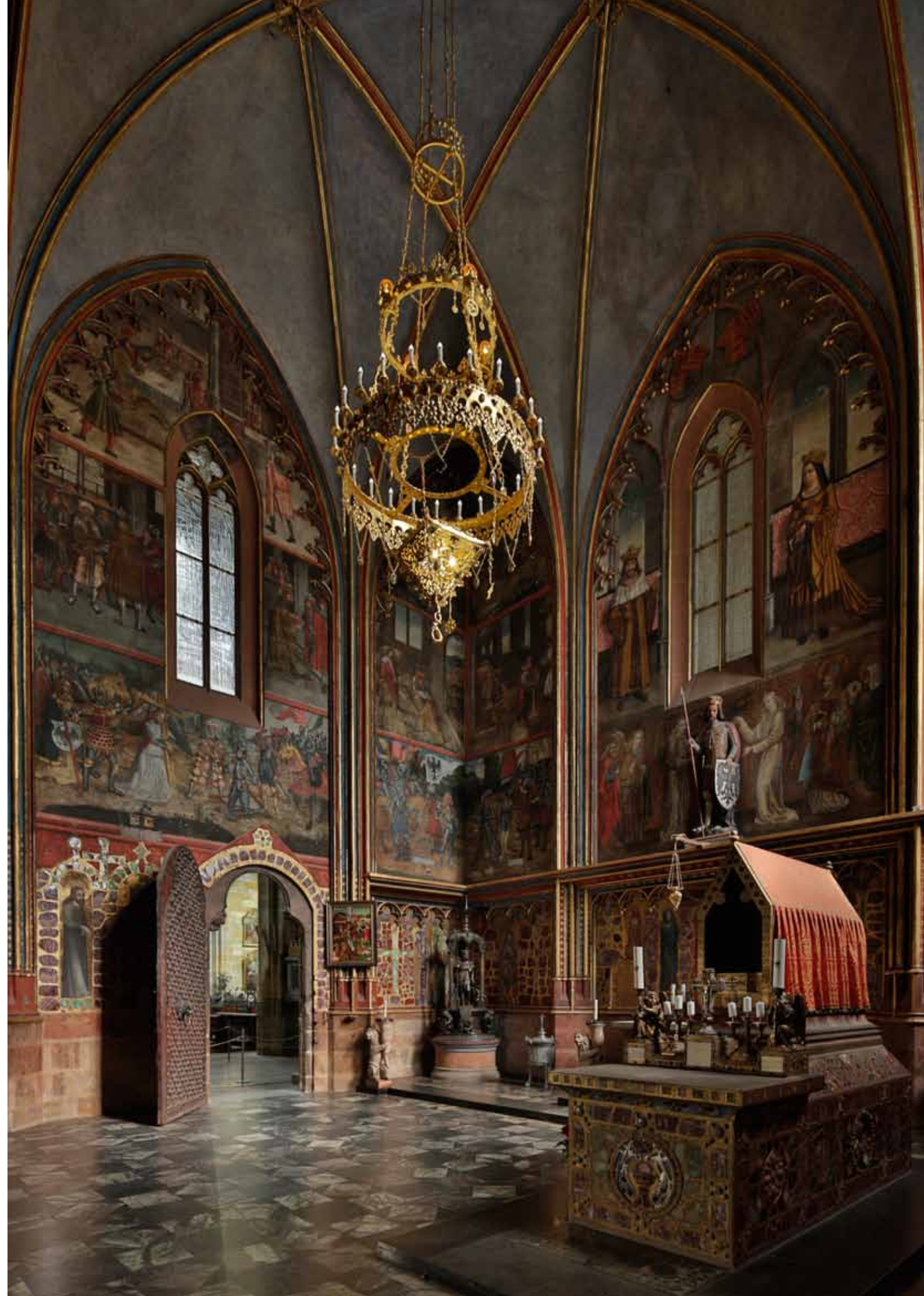
Pomyslné putování „jeho“ městem, které pro nás autoři výstavy připravili, proto není jen poučením z historie, ale také dotekem toho, co čas vyměřený nám lidem překračuje.

Why is walking through a city or a landscape formed by human effort so adventurous for us? What could explain that we are setting out for such journeys with a desire and pleasure? One of the reasons is undoubtedly the fact that on these journeys we can encounter the works of art in the form of buildings. We do not even need to visit galleries or concert halls to see this art. It is because it surrounds each of us since our childhood on the way to school or work. We are appealed by a peculiar beauty of palaces, ingenious constructions or simple buildings. At the same time, however, we also perceive the way how these buildings jointly form the landscape or the city, how they develop an agelong face of the place we live in. Actually, their constructing required understanding the given context, taking over the heritage of our fathers and developing what was bequeathed to us. They are inscribed with desires, pains, passions, knowledge, skills and hopes of our ancestors.

It is particularly the case of Christian churches, being the places where the humans reach out for heavens and meet the God, which is in the middle. Their architecture is in accord with this purpose. With their towers and bells, the churches are direction marks in both the time and the space. They are the places where the most important moments of our lives have always taken place. They are a kind of spiritual crossroads of our nation as well as of our personal life journeys. This is most apparent in Gothic cathedrals, which are a culmination of a centuries-old building effort. The European cathedrals represent a uniform construction type in its most diverse forms, to be seen in individual cities of our continent. In their space, the cathedrals, which are sometimes said to be a theological summa inscribed in stone, retrieve an infinitely vaster presence than the size of space surrounded by their walls and vaults. They are a symbol of European values and the Christian faith.

Our Prague Cathedral was built by Charles IV, whose life era is documented by an exhibition named „Architecture for the Crown“. A high education and Christian piety became combined in the personality of this great ruler, titled as the Father of the Homeland. He understood himself as a worker participating in Opus Dei, which is to be culminated in the New Jerusalem. He wanted Prague to remember him. Therefore, he approached each single building as a generous symbol. In a precise detail, he determined the arrangement of churches, location of the New Town, as well as the time of laying the foundation stone of the stone bridge. Everything was inserted into a harmony of the starry sky. Prague was to be the seat of emperors and a center of the united Christian Europe. At the same time, it was to become a true home of ordinary people, who would embrace this heavenly order. The reign period of this wise and pious ruler was described as a golden era of our history.

Thus, an imaginary journey through “his” city, prepared for us by the authors of this exhibition, is not only a lesson in history, but also a touch of what exceeds the time designed to us, the humans.

ARCHITEKTURA PRO KORUNU

Petr Parlér průvodcem středověkým městem

PETR PARLÉŘ

ULICE STŘEDOVĚKÉHO MĚSTA

„Přátelé, vítám vás v naší krásné Praze.

Abych se představil, jmenuji se Petr Parléř, jsem mistrem svatovítské stavební huti a váženým konšelem Starého města pražského a nyní budu také Vaším průvodcem.

Můžete mi říkat Mistře, moji přátelé mi tak obvykle říkají.

Náš dobrý císař a král Karel IV. mne pověřil, abych po Mistru Matyášovi z Arrasu pokračoval ve stavbě pražské katedrály. Mezi námi, původní plány mi připadaly málo velkolepé, a tak jsem vypracoval nové a již pokračujeme ve stavbě katedrály. Potřebuji však konzultovat další fáze výstavby – zítra králi předložím další nové plány.

Náš král rád poznává nové lidi, proto můžete, myslím, jít se mnou. Ale před tím musíme společně ještě pár věcí zařídit.

Zde můžete vidět, jak vypadají domy a ulice v naší době, domy se stavěly převážně dřevěné – hrázdné, ajk vidíte v této ulici. Nyní však již stavíme Nové Město pražské, kde císař rozkázal stavět pouze z kamene, abychom tak předešli ničivým požárům.

Nyní mne následujte, projdeme se ulicemi Prahy za Mistrem Theodorikem.“

| STŘEDOVĚKÁ MĚSTA

Středověká města vznikala v blízkosti hradů, hradišť, šlechtických nebo biskupských sídel, všude tam, kde se hromadili řemeslníci a obchodníci, ale i vojáci, nutní k politické kontrole oblasti. Jako další přirozené centrum sloužila církevní sídla, hlavně kláštery. Dále se osídlovaly i výhodné **pozice při obchodních cestách** a na křižovatkách cest, **u brodů** a podobně. Města mohla vznikat i „na zeleném drnu“, tedy na místě, kde ještě nikdy žádné město nestálo.

Nezávislost na králi nebo feudálním pánovi značila **městská pečeť**, jeden z nejcennějších symbolů města; spolu s truhlou s **obecními fondy, radnicí, zvonem** v radniční věži a **klíči** od města.

| USPOŘÁDÁNÍ MĚSTA

Střed tvořilo náměstí s tržištěm, nejdůležitějšími budovami byly radnice a kostel, domy okolo náměstí patřily nejbohatším měšťanům. Domy chudších či středně bohatých měšťanů se nacházely v postranních ulicích a domy řemeslníků, zemědělské usedlosti a dvorce stály na rozsáhlých předměstích.

| TYPY MĚST

Města královská
založil je a řídil král

Města poddanská
patřila šlechtě nebo církvi

Města horní
vznikala v místě těžby drahých kovů a byla specifickým typem královských měst, výnosy z těžby drahých kovů byly hlavním královským příjmem

Města věnná
čeští králové je odkazovali svým manželkám, zisky tato města odváděla královně, jejich povinností bylo mimo jiné posílat do královských kuchyní různé dary, vždy to, co bylo v daném kraji nejlepší

ZAJÍMAVOST
Věnná města měla za povinnost posílat do královských kuchyní dary, vždy to, co bylo v daném kraji nejlepší, například Dvůr Králové nad Labem posílal mřenky a grundle, Hradec Králové bažanty, Chrudim pšenici, Jaroměř lososy, Mělník víno, Nový Bydžov raky, Polička oves, Trutnov plátno, Vysoké Mýto pstruhy...

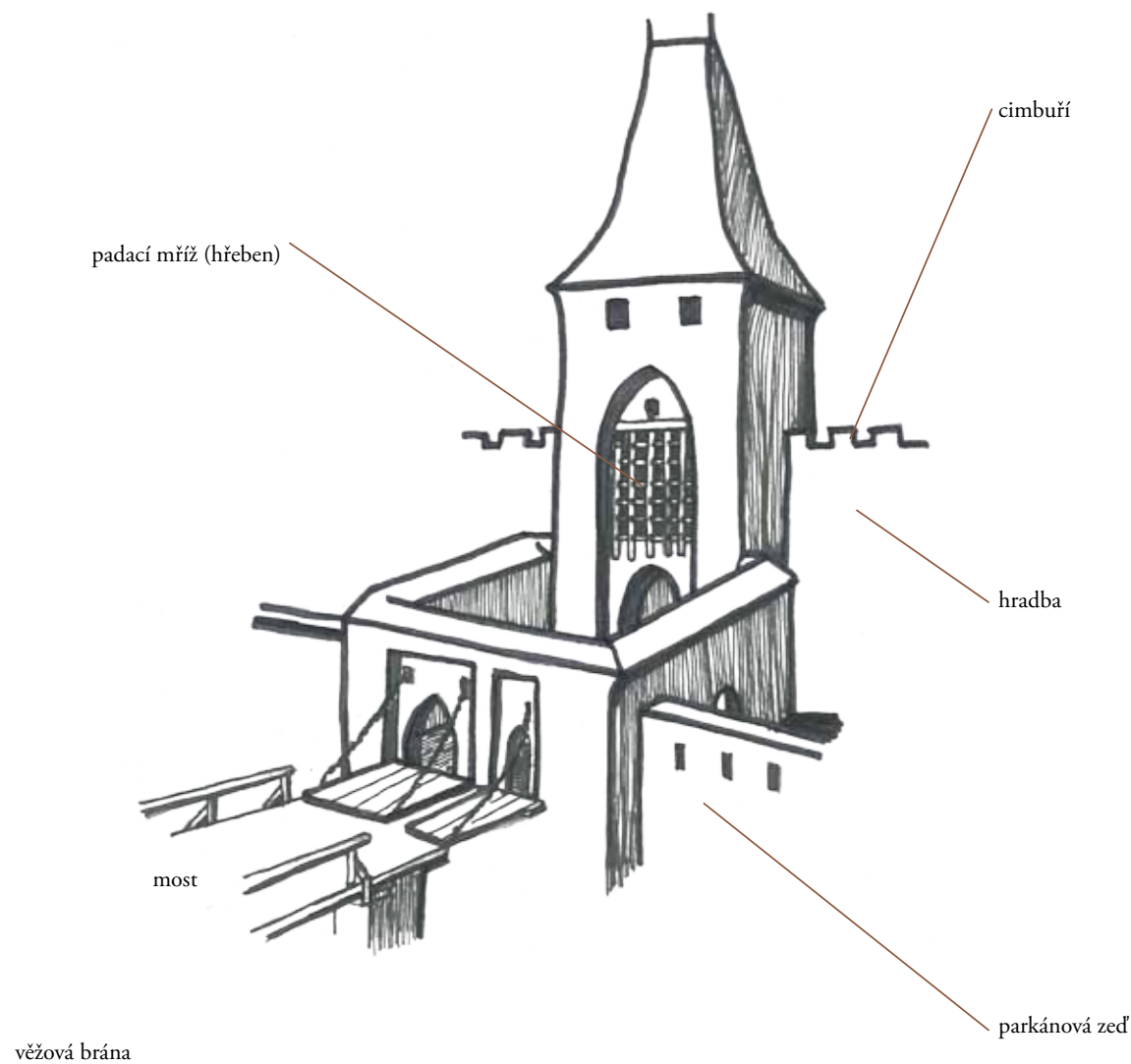
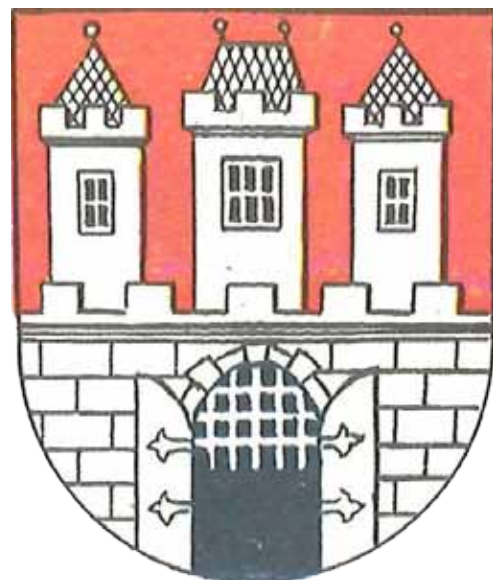
Pohled na Prahu
1493, dřevoryt ze Schedelovy kroniky

OPEVNĚNÍ A HRADBY MĚST

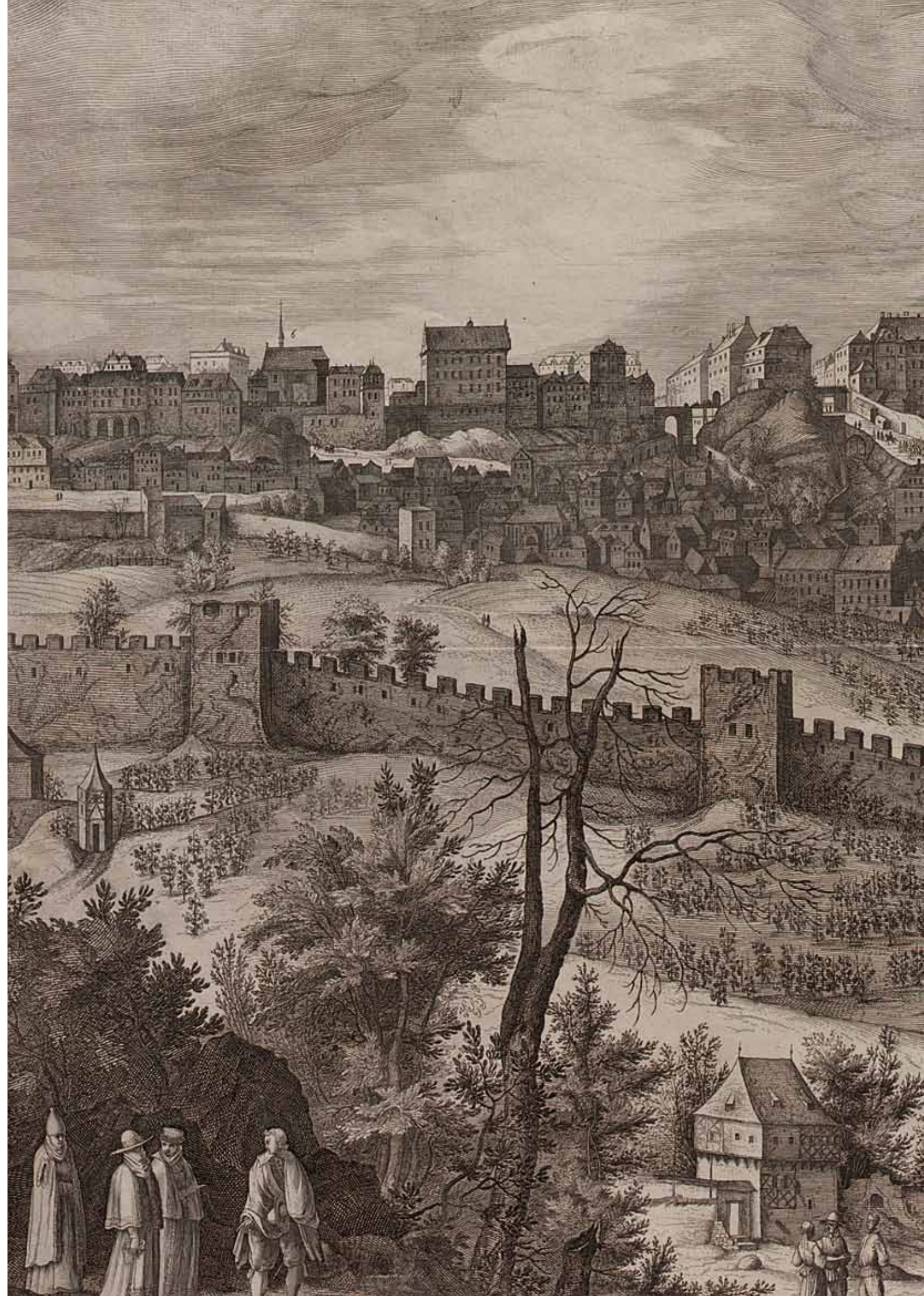
Hradby a opevnění chránily města před nepřátelskými armádami a lupiči, byly pýchou každého města a pro jejich udržování města neváhala přijít na mizinu. Na městských branách byl vytesán znak – některá města měla na znamení nezávislosti **znak** vlastní, jinak tam býval vytesán znak nebo erb pána hradu. Městské brány se na noc zavíraly a ve dne v noci je hlídaly **strážé**. Obchodníkům prohledávaly vozy, koše a zavazadla a cizincům kladly i dotěrné otázky. Než přišla noc, oznámil zvon, že se městské brány zavírají. Až do rána nemohl bez povolení nikdo do města ani ven.

ZAJÍMAVOST

Například již za Jana Lucemburského (otce Karla IV.) byla hlavní hradba Starého Města přes 2 m silná, její výška pravděpodobně nepřesahovala 10 m a nahoře ji ukončoval ochoz s cimbuřím. Ve vzdálenosti 60 m hradbu zesilovaly vysoké branolové věže. Před hradbami byly vyhloubeny příkopy asi 25 m široké a 8 m hluboké. K obraně přispíval ještě vnější příkop s valem. Do města se vstupovalo třinácti branami a brankami, k nimž vedly můstky (jeden částečně zachovaný je možné vidět na stanici metra Můstek). Opevnění dlouhé asi 1.700 m obepínalo prostor 140 ha.

Sadelerův prospekt - hradby / Jeden z prvních pokusů zachytit město jako urbanistický celek i s jeho dominantami.
©Archiv hlavního města Prahy

MISTR THEODORIK

MALÍŘSKÁ DÍLNA MISTRA THEODORIKA

„Zdravím, mistře Theodoriku, chtěl jsem tě ještě navštívit, než opět vyjedeš na Karlštejn. Král Karel prý má s tím hradem velké plány...“

„Mistře! Rád tě zase vidím! No ano, král chce na Karlštejně ukrýt české a říšské relikvie. Dostal jsem za úkol vyzdobit kapli na Karlštejně – vymyslel jsem to tak, že tam vytvořím nebeské vojsko Kristovo. Zpodobním zemské patrony, apoštoly, evangelisty, proroky, svaté biskupy, opaty, panovníky, poustevníky, mučedníky... to bude důstojná stráž, co říkáš?!“

„Ó, zdá se, Mistře Theodoriku, že budeš velmi, velmi slavný...“

„O mou slávu nejde – důležité je samotné dílo, které je velké rozsahem. Má dílna již na této zakázce pracuje velmi dlouho. Celkem malujeme 130 deskových obrazů.“

„Mohu se podívat na tvou práci?“

„Jistě, mám zde právě dokončený obraz sv. Lukáše, patrona malířského cechu. Barva ještě usychá...“

„Je to velkolepé, už se těším až všechny obrazy uvidím pohromadě.“

VÝZNAM MALÍŘSTVÍ A SOCHAŘSTVÍ VE STŘEDOVĚKU

Středověké **malířství a sochařství** nebylo uměleckou tvorbou, jak ji známe dnes – malíři a sochaři vytvářeli obrazy k větší slávě Boží, ne pro potěchu lidského oka. Obrazy i sochy byly určeny téměř výhradně pro kostely a kláštery, obrazy do domácností se v té době netvořily. Malíři i sochaři museli být vyškoleni v mistrovské dílně a museli být členy malířského nebo sochařského cechu. Sochařství bylo spjata s architekturou mnohem těsněji než dnes.

Písmo bylo pouze pro vybrané a číst uměli jen někteří lidé v kláštřích a někteří šlechtici (zdaleka ne všichni). Zkušenosti a znalosti (hospodářské nebo náboženské) se lidem připomínaly ve výtvarné podobě – kterou v té době všichni považovali za srozumitelnou formu přenosu informací. Malby i plastiky byly tedy důležitým zdrojem poznatků, které si lidé neuměli přičíst.

MALÍŘSTVÍ

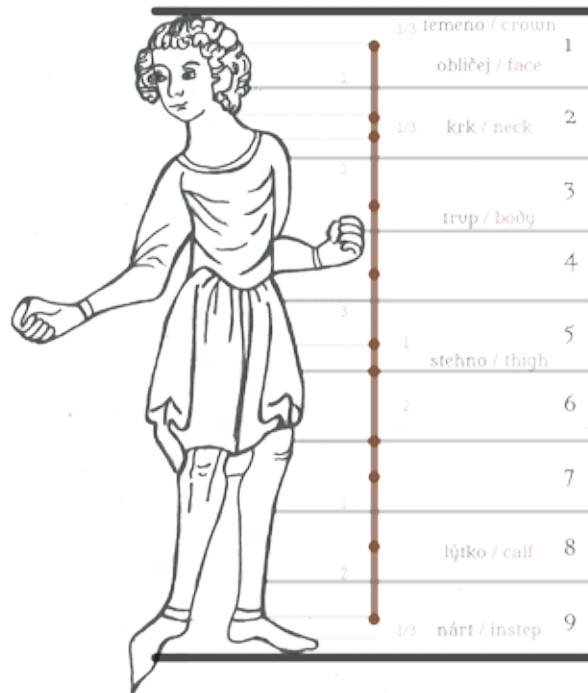
Malířství bylo ve středověku považováno za řemeslo. Malíři se, stejně jako jiní řemeslníci, sdružovali do tzv. cechů. Cechy byly řemeslníckými nebo obchodnickými sdruženími, hájícími práva a zájmy svých členů, dohlížející na kvalitu a cenu výrobků, výchovu učedníků a tovaryšů a skládání mistrovských zkoušek. Vedoucím cechu byl cechmistr. Kdo nebyl členem cechu, nesměl své řemeslo vykonávat. Roku 1348 zakládají malíři v Praze bratrstvo sv. Lukáše a koncem 14. století působilo v pražském cechu malířů kolem stovky malířských mistrů, což je počet na středověk velmi vysoký a neobvyklý.

Ve 14. století ještě nebyl papír tak rozšířený jako dnes a byl velmi drahý, proto malíři malovali na jiný podklad – na dřevěné desky (vznikala tak desková malba), na zdi – na hradech, v bohatých domech, kláštřích a kostelích (tak vznikala nástěnná malba – freska). Malovaly se předlohy pro tapiserie, tkané nástěnné koberce. Dalším důležitým oborem středověkého malířství byla iluminace rukopisů.

Nejvýznamnějším představitelem pražského cechu malířů byl Mistr Theodorik, dalšími známými jmény byli Mistr Vyšebrodského oltáře, Mistr Osvald, a Mistr Lucemburského rodokmenu (Mikuláš Wurmser Štrasburský), v období krásného slohu začal tvořit Mistr Třeboňského oltáře.

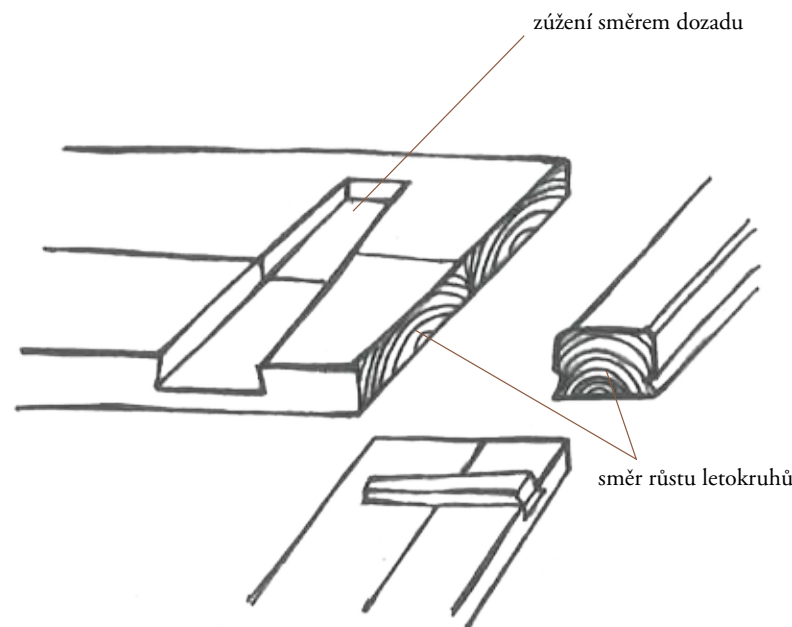
Malířský cechovní znak

ZAJÍMAVOST

Lidská postava byla často komponována podle byzantského proporčního modelu: základní mírou byla délka obličeje. Takových délek měla figura 9 (1 = obličej, 3 = trup, 2 = stehno, 2 = lýtko + 1, rozdělená na 3: 1/3 délky = temeno, 1/3 délky = hrdlo, 1/3 délky výška chodidla) a působila proto velmi harmonicky, disciplinovaně a klidně.

SVLAK

DŘEVĚNÝ PODKLAD:

Malovalo se na vyschlou dřevěnou desku, jejíž tloušťka se lišila podle období, někdy potaženou plátnem a silnou vrstvou hlazené křídly s kličem. Deska bývala vzadu zpevněná svlaky (svlak = důmyslný spoj dokonale využívající vlastnosti dřeva užívaný ke zpevnění a zabránění kroucení širokých desek – viz obrázek).

POSTUP PRÁCE:

Umělec nejprve vyryl či nakreslil základní obrysovou kresbu, pak vyzlatil pozadí, někdy užil puncování nebo kovové aplikace a teprve nakonec maloval temperovými barvami, které si sám vyráběl. Nejužívanější byla vaječná tempera: vodou ředitelná, krycí, nelesklá barva, která rychle zasychala. Vedle plátového zlata pracoval středověký umělec s některými dalšími drahými barvami, jako například s karmínovou kermesovou červení, či blankytně modrou lapis lazuli. Ty nejdražší barvy byly téměř výhradně určeny pro zobrazení Krista a Panny Marie.

RECEPT NA VAJEČNOU TEMPERU

Rozmíchejte 1 celé vejce nebo jen žloutek se lněným olejem v množství 1/2 objemu použitého vejce a s vybraným barevným pigmentem (práškovou barvou).

CO SE VE STŘEDOVĚKU MALOVALO?

Oblíbená byla náboženská témata: madony (Panny Marie s miminkem Ježíškem), piety (Panny Marie s mrtvým Ježíšem Kristem), svatí, krajinné scenérie, oživené původně plošnými, později již plasticky vykreslenými postavami. Běžná byla praxe odlišit zobrazené postavy podle významu: výškou, postojem, atributy a gesty.

Barvy se užívaly ušlechtilé v lomených tónech a obrazy bývaly velmi luxusně zdobeny zlatem – užívaly se i zlatnické techniky jako například rytí, nejrozumnější plastické aplikace nebo puncování.

Portréty středověk neznal – také proto u tolika historických osobností té doby nevíme, jak doopravdy vypadaly. Deskové malby byly nejčastěji součástí oltáře, umístovaného na menzu.

ZAJÍMAVOST

Mistr Theodorik kladl mezi jednotlivé barevné vrstvy tenkou vrstvu oleje, čímž dosáhl dosud nevidané transparentnosti tónů a plasticity forem.

MALÍŘSKÉ VZORNÍKY

Malíř si tedy zařídil vlastní živnost a malováním si vydělával na živobytí. Umělecké dílo si vždy někdo objednal – a pokud byl s výsledkem spokojen – také dobře zaplatil.

Malíři se nezabývali jen náboženskými tématy, museli být všestranní. Aby ukázali, co všechno dovedou, nosili s sebou malířské náčrtníky, skicáře a „vzorníky“, ve kterých měli obrázky lidí, nebo zvířat – divák na obrázku snadno rozeznal krále, kněze, mnicha, rytíře nebo sedláka, zato zvířata vypadala často fantasticky. Obvykle se ve vzornících zobrazovaly celé postavy (například tzv. Brunšvický skicář. Jeho perokresby jsou stínovány novou technikou křížového šrafování a následně konturovány. Postavy se vyznačují draperiemi, provedenými dlouhými tahy.) K nejcennějším skicářům patří **Malířský vzorník ze zámku Ambras**, z let 1410–1412, který se dochoval v původním rozsahu a mimořádné úplnosti. Je nakreslený na čtrnácti destičkách z javorového dřeva (9,5 x 9 cm), na každé z nich jsou čtyři obrázky. Destičky, spojené jako lepoporelo se ukládaly se do koženého pouzdra. Kresba je provedena na papíře se zeleným základem stříbrnou tužkou a štětcem, zvýrazněná bílou a červenou.

První část vzorníku je věnována náboženským tématům – Ukřižování, Bolestnému Kristu, Zvěstování Panně Marii, Ježíškovi a apoštolům. Následují hlavy církevních a světských osob, tváře šlechticů a zloduchů. Nakonec jsou zde vyobrazena zvířata, kůň, gryfon, opice nebo pavouk v nadživotní velikosti. Jedná se o typizaci, ponechávající málo prostoru umělecké individualitě.

MĚSTSKÉ TRŽIŠTĚ

OBCHODNÍK

„Mistře Parlěří! Taková vzácná návštěva v mém skromném obchůdku! Vítejte!“

„Zdravím vás, pane Petře. Jak se daří?“

„Děkuji za optání, Mistře. Nestěžuji si. Cesty jsou nyní dost bezpečné, tak obchody jen kvetou! A co Vás přivádí?“

„Potřebuji látku na nové šaty. A musí být opravdu dokonalá! U císaře se přece nemohu objevit v něčem obyčejném.“

„Máte pravdu, Mistře. Každý musíme chodit oblékaný přiměřeně své společenské vrstvě – když se oblečete lépe, jste pyšný, když hůře, ponížíte svůj stav. Ale u mne si určitě vyberete! Mám tu hedvábí, atlas, damašek, heboučké kožešiny i sukna, ta nejjemnější, která si dovedete představit!“

„Nějakou sponu na plášť bych také potřeboval, myslím...“

„Jistě, Mistře, mám spony překrásné, umělecká díla to jsou... i perlami zdobené, i agraфы a knoflíky vám ukázu, jistě si vyberete! Jen dál, Mistře!“

MĚSTSKÉ TRHY A JARMARKY

Jelikož ve městech nebylo dost místa pro pěstování plodin nebo chov dobytka, museli obyvatelé nakupovat potraviny od rolníků z okolí. Pravidelné trhy bývaly kombinovány s krátkodobými sezónními trhy (jarmarky).

Jarmarky se konaly jednou i několikrát do roka v pevně stanovených termínech podle církevních svátků (obvykle pouť, posvícení). Trvaly i několik dní nebo týden a zásobovaly místní trh především nezemědělskými výrobky i ze vzdálenějších měst. O jarmarcích se měšťané a vesničané zásobili předměty denní potřeby pro období mezi konáním výročních trhů.

Týdenní trhy zásobovaly město jednou nebo vícekrát do týdne zemědělskými produkty, specifikovanými podle okruhu zboží (obilní, dobytčí, koňské, s vlnou, ovocné). Podle toho dostávala některá náměstí jména: např. Dobytčí trh (dnešní Karlovo náměstí v Praze), Koňský trh (dnešní Václavské náměstí v Praze), Ovocný trh.

Trh byl otevírán ráno zvláštním znamením zvonem nebo viditelným symbolem – věchtem (svazek slámy) na tyčce, vyvěšením praporce. Pak byl trh zahájen. V hlavních ulicích si stavěli stánky rolníci a obchodníci. Vedle řezníků a směnárníků prodávali vesničané obilí a jiné plodiny. Předkupní právo měli místní měšťané a teprve po odzvonění konce trhu (sejmutí symbolu) mohli navečer nakupovat židé a přespolní nebo překupníci, kteří vozili zboží jinam. Aby se zavedl pořádek v záplavě prodávajících, začaly se zřizovat tržnice nebo krytá tržiště, městské trhy se pak rozrůstaly a přitahovaly stále větší množství obchodníků.

Mapa nejvýznamnějších obchodních cest Čechy, 10. století

ZBOŽÍ

K výsadním trhům s běžnými zemědělskými produkty (obilí, vlna, dobytek), dřevem (dřevěný trh) přibýly ve 2. pol. 14. stol. týdenní trhy chlebné a byl zaveden svobodný trh masa. Určitá odvětví, specializovaná např. na zpracování drahých kovů, „umělecká řemesla“ a dílny, vyrábějící luxusní zboží, bývaly soustředěny jen do několika největších městských center. Tato odvětví dodávala na trh jednak zboží druhořadé spotřeby, hlavně zboží luxusní, zbroj, aj. jednak hromadně vyráběné zboží denní potřeby (např. nože) exportované na vzdálené trhy.

Obchod s drahým kovem patřil v Evropě k nejlépe organizovaným obchodním činnostem. Obvykle se spojoval s dálkovým obchodem s luxusními předměty. K nám bylo importováno zejména drahé sukno (tkanina z jemné zkadeřeně vlny se zplstěným povrchem), koření, šperky a zbraně.

Nosiči přepravují břemena na holích podle vyobrazení ve Velislavově bibli z doby kolem roku 1340

Muž nese pytel na zádech a menší břemeno na prsou: vyobrazení v bibli Velislavově z doby kolem roku 1340

U. von Richental: Kronika kostnického koncilu (Chronicon Concilii Constantiensis), Národní knihovna ČR

STŘEDOVĚKÉ CESTOVÁNÍ

Obyvatele měst bylo třeba zásobovat, proto se vytvořila spojení, založená na pravidelné komunikaci mezi vesnicí a městským trhem. Obchodní dosah měst byl asi 1 míle (tj. 1.000 kroků). Pro obyčejného vesníčana, který se obvykle pohyboval v okolí svého domu a vsi, bylo nejbližší město už kraj světa a všechno ostatní již znamenalo nepředstavitelnou dálku. Oproti tomu šlechta trávila velkou část života v sedle, třeba na válečných taženích a často cestovala i za hranice země.

Kromě osob bylo nutné přepravovat i náklady. Na krátké vzdálenosti se břemena přenášela na ramenou a zádech, převážela na kárách, kolečcích nebo vozících. Náklady byly přepravovány na hřebetech zvířat (soumarů – koní, mul a oslů) a užívány byly i vozy nebo sáně, případně, tam, kde pro to byly podmínky, fungovaly vory a lodní doprava.

Původně byli velkými cestovateli mniši, putující za „svatými místy“, ale brzy je předčili měšťanství obchodníci a formani, převážející zboží mezi městy. Naši kupci se ale tehdy nedostali dále než za Norimberk, Rezno, Vídeň, Lipsko nebo Vratislav. Takže, co do vzdálenosti, stále drželi rekord cisterciáctí nebo premonstrátské opati, kteří každoročně putovali do Francie na generální kapituly svých řádů. Výjimku tvořila poselstva a cesty panovnických dvorů, které se konaly na mnohem větší vzdálenosti.

Bylo zvykem cestovat na koni, jen ženy a nemocní cestovali v nosítkách mezi dvěma koňmi nebo na vozech. Rychlost cestování byla rozdílná, vliv měl terén, roční období, stav cest a kalamity, k nimž docházelo často, a cestující s nimi musel počítat. Rychlost poselstev a panovnických dvorů se pohybovala mezi 20–40 km za den. Kupecké nákladní vozy v rovinaté krajině urazily 30–50 km, v horách ale jen 14–16 km za den. Na Dunaji byla cestovní rychlost 40–75 km za den, záleželo, zda se pluje po proudu nebo proti proudu: z Řezna do Vídně trvala plavba 5–7 dní, opačným směrem 7–9 dní.

Vozovky byly nebezpečné, úzké, bez odvodnění příkopy a s kolejemi ve vyježděných úvozech. Přes vodní toky bylo možné se dostat brodem nebo přívozem, vzácněji přes most, většinou dřevěný, s výjimkou několika kamenných mostů v některých městech. Pouze frekventované dálkové cesty bývaly sjízdnější, stálý provoz vyžadoval opravy, prováděné městy. Hlavní úpravy pak spočívaly v udržování průseků v zalesněných končinách, kladení haťových přechodů v močálovitých úsecích a tesání průjezdů ve skalách.

V souvislosti se svou obchodní politikou Karel IV. podpořil úpravy sjízdnosti a větší bezpečnost dálkových cest. Úzké stezky byly nahrazeny širšími silnicemi, po stranách byl do vzdálenosti 30 m v lesních úsecích vymýcen porost, což fungovalo jako jistá prevence proti loupežným přepadům. O údržbu silnic v okruhu míle od hradeb se musela starat města, náklady na údržbu se hradily poplatky z mýtného.

*Dva muži nesou
přes rameno pytle s obilím:
podle vyobrazení
v rukopise Cursus Sanctae
Mariae z let 1200–1230*

*Sadeleruv prospekt
Havelská ulice, Příkopy,
Václavské náměstí*

KREJČÍ

KREJČÍ

„Dobrý den, jdu k vám s objednávkou!“

„K službám, Mistře Parlěři. Co pro vás mohu učinit?“

„Za chvíli vám tovaryš z vedlejšího obchodu přinese látku, kterou jsem si u nich vybral. Potřebuji nový šat. Císař mi udělil audienci, proto musí být do zítřka hotový!“

„Jistě, Mistře. Vynasnažím se vše stihnout!“

„Spoléhám na vás.“

„Pojďte dál, Mistře, musím si vás ještě přece změřit, abyste měl správně široké nohavice.“

„No to jistě. Šachované a příliš úzké rozhodně nechci! Co takhle hnědo-červená kombinace?“

„Jak si budete přát, Mistře!“

Ve středověku se vyráběly oděvy ručně, používala se jen jehla a nit a díly oděvů se spojovaly s pomocí opasek a spon. Šikovnost a vynalézavost dávných krejčích byla neuvěřitelná. Krejčovský cech byl v Praze zaveden už roku 1318. Krejčovské řemeslo se rychle rozvíjelo a jeho odvětví se specializovala. S příchodem módních trendů se začali krejčí rozdělovat podle náplně své práce. Mezi krejčí patřily i ženy krejčířky, které ale neměly v cechu téměř žádná práva. K těm se přidružily šlojeřnice, které prodávaly šátky. Vozový krejčí zhotovoval plachty na vojenské proviantní vozy, vozy pro raněné a také na formanské stany.

STŘEDOVĚKÁ MÓDA

Středověkého člověka bylo možné zařadit ve společnosti na první pohled podle oblečení. Měšťanské prostředí vytvářelo nové prvky kultury odívání. Proměnlivost a pestrost módních výstřelků pozorujeme v odívání „panském“, lidový oděv se měnil jen zvolna.

Ve 13. – 14. století se začíná rozlišovat **svrchní oděv** a **spodní prádlo**. Podněty k módním změnám přicházely z ciziny (Francie a Německo), ale některá česká zdokonalení – například mužské vatované kabátce – se zase ujaly v zahraničí.

Úroveň oděvu začal určovat **střih**. Gotické linie se na oděvu odrazily snahou o zúžení a protažení. Hlava je protažena dlouhým cípem kápě, ruce splývavými rukávy, nohy špičatými zobáky na obuvi a celé ženské tělo je protaženo vlečkou.

Móda si libovala v jasných barvách: červené, oranžové, žluté, žlutozelené, zelené, bronzové, tmavofialové, modré a černé.

Kus lepšího oděvu byl majetkem. Bytelnost ruční práce tkalce, barvíře a krejčího umožnila předávat neunošený oděv z generace na generaci, ovšem na druhou stranu byly pořizovací náklady takového oděvu vysoké.

Z **materiálů** se užíval **brokát**, **damašek**, **samet** (aksamit), **sukno**, **vlna**, **len**, **hedvábí**, **bavlna**, **velbloudí vlna**, **plátno** nebo **kment** (velejemné plátno na závoje a roušky).

The Braunschweiger Sketchbook
Bildarchiv – Herzog Anton Ulrich-Museum

KŘESŤANSKÁ VÍRA

OPAT

„Krásný den, ctihodný otče.“

„Mistře Parlěři, rád vás vidím. Nové plány katedrály svatého Víta, Václava a Vojtěcha jsou prý již téměř hotové...“

„Ó ano, zítra mě čeká audience u císaře, rád by byl podrobněji zpraven, jak vše pokračuje.“

„Karel je velmi zbožný – kolik svatých ostatků a relikvií již do Prahy přivezl, protože ví, že prostřednictvím těchto svatých ostatků jsme s oněmi světcí spojeni a přijímáme tak část jejich zásluh – a nejen, že na ně nechává vytvářet překrásné schránky, celé kostely staví pro jejich uchování...“

„Slyšel jsem, že císař už prý získal krupěj Kristovy krve, kousek Kristova kříže, trn z jeho trnové koruny, útržek ubrusu z poslední večeře, část lebky svatého Viktora a mnoho dalších takových vzácností...“

„Také ze své korunovace v Cáchách přivezl tři zuby sv. Karla a na Novém Městě nechává stavět kostel, zasvěcený sv. Karlu Velikému.“

Vitráž Kristus Třítel
z kostela Věch Svatých
ve Slivenci
Uměleckoprůmyslové museum
v Praze

Křesťanství je jedním z nejrozšířenějších světových **náboženství**, spolu s jinými (judaismus, buddhismus, islám, hinduismus) vysvětluje, navazuje a rozvíjí vztah člověka k tomu, co jej přesahuje, co je vyšší a mocnější než člověk. Za toho, kdo člověka stvořil, kdo ho udržuje při životě a kdo se člověku projevuje, považuje jediného Boha. **Bůh** je vševědoucí, všemocný, všudypřítomný, věčný, ale také spravedlivý, nepochopitelný, dobrý a milosrdný. Tento Bůh je jediný, Stvořitel, který není ve svém stvoření obsažen, ale byl před stvořením světa a bude i po jeho konci. Toto poznání Boha přinesl židovský národ, když se, podle Starého Zákona, zjevil Mojžíšovi, vyvedl Židy z Egypta a usadil je v Abrahamovi zaslíbené zemi, Izraeli – Palestině.

V tomto národě se kolem roku 0 narodil – křesťanstvím uznáný, judaismem odmítnutý Spasitel, Ježíš Kristus. Podle tradice se narodil v Betlémě, žil v Nazaretu a v posledních letech svého života hlásal naplnění předpovědí ze Starého zákona ve své osobě, podle evangelií, která popisují jeho kázání a zázraky, hlásal příchod Božího království – bezprostřední Boží přítomnost v lidském životě i ve světě. Za své názory byl odsouzen k smrti ukřižováním. Křesťané v něj uvěřili jako v Syna Božího, tedy Boha, jenž se narodil a zemřel jako člověk. Pak po čtyřiceti dnech, kdy se ukazoval svým žákům – učedníkům, vystoupil do nebe. Předtím Kristus přislíbil, že pošle svého Ducha (příchod Ducha svatého). Při sestoupení Ducha svatého na učedníky a apoštoly (dvanáct nejbližších Kristových žáků) vznikla církev. Církev – původní význam je „slavnostní shromáždění Božího lidu“.

Kristovým poselstvím, Evangeliem k člověku, je výzva k lásce k Bohu a k bližním, jež má být vděčnou reakcí na lásku, jíž Bůh miluje hříšný svět, v němž žijí potomci Adama vyhnání z Ráje. Tyto dva druhy lásky jsou zmiňovány již ve Starém Zákoně. Křesťané chápali Kristovu smrt jako zastupnou smrt za všechny hříšníky, kteří tuto oběť přijmou, vyznávali, že byl po třech dnech vzkříšen. Na konci dějin křesťané očekávají druhý příchod Ježíše Krista.

Ukřižovaný z Třeboně
Alšova Jihočeská galerie

CÍRKEV

Církev založil Ježíš Kristus a vznikla vlastně během židovského svátku letnic, kdy apoštoly naplnila Boží moc – Duch Svátý. Církev se z území dnešního Izraele postupně rozšířila po celé tehdejší římské říši. Prvním misionářem (širitel) zprávy o odpuštění hříchů obětí Ježíše Krista byl svatý Pavel. Křesťané se scházeli v soukromých domech, ze kterých se poté, co křesťané přestali být v Římě pronásledováni (roku 313), staly kostely. V každém městě byl jeden sbor. Na jeho činnost dohlíželi biskupové, starší kázali a světili večeři Páně, pomáhali jim jáhnové. Představitelé sborů se scházeli na společných poradách: synody (méně významné) a koncily (týkaly se celé církve). Biskupové (správci obcí) pokračovali v poslání apoštolů a pověření předávali svým nástupcům. Roku 1053 se církev rozdělila na ortodoxní – pravoslavnou (východní část v Řecku, na Balkáně a v Malé Asii) a katolickou (západní). Obě jsou pokračovatelky církve apoštolů.

PAPEŽ

Nejvyšším představitelem katolické církve je papež, nástupce sv. Petra. Ve středověku vládl rozsáhlému území (papežskému státu) a jeho úřad měl i politický rozměr. Sídlem papeže v raném středověku byl Lateránský palác v Římě. V letech 1309–1378 pak sídlilo několik papežů ve francouzském Avignonu. Po smrti Karla IV., jenž přál myšlenku návratu papeže do Říma, byli papeži dokonce dva, v Avignonu i v Římě.

Papežovy pravomoci a autorita se během dějin zvyšovaly, což nelibě nesli světscí panovníci. Stát skládající se z mnoha království a svobodných měst, který záměrně navazoval na antický Řím – Římská říše národa německého –, měl v čele římské císaře. Papež římské císaře korunoval. Vztahy mezi císaři a papeži byly přátelské, ale i vyhrčené.

KAREL IV. A PAPEŽOVÉ

V době Karlovi se v Avignonu vystřídalo několik papežů. S papežem Klementem VI. se Karel znal z dob svého mládí z Paříže, byli zpočátku přátelé a papež Karla podporoval. Například 30. 4. 1344 povýšil pražské biskupství na arcibiskupství v čele s Arnoštem z Pardubic a zřídil další biskupství v Litomyšli. V lednu 1347 pak papež povolil Karlovi založení univerzity. Když Karel IV. začal prosazovat samostatnou politiku, jejich vztahy trochu ochladly a teprve po Klimentově smrti mohl být 5. 4. 1355 Karel korunován za pontifikátu papeže Inocence VI. na císaře římského. Papeže Urbana V. Karel přivedl z Avignonu do Říma, ten se ale vrátil zpět. V posledním roce Karlova života došlo k papežskému schizmatu: v Římě byl zvolen Urban VI. a v Avignonu Klement VII.

KLÁŠTERY

Kláštéry byly centry vzdělanosti, fungovaly při nich první školy. Představené klášterů si vybírali panovníci jako rádce a diplomaty. Za to pak vladaři i šlechta obdarovávala kláštery, konventy a řeholní domy finančními dary, pozemky, vesnicemi i poddanými. K řeholníkům patřili významní teologové, filosofové a umělci. V kláštěrech se provozovala hudba, duchovní poezie a malířství. Řády byly významnými investory stavebnictví, díky nim se šířily nové architektonické slohy. Jako první u nás mniši zaznamenávali události: psali kroniky.

Křesťanské učení bylo vyhlášeno v závazných poučkách o víře, tzv. **dogmatech**, z nichž nejdůležitější jsou **Boží trojjednost** – tři odlišné a zároveň jednotné osoby: Otec, Stvořitel světa; Ježíš Kristus, Spasitel světa; a Duch Boží, utěšitel jsou Jediným Bohem, **dogma o dvojí podstatě Ježíše Krista** – Ježíš Kristus byl stejnou měrou Syn Boží i Syn člověka, Bůh i člověk, aniž by v tom byl rozpor, **dogma o Marii**, Ježíšově Matce – byla matkou Ježíše, který je Bůh i člověk, proto ji lze nazývat Mat-kou Boží, Bohorodičkou. Protože Ježíš Kristus neměl lidského otce, ale jeho otcem byl Bůh, i po jeho narození zůstala pan-nou, lze jí nazývat Pannou Marií.

SVÁTOSTI

Svátosti se zpravidla udělují při bohoslužbě (liturgii) jako její část, ale ne všechny jsou nutně udělovány knězem (např. svátost manželství si snoubenci udělují sami). Jde o viditelné znamení neviditelné Boží milosti. Svátost je složena z viditelného znamení a slov (příp. modlitby), která toto znamení doprovází. **Svátostiny** jsou bohoslužebné úkony i věci, jimiž církev věřícího doporučuje k Boží ochraně. Posvěcují různé životní situace. Jde například o žehnání základům stavby, žeh-nání lidem, pohřby, přísahy nebo sliby.

Křest – tím se uskutečňuje účast věřícího na Kristově smrti, pohřbu a zmrtvýchvstání. Křtěný výslovně odmít-ne zlo a pronese křestní vyznání víry. Při křtu kněz vylévá na hlavu křtěnce vodu a říká: „… (jméno křtěného) já tě křtím ve jménu Otce, i Syna, i Ducha svatého.“ Člověk je omyt od hříchu, umírá starému životu, znovu se rodí v Duchu svatém a stává se členem církve. Zpočátku se křtilo ponořením do vody v řece, podle evangelií byl i Ježíš Kristus pokřtěn Jan-em Křtitelem v řece Jordán. Později, v Římské a Byzantské říši, se křtilo v bazénu v samostatné okrouhlé stavbě vedle kos-tela v tzv. baptisteriu. Ještě později se křtilo nad křtitelnicí, ko-vovou či kamennou nádobou.

Eucharistie (Večeře Páně; Lámání chleba; Nejsvětější oběť) se koná v druhé polovině bohoslužby na památku veli-konoční večeře, při které Ježíš Kristus zjevil, že on sám bude na kříži obětován za hříchy lidí. V této svátosti se chléb a víno stávají obětovaným Kristovým tělem a krví. Kdo je přijímá – jí a pije s vírou, spojuje se s Kristem, celou církví a před-jímá věčný život. Nejprve eucharistii při bohoslužbách přijí-mali věřící velmi často, v raném středověku z důvodů vědomí hříšnosti méně často, pak i jen jednou za rok na Velikonoce, ale v Karlově době hnutí za obnovu a prohloubení víry, Devo-tio moderna, požadovalo časté přijímání.

Biřmování je obřad křesťanské dospělosti. Pokřtěno může být i novorozeně, ale biřmovanec se pro víru rozhoduje sám a křest tak potvrzuje. Biřmovanec přijímá úkol být Kristovým učedníkem a svědkem. Ve svátosti dostává dary Ducha svaté-ho (Ducha moudrosti, rozumu, rady, síly, poznání, zbožnosti a bázně). Biskup biřmovance pomaže svěceným olejem a vloží mu ruce na hlavu.

Pokání – usmíruje hříšníka s Bohem a církví. Ježíš Kris-tus apoštoly zmocnil odpouštět hříchy zde na zemi, aby byly odpuštěny i na věčnosti. Takto jsou zmocnění i jejich nástupci – biskupové a kněží. Náprava hříšníka zahrnuje doznání vin kajícím kněží, prokázáním lítosti nad nimi, předsevzetí napravit škodu způsobenou hříchem (zadostiučinění) a roz-hřešení, které pronese kněz. Hříšník, jenž se v pokání obrací ke Kristu, přechází ze smrti, jež je trestem za hřích, do života a nepodléhá soudu.

Pomazání nemocných – Ježíš Kristus uzdravoval nemoc-né na duchu i na těle a totéž činili apoštolové. Útěcha nemoc-ných je svátost ustanovená podle listu apoštola Jakuba. Starší obce se modlili za uzdravení a mazali nemocného svěceným olejem, nemocní přijímali večeři Páně. Svátost přináší útěchu a pokoj nemocnému, spojuje ho s Kristový m utrpením, po-skytuje odpuštění hříchů a uzdravení nebo připravuje k pře-chodu do věčného života.

Manželství – Ve svátosti manželství si muž a žena před Bohem vyznávají svůj souhlas s manželstvím, slibují celoži-votní věrnost a obětavou lásku a Bůh jim požehná. Původně se svatba konala doma a kněz na ni byl přizván, po roce 1000 vznikl zvyk konání svatebního průvodu do kostela, kde se ko-nala svatební liturgie. Svátostné manželství je nerozlučitelné.

Kněžské svěcení – biskup vkládáním rukou a modlitbou o sestoupení Ducha svatého ustanovuje kandidáta do úřadu biskupa, kněze nebo jáhna.

BIBLE

Bible je soubor starověkých svitků, považovaných za posvátné a inspirované Bohem a užívaných křestany a Židy při boho-sluzbách. **Bible** má dvě části: **Starý a Nový zákon**.

Od 2. století n. l. se začaly všechny zprávy o Ježíšovi, vzpomínky na počátky církve i dopisy, které psali apoštolové, shromažďovat do souboru, jemuž se říká **Nový zákon**. Výběr textů pro Nový zákon byl prohlášen za závazný na přelomu 4. a 5. stol. V Karlově době bylo užíváno ve Starém zákoně 46 a v Novém zákoně 27 knih.

Starý zákon byl napsán hebrejsky a aramejsky a **Nový zákon** řecky. U nás se nejprve užívala latinská Bible (Vul-gata), přeložená sv. Jeronýmem. Do staroslověnštiny byla Bible poprvé přeložena na Velké Moravě Konstantinem a Metodějem. Do latinských Biblí psali naši kněží a mniši poznámky v češtině, tzv. **glosy**, později se Bible překládaly do staré češtiny, hlavně evangelia (příběhy Ježíšova života) a žal-my (židovské modlitby). V době Karlově (kolem roku 1360) byla celá Bible přeložena do staročestiny dominikány a mni-chy z Břevnovského kláštera. Tomuto překladu, zničenému za 1. sv. války, se říká **Bible leskovecko-drážďanská**. Z doby Karlovy se zachovalo ještě tzv. Evangelium svatého Matou-še s kázáními (homiliemi). Karel IV. nebyl nakloněn překla-dům Bible, a roku 1369 dokonce vyhlásil rozšiřování do něm-činy přeložených biblí za kacířství.

Bible se opisovaly ručně v klášterech. Bible se opisovala buď celá, nebo jen její části: žaltáře, epistoláře, evangeliáře. Jediný písař by Biblí opsal za dva až tři roky, proto si práci dělili: někteří psali text, jiní zvýrazňovali jeho části, jiní ho zdobili iluminacemi.

Nejstarší biblické rukopisy v Římské říši byly psány na listy papyru, později i na pergamen, a svazovaly se k sobě jako listy knihy, tzv. **kodexu**. **Papyrus** se vyráběl lepením liso-vaných stonků stejnojmenné rostliny, kdežto **pergamen** vznikal opracováním jemné ovčí kůže. Na jeden kodex o 600–800 stránkách byly spotřebovány kůže z 300–400 ovcí. Užíval se uhlíkový **inkoust** ze sazí, luxusnější kodexy byly psány hně-dým inkoustem z trnkové kůry. **Barvy** pro iluminace se vyráběly z hlíny, z polodrahokamů nebo ze zlata. **Desky** kodexů byly ze dřeva s koženým přebalem zdobeným sponami a puk-lemi.

ŘEHOLNÍ ŘÁDY

Křesťanství nemá žádnou tajnou složku určenou jen zasvěce-ným, žádná mystéria: vše je dáno všem. Ale v dějinách se vždy našli lidé, kteří chtěli ideál křesťanství naplnit radikálně, roz-dat majetek, zůstat svobodnými a následovat Ježíše zvláštním způsobem. Ježíš vyzval učedníky: „Chceš-li být dokonalý, jdi, prodej, co ti patří, rozdej chudým, a budeš mít poklad v nebi; pak přijď a následuj mne.“ Matoušovo evangelium 19,21

Od 3. století n. l. se začali v egyptské poušti usazovat sa-motní věřící (**mniši**) nebo skupiny (**koinobité**). Skupiny žily v klášteře či monastýru, podřízeny pravidlům společného ži-vota (**řeholi**). První mnišskou řeholi založil sv. Basil Veliký ve 4. stol. (**basiliáni**) a sv. Benedikt z Nursie v 5. stol. (**bene-diktýni**). Sv. Augustin založil řeholi, podle níž žili společně kněží – kanovníci (**augustiniáni**). Ve 13. stol. byly založeny nové žebравé a kazatelské řády (**minorité** sv. Františka z As-sisi a **dominikáni** sv. Dominika). Během křížáckých válek se k mnišským řádům přidaly duchovní rytířské a špitální řády (**templáři**, **johanité** – maltézští rytíři, **němečtí rytíři**). Někte-ré řády jsou jen mužské, jiné mají mužskou, ženskou i civilní (sekulární) formu.

Všichni řeholníci slibují **základní sliby**: chudobu (vzdát se majetku), čistotu (nevstoupit do manželství, nezaložit rodi-nu), poslušnost (podřítit se řeholním nadřízeným). Každý řád měl jinou zbožnost i cíle. Náplní **benediktýnů** byla modlitba a umělecká i manuální práce, **premonstráti** se věnovali vě-deckému bádání, výchově a vzdělávání, **karmelitáni** neustále modlitbě a meditaci. **Templáři** a **johanité** bránili křesťanství se zbraní v ruce, křížovníci pečovali o nemocné v prvních nemocnicích (špitálech), **kartuziáni** se modlili a pracovali v samotě a mlčení.

KAREL IV. A ŘEHOLNÍ ŘÁDY

Karel IV. řeholním řádům, stejně jako celé církvi, věnoval péči a majetek, nikdy však na úkor státu. Stavěl četné kostely a kláštery. Nové Město v Praze chtěl budovat jako reprezenta-tivní čtvrť i z hlediska duchovního. Vedle stavby významných kostelů, tvořících znak kříže v tzv. Pětikostelí, vybral sedm odlišných řeholí s různým duchovním posláním a pro ně dal zbudovat kláštery, každý s jiným půdorysem a jinou podobou stavby: roku 1347 Emauzy pro slovanské benediktiny a klášter karmelitánů u kostela Panny Marie Sněžné, roku 1350 Karlov pro augustiniány, klášter panen poustevnického řádu sv. Au-gustina vedle kostela sv. Kateřiny, roku 1355 klášter pro am-broziány, roku 1360 pro servity klášter Na Slupi a roku 1367 pro celestiny klášter u sv. Michala.

ŘEHOLNÍ ŘÁDY U NÁS

V raném středověku byly v západní a střední Evropě rozšíře-ni jen benediktýni. Prvním klášteřem v Čechách byl ženský benediktýnský **klášter sv. Jiří na Pražském hradě**, založený v 70. letech 10. stol. Klášter, v němž nyní stojíte. První mužský benediktýnský klášter byl založen roku 993 v Praze Břevnově, následovaly benediktýnské kláštery Ostrov, Sázava, Rajhrad, Třebíč. Dalšími řády, které se u nás rozšířily, byli premonstráti, cisterciáci a johanité, v 1. pol. 13. stol. přibyli němečtí rytíři, augustiniánky, dominikáni a dominikánky, minorité, templá-ři. Roku 1233 založila sv. Anežka Česká, přemyslovská prin-cezna a abatyše kláštera klarisek Na Františku, český špitální a rytířský řád křížovníků s červenou hvězdou. V 1. pol.

Kartuziánský klášter v Práchech, 14. století

14. stol. přišli do Čech augustiniáni kanovníci, kartuziáni, karmelitáni, ve 2. polovině 14. stol. pak servité a celestini.

STŘEDOVĚKÉ ŠKOLY A VZDĚLÁNÍ

Do školy chodilo ve středověku zcela zanedbatelné procento dětí, proto u naprosté většiny obyvatel nelze o vzdělání mluvit.

Se vznikem **univerzit a městských škol**, na jejichž výstav-bě se církevní řády velkou měrou podílely, ztrácelo církevní školství půdu pro další rozvoj. I u nás po roce 1348, kdy Karel IV. založil v Praze první středoevropskou univerzitu, ztrácela církevní kultura pozice ve prospěch laického vzdělání.

Ve 14. století se rozvíjely i **městské (obecné) školy**. Žáci v městských školách nebyli vychováváni jen pro duchovní povolání, jak to bylo běžné u klášterních a kapitulních škol. Po ukončení městské školy se chlapci vraceli domů převzít živnost po svém otci.

Teologické vzdělání získávali žáci na **klášterních a kate-drálních školách**, kde se vyučovalo sedm svobodných umění: **trivium** – gramatika, rétorika, logika a **kvadrivium** – arite-mika, geometrie, hudba, astronomie.

Existovaly **soukromé** (tzv. **pokoutní**) **školy**, kde se získá-valy profesní dovednosti písařské, počtářské aj., latinské **školy partikulární, školy cechovní a školy kupecké**.

Nejvyšší vzdělání poskytovaly univerzity, obvykle dě-lené na 4 fakulty – **artistická** (2–3 roky, titul bakalář a po-vinnost 2 roky učit), **lékařská** (4–5 let), lékárníci, **právníká** (7 let) a **teologická** (9–11 let).

Chlapci z rytířských rodin byli často k výchově posílá-ni na jiný hrad. V 7 letech chlapec jako páže sloužil hrad-ní paní, učil se společenskému vystupování, obsluze u stolu, zpěvu, společenským hrám, cizím jazykům, náboženství, doprovázel pána na lovu, studoval základy věd a práva, pro-bíhala rovněž fyzická příprava a otužování. Ve 14 letech pak chlapec pokračoval buď za církevním posláním, nebo jako zbrojnoš doprovázel pána, nosil mu zbroj a obsluhoval jej u stolu, účastnil se cvičných turnajů. Pak proběhlo slavnostní pasování na rytíře.

Čtení a psaní nepatřilo k základnímu vzdělání pážat a dívek. Čtrnácté století mělo pro ženu jiné úkoly než čtení a psaní. Ta měla v první řadě rodit děti a vést hospodářství. Na **dívčích školách** proto vyučovaly jeptišky především žen-ské ruční práce a vaření, dále modlitby, žalmy, latinu, ruční práce uměleckého rázu, hudbu i zpěv.

Dívky ze šlechtických rodin byly často posílány na cizí dvory, aby rozšířily vzdělání a mravy ve službě urozené paní.

HOSTINSKÝ

KRČMA A SPIŽÍRNA

„Vítám vás, mistře Parlěfi, v našem skromném podniku!“

„Děkuji ti, příteli! Celý den zařizuji a běhám po městě. Můžeš mi připravit něco dobrého k zakousnutí? A samozřejmě pivo ke svažení hrdla!“

„Jistě, mistře! Můžu vám nabídnout k obědu vynikající polévku, chutné vepřové maso v koření, lahodnou pečení, hrách a sýr...“

„Inu, proč ne?“

„Ale pokud byste si přál něco onačejšího, náš kuchař právě dokončuje recept na novou mrkvovou omáčku – je kořeněná, dochucená mandlovým mlékem a vínem a přibarvená fialkovými květy... Všichni teď milují barevné kořeněné omáčky k masu...“

„Raději zůstanu u tvé první nabídky. A něco sladkého na závěr máš?“

„Může být kandované ovoce s medem a kořením?“

„Samozřejmě!“

KULTURA STOLOVÁNÍ

Ve 14. století rozlišil Tomáš Štítný jídlo k ukojení hladu v obvyklém čase, jako oběd a večeře, a pohostění návštěvy, **hostinu**. K hostině patřil nejen stůl a ubrus, ale i přiměřené chování a sváteční a obřadní jídla.

Množství a kvalita jídla byla první známkou přepychu, proto byla hostina příležitostí k reprezentaci a stolování bylo záležitostí společenské etikety, známkou kulturnosti, k níž byl člen vyšší společnosti vychováván od dětství. Řada **pravidel chování** u stolu se udržela dodnes: **nemluvit s plnými ústy, nehltat a necpat se velkými sousty nebo nebrat sousedovi z mísy nejlepší porci**. Se změnou techniky jídla naopak přestalo mytí rukou u stolu (spíše mytí tří prstů na každé ruce, kterých užíval stolovník místo vidličky k podávání kusů masa do úst). Ruce se myly po každém masitém chodu. Někdy byli stolovníci u stolu rozsazeni tak, aby seděli v párech a každý pár se mohl obsluhovat z jedné mísy. Při zvlášť vybraných hostinách panovníků nebo šlechty jeden z obsluhujících služebníků krájel pečeně na mísách a chutné plátky podával předním hostům.

Panské stolování obsahovalo řadu prvků: rozmístění hostů vedle hostitele podle jejich důstojenství, způsob jídla či přesná pravidla chování; to vše bylo záležitostí **etikety** a její porušení mohlo být urážkou či gestem nepřátelství. Hostiny trvaly několik hodin a panstvo při nich obveselovalo různé hudební či jiné produkce. Ve Francii a v Anglii ve 14. století existoval zvyk pořádat při královských hostinách celá divadelní představení.

Stůl měl být tak velký, aby se k němu bez obtíží vešli všichni pozvaní hosté. Význam hostiny se posuzoval podle **počtu chodů**. Chody následovaly v určitém pořádku, od polévky až po kořeněnou pečeně. Jídlo bývalo prostrídáno pitím, nejdřív piva, na závěr vína.

Liber Viaticus
Knihovna Národního
muzea

Na slavnostních hostinách patřil k pravidlům etikety **přípitek**. Církev se snažila, aby každá hostina byla zahájena **modlitbou**.

Při všedním stolování sloužil jeden nůž na stole na krájení masa a chleba, lžící měl každý stolovník k nabírání potravy ze společné mísy. Maso se kladlo na krajíc chleba nebo na prkénko. Do úst se vkládalo oběma rukama.

Ubrus a přiměřené chování při svátečních obřadních jídlech se objevovaly i v **domácnostech venkovanů** o svátcích a hodech, nebo při významných příležitostech života (svatby, křtiny, pohřby). I při běžném stolování sedával v čele stolu a jídlo načínal hospodář, ostatní členové rodiny a čeleď, bývali rozsazeni podle určitého pořádku.

I v krčmách **se jedlo rukama**, ubrus byl nadbytečný luxus a ruce se nejčastěji otíraly do toho psího kožichu, který šel právě kolem, ovšem v lepších krčmách bylo možné dostat misku vody na opláchnutí (ale nelze zaručit, že pro každého hosta byla čerstvá).

NÁPOJE

Užitkovou i pitnou **vodu** brali měšťané ze studní nebo z řek a potoků, ačkoliv právě ve městech byly toky znečištěny odpadky a provozem řemesel s velkou spotřebou vody.

Nejrozšířenějším nápojem bylo **pivo**. Původně se pivo vařilo podomácku z různých druhů sladu; od 14. století převažovalo městské, klášterní a pak i vrchnostenské povrchové kvašené pivo pšeničné. Mělo od dnešních druhů pív odlišnou chuť. Právo vařit pivo a provozovat šenk nebo krčmu mohli původně získat všichni obyvatelé města i předměstí. V praxi ale vařili pivo nejčastěji zámožní občané. Postupem času si pak tito pravovářečníci u vrchnosti prosadili, že již dalším lidem varné právo a právo šenku udělováno nebylo.

Víno bylo nápojem panským. Obchod s vínem, zejména kvalitními druhy, dováženými z jižních oblastí, vzrůstal. Dovážel se malvaz z Napoli de Malvasia (Monembasia) na Peloponésu nebo porýnská vína, ribolium, tramín. Jižní vína do pravou ztrácela kvalitu, proto bylo nutné je upravovat medem a kořením. Běžnější byla vína rakouská a uherská. Na víno se nevztahovala nutnost mít oprávnění k výrobě, ale platily se poplatky z vinic a daně za jeho prodej byly odlišné.

Pily se **nekvašené šťávy z mízy stromů** a **mošty**. **Medovina**, alkoholický nápoj z včelího medu se připravoval doma jako obřadní nápoj například o Vánocích, jeho obliba však klesala.

Středověká hostina podle vyobrazení ve Velislavově biblí z doby kolem roku 1340

Krčmy a šenky tvořily běžnou součást měst, městeček i vsí. Pro velkou část obyvatelstva znamenaly jednu z mála možností, jak si odpočinout od každodenní práce. V krčmách se především prodávalo **pivo** a **víno**. Nejvíc ale pivo, které se postupně stalo nejběžnějším nápojem. Voda se pila také, ale i k jídlu a na zahnání žízně se sahalo po žejdlíku piva. Také pití vína bylo poměrně rozšířené, i proto, že měšťané dost často vlastnili nějakou tu vinici. Na venkově ale víno pivu konkurovat nedokázalo. Mohla za to i o poznání vyšší cena vína. Nápojem, který se ve středověku v krčmách běžně čepoval, byla **medovina**. Současně byla krčma místem setkávání, prolínání názorů a kultur, šířily se zde informace a klíčily zárodky důležitých událostí. Krčmy plnily funkci společenských středisek a institucí, nabízejících za poplatek služby, tedy možnost občerstvení se jídlem a pitím, noclehu a ustájení koní.

| ŠENKOVNÍ A HOSTINSKÉ DOMY,
| ZÁJEZDNÍ HOSTINCE A KLÁSTERY

U stálých **šenkovních domů** bylo jídlo běžnou záležitostí a mohl se tu i ubytovat menší počet hostů. Na ubytování i na stravu se specializovaly **zájezdní hostince**, když šenkovní domy při jarmarcích nebo jiných událostech nezvládaly pojmout všechny hosty. Tato zařízení stávala v místech, kde se konaly trhy, bylo vybíráno mýto, či jiné poplatky nebo kde se shromažďovalo větší množství lidí.

Nabídky noclehu a pohoštění v městských (nebo i vesnických) hospodách využívali obchodníci, formani, poslové a jiní pocestní. V těchto ubytovacích zařízeních stávaly postele s jednoduchými pelestmi, kde často muselo spát nepohodlně několik osob vedle sebe, pokud nepřenocovaly na dřevěných lavicích nebo na slámě rozestřené po podlaze, což bývalo řešení běžné pro chudáky a nouzové pro zámožnější pocestné.

V **klášterech** bývaly pro chudé poutníky **útulky** a **špitály**, kde bylo možné se ubytovat levně nebo dokonce zdarma, pro vznešené pocestné byly připraveny ložnice poměrně komfortně vybavené. Také v hradních palácích na venkově bývaly světnice pro hosty, které se lišily podle vznešenosti návštěvníků.

| PŘÍPRAVA JÍDEL

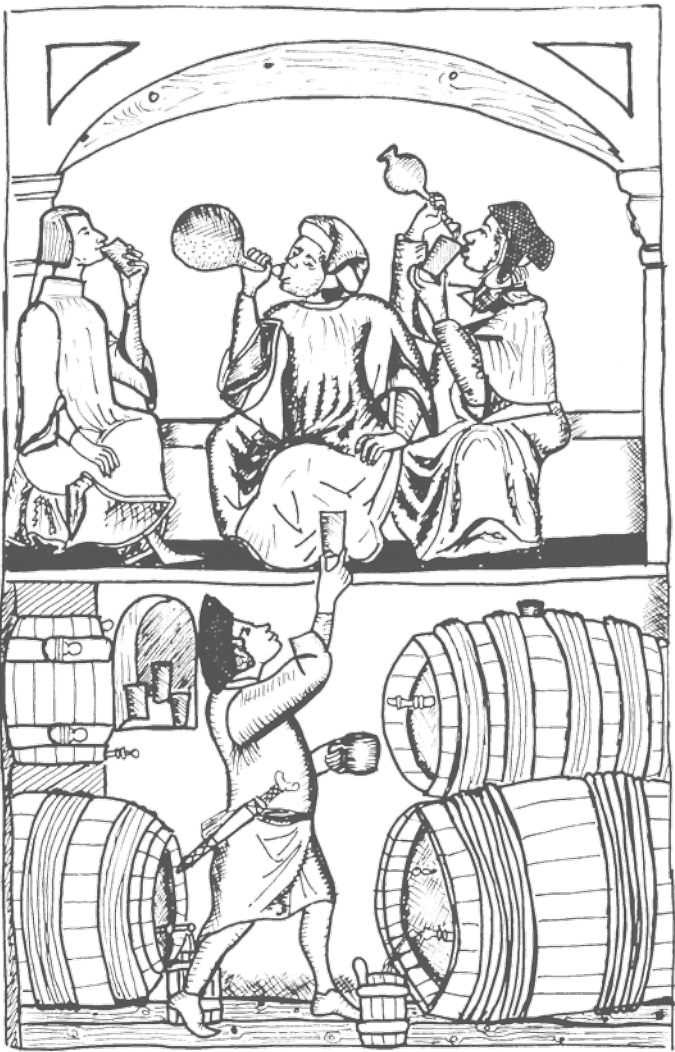
Vedle pokrmů syrových existovala ve středověku jídla vařená, pečená, opékaná na roštu a na rožni, pražená, kvašená připravovaná konzervací (uzením).

Vařená jídla se připravovala na otevřených ohništích nebo v černých kuchyních. Užívalo se keramických nádob, hrnců nebo pánví, přistavených k ohni a měděných kotlíků (měděnců) zavěšených na železném háku a řetězu nad ohněm. Měděnce sloužily k ohřívání vody, stejnou funkci měly keramické kamnovce, zasazené v ohništi.

| PEČENÍ, OPÉKÁNÍ, PRAŽENÍ

Pečeně byla považována za stravu panskou. Před přípravou pečeného pokrmu bylo nutné zatopit v peci, což se vyplácelo, pouze pokud se pekl chléb. Proto byla všední jídla vařená (dušená), **pražená** nebo **opékaná na roštu**.

Menší kusy masa, klobásy a ryby se opékaly na roštu. Velké kusy masa (čtvrti volů, beraní, jehňata a selata) se opékaly na rožni, který se proto uplatnil spíše v kuchyni hradní.

Středověká krčma

Na venkově i ve městě se **peklo** v chlebné peci s vnitřním topením, uzavřené hliněnou a zděnou klenbou.

Pražení je tradiční způsob přípravy pokrmů, jídlo z praženého nedozrálého zrna obilí (nejčastěji z ječmene), nebo z namočeného hrachu. Příprava nevyžadovala mnoho práce: stačila nepříliš rozpálená pánev nebo pekáč a během chvíle se škrob v zrně změnil ve stravitelné dextriny. **Upražením** se obilí konzervovalo a předčasnou sklizní (dva až tři týdny před žněmi) zajistilo pro případ nenadálých živelních pohrom v letních měsících. Bývalo to řešení z nezbytnosti, protože přede žněmi se již projevoval citelný nedostatek zásob.

| MOUČNÁ JÍDLA

Základ středověkého jídelníčku tvořily **obilniny**, hlavně žito, ječmen, proso, dále oves a pšenice. **Moučná jídla** byla připravována ze zrna **praženého, rozdrceného** (v ručních stoupách na kroupy), **hrubě umletého** (na žernovech), nebo **mletého na mouku** a **krupici** (v mlýnech). K moučným pokrmům, „**vaření**“, patřily vařené **kaše** (z mouky, krupice, prosa, pohanky, ovesa, konopného semene – semence), **kucmouch** –

škubánky, netyje, noky („šišky“), nekynuté těstové výrobky vařené v mléce nebo ve vodě, zahuštěné polévky (kysela a jíchy), **varmuže** z ovoce a **masové kaše**, pokrmy z praženého zrna („**pražmo**“) a pokrmy pečené v popelu ohniště nebo v peci (nekvašené „placky“ z mouky zadělané vodou, kvašený „chléb“).

Často bývalo „vaření“ směsí „co komora dala“ v jednom rendlíku, zcela jiných chuťových vlastností než dnešní jídla. V dobách nouze, neúrody nebo živelných pohrom bývalo nutné vařit z těch druhů obilí, které byly po ruce.

Veškeré kvašené pečivo, vyžadující zatápění v peci, bývalo nazýváno „chléb“. Chléb zatlačoval na další místa kaše i pražma. Převládal chléb žitný.

| PRAŽMA

Běžnou část stravy tvořil hrách, zejména pražený (pučálka) a pokrm z praženého obilí – **pražmo**, které nahrazovalo chléb, než dozrálo nové zrno. Pražmem se člověk snadno zasytil, zejména když je zapíjel mlékem, nebo zrna rozdrtil a zamíchal s mlékem na kaši. Pražmo z obilí bývalo též jídlem obřadním v den sv. Jana Křtitele (24. června) o svátku slunovratu.

| MLÉČNÁ POTRAVA

Mléko tvořilo podstatnou část lidového jídelníčku, hlavně mléko kyselé a různé druhy sýrů. Na venkovských hospodářstvích bylo čerstvé mléko po celý rok, ale na trhu, při tehdejších možnostech konzervace, nebylo běžné. K přípravě pokrmů se užívalo másla přepouštěného. Sýr nebo **tvaroh** patřily k obřadním jídlům: sýrná kaše o svatbách a sýrný koláč (tvarohový mazanec) o velikonocích. **Vejsce** a **sýry** byly požadovány v naturálních dávkách pro panské a farářské stoly.

| MASO

Spotřeba masa bývala nerovnoměrná, během 14. století ale vzrůstala, rozvíjel se dálkový obchod s polskými a uherskými voly, tvořící významnou složku středoevropského obchodu. Maso (drůbež a v masných krámech kupované hovězí maso) se jedlo o nedělích, svátcích, hodech, poutích a posvíceních nebo při oslavách a obřadech (křtiny, svatby, pohřby). V hospodářstvích patřily vepřové hody k běžným obřadům před Vánoci nebo po Novém roce, v období masopustu. Masopust trval od 6. 1. do pohyblivého svátku Popelce, v rozmezí 4. 2. až 10. 3. V zimních měsících se maso nekazilo a komory se zásobily škváveným sádlem, uzeným masem, slaninou, jelity a klobásami, stoupala také spotřeba skopového masa: redukovala se stáda, když nebyl dostatek píce pro jejich přezimování. V letním období naopak jedli venkované masa poměrně málo.

| ZELENINA A OVOCE

Zelenina a ovoce náležela k běžné lidové stravě, a to nejen v postním čase. Nejvíce se spotřebovalo **zelí**, konzervovalo se kysáním. Jedlo se jako příloha sytých pokrmů (masa) s kaší a slaninou, ale také jen s chlebem k snídani. **Řepa (tuhák, vodnice)** byla považována za jídlo „sprosté“. Pěstovaly se i jiné kořenové plodiny, **pastiňák, nevlák, rapotinka**. Další druhy zeleniny sloužily spíše ke koření a ochucení pokrmů. Zelenina se jedla syrová, vařená (polévky) nebo konzervovaná

kvašením a solením. Je doloženo požívání **okurek**, často se vyskytuje **mrkev** a **cibule**, vzácněji **celer**, **petržel**; jako špenátová zelenina se pěstovala **lebeda zahradní**, sbíral se divoce rostoucí **merlík, šťovík** a **kopřivy**. Z ovoce se **jablka** a **hrušky** nejvíce konzumovaly syrové, sušily se, lisovaly na mošty a alkoholické nápoje. Časté bylo peckové ovoce: **višně, slívy, dříví**, z nichž se připravovala povidla, **vlašské a lískové ořechy**. Konzumovaly se fíky. Sbíraly se **trnky, ostružiny, maliny, jahody, borůvky** a sušené se zpracovávaly na povidla.

| SVÁTEČNÍ JÍDLA

„Hody“ to byly hody vánoční, velikonoční a svatodušní. S nimi bývaly spojeny hostiny, ale hodovalo se i o posvícení, při svatbách a pohřbech, křtinách, pořádaly se hostiny cechovní. Na venkově bylo zvykem zvát na hody celou ves.

| POSTNÍ JÍDLA

Spotřeba **ryb** byla vysoká, souvisela s množstvím postních dnů. 186 až 192, tedy více než polovinu dní v roce, se nesmělo jíst maso teplokrevných zvířat a jejich produkty: vejce, sýry, mléko, máslo. V tyto dny byla masitá strava nahrazována moučnými jídly, ovocem, zeleninou a rostlinnými oleji (lněným, konopným). Ryby se lovily v řekách a potocích, přibývalo i vodních nádrží (rybníků), ve městech byly v prodeji také poměrně levné ryby mořské, solené (herynky). Na vesnici ale nebyla ryba běžnou postní stravou. Mimo postní čas mohl být masitý pokrm v neděli, pondělí, úterý a ve čtvrtek; v pátek se jíst maso zakazovalo a bývalo zvykem nejíst je ani ve středu a v sobotu. Nejedlší čtyřicetidenní půst navazoval na masopust a spadal do doby, kdy začínaly polní práce.

| PANSKÁ JÍDLA

Zámožní měšťané a šlechtici se nespokojili s prostou stravou a důsledky jejich stravování se projevovaly v obezitě, chorobách výměny látkové (dna) a zažívacího ústrojí.

Určité pokrmy byly považovány za jídla „panská“, jako například pečeně, zvěřina, některé druhy drůbeže, lahůdkové druhy masa a ryb, drahé a vzácné koření z Orientu nebo jižní ovoce. Na panský stůl přicházela drůbež (husy, slepice), ale velké kusy zvěřiny byly i na bohatých tabulích jídlem spíše slavnostním. Malá lovná zvířata ale patřila k běžné panské stravě. V přílohách a některých chodech se „panská“ strava shodovala s lidovým pokrmem – i bohatí konzumovali hrách, jáhly, kaše, zelí. Byla to ale jen jedna ze složek jídla, zatímco lidová strava měla tyto přílohy – někdy i stejně připravené – jako složku hlavní a jedinou.

| STRAVA CHUDÝCH

Lidé trpěli sezónní, někdy i trvalou podvýživou. Nebylo možné vytvářet větší zásoby. K tomu přírodní pohromy a katastrofální neúrody vyvolávaly kruté hladomory a nedokonalá konzervace znamenala, že se část potravin kazila a způsobovala onemocnění. Jídlem chudiny byl chleba, „oukrop“, „kysělce“, „zaur“, kaše, nejčastěji z ječné mouky (polenta), noky s mákem („valdyně“), pak mléčné pokrmy: kyselé mléko, syrovátka („kapalice“), sýry, hrách a hrachová kaše („zaštípce“) i zelí.

LAZEBNICE

LÁZNĚ A RANHOJIČ

„Potřebuji trochu ostříhat, tak zajdeme do lázní. Sice není sobota, ale i tak tu bude jistě veselo. Myslím, že se vykoupu a odpochinu si v páře. A jestli vám třeba není dobře, naše lazebnice vás ráda zavede k lázeňskému – umí opravdu výborně pustit žilou, hned se vám po tom uleví. Budete zdraví jako rybičky! A ceny tu mají docela mírné!“

„Vítejte, Mistře Parlčí! Budete si po koupeli přát žejdlík piva jako obvykle?“

„Jistě, velice rád, jsem velice žíznlivý. Nejprve vás však požádám o ostříhání – vlasy mám již příliš dlouhé.“

„Jaký stříh si budete přát, mistře?“

„Samozřejmě dle nejnovější módy. Jdu zítra k císaři, musím vypadat dobře.“

„Jak jinak, u nás jste byl vždy spokojen.“

„Tak jen pospěšte, těším se na teplou lázeň..“

ZAŘÍZENÍ LÁZNÍ

Lázeňské budovy bývaly dřevěné, umístěné poblíž řek nebo potoků. Probíhaly tu jednak koupele ve velkých oválných nebo okrouhlých **dřevěných kádích** stažených obručemi, případně v kamenných vanách, jednak pocení v páře. Vybavení těchto místností (jizeb) bylo doplněno nízkými **dřezmi na mytí nohou** a **dřevěnými věderky s příčným držadlem** na polévání a splachování. V koutě bývalo **topeniště**, později pec, které rozechřívalo velké **kameny**. Když byly kameny rozpálené, polévaly se vodou, aby se vytvořila pára. V parní lázni leželi hosté na **prkenných lavicích**, šlehal se košťátky z čerstvých březových větví (**věchty**) a personál je poléval studenou vodou. Úkony bradýřské a chirurgické se prováděly ve stejné místnosti jako koupele, některé lázně měly k tomuto účelu prostory oddělené.

Pražané mohli ve 14. století navštěvovat některé z několika desítek lázní (jenom na Starém Městě jich bylo 14), kde se „jednou týdně, totiž v sobotu, muži i ženy v nahotě společně koupali,“ což jim prý celá Evropa záviděla. O krásu tehdy v Praze pečovalo 20 bradýřů a asi 50 lazebníků.

KARLOVY VARY

Ve 14. století se ve střední Evropě zakládá také mnoho minerálních lázní a budují se i Karlovy Vary, které jsou nejstaršími českými lázněmi. **Kolem roku 1350** pořádal císař Karel IV. při svém pobytu v Lokti výpravu do loketských lesů, kde nechal na místě údajného pramene založit lázeň, nazvané Horké Lázně u Lokte, které byly později přejmenované na Karlovy Vary. **Dne 14. srpna 1370** propůjčil císař Karel IV. **Karlovým Varům** tzv. loketské městské právo, privilegium s výsadami královského města podle vzoru nedalekého Lokte.

Král Václav IV. v lázních dle Bible Václava IV.

LÁZEŇSKÉ ÚKONY

Lázeň nebyla pouhá koupel, důležité bylo pěstění těla: **holení, stříhání vlasů a vousů, masáže, drobné zdravotní služby a chirurgické výkony**, jako trhání zubů, ošetřování ran, napravování vymknutých kolen a kotníků, ošetřování výronů, **nasazování baněk** a zejména **pouštění žilou**, což bylo pokládáno za univerzální prostředek k odstranění bolestí a neduhů všelikého druhu. **Lazebník** se musel vyznat v profesi bradýřské (holičské) a mít i chirurgickou praxi, ale samozřejmě zaměstnával profesionální **bradýře** a **felčary**, dalšími zaměstnanci byli **pedikéři, zubaři, pištcí, zpěváci a šašci**. **Lazebnice** natíraly těla hostů vonnými oleji a lázně patřily k těm nemnoha živnostem, kde bývaly hromadněji zaměstnávány ženy. V lázních se obvykle podávalo i **občerstvení**.

Za všechny lázeňské úkony zaplatil návštěvník přesně stanovený poplatek, který se město od města lišil.

Lazebnice dle Bible Václava IV.

DUŠE A TĚLO

Církev dlouho nechtěla uznat tělo za rovnoprávného partnera duše. Péče o duši byla podle ní důležitější, než péče o tělo, ta byla považována za nedůstojnou. Stejně jako obnažování a ukazování nahého lidského těla. Lázeňské úkony patřily ke společensky opovrhovaným zaměstnáním, což souviselo také s pochybnou pověstí života v lázni. Vlastnictví lázní a peníze z jejich provozu opovrhované nebyly: lázeňské úkony totiž nedělal vlastník, ale nájemní správce lázně – **lazebník**. Ve městech 14. století se vedle sebe nacházely **lázně obecní, klášterní** (špitální) i **privátní** (soukromé) a lázně navštěvovali, často pravidelně, lidé z rozdílných společenských vrstev – od venkovanů po rytíře. Nejednalo se totiž jen o čistotu a hygienu, ale o společenský rituál, spojený se zábavou.

Později, s rozvojem řemesel, dokonce zaručovaly cechovní řády tovaryšům pravidelnou návštěvu lázní (jednou měsíčně nebo až jednou týdně) v určitém dni. Návštěvu, včetně příspěvku na pivo po lázni, za tovaryše platili jejich mistři.

ZDRAVOTNICTVÍ VE STŘEDOVĚKU

Zdravotnictví se zpočátku zcela soustřeďovalo v institucích církevních, klášterech a jejich špitálech, popřípadě v lázních. Klerici (katoličtí duchovní) vykonávali léčitelskou činnost bez zvláštního oprávnění, některé teoretické znalosti z Aristotelových spisů nebo spisů arabských lékařů získávali v kapitulních nebo klášterních školách. Také lékárny se obvykle nacházely v klášterech.

RANHOJČIČ A LÉKAŘ

Ranhojič byl chirurg, praktický ošetřovatel a medik. Jeho řemeslo se specializovalo z řemesla lazebníků a brakýřů, kteří prováděli pouštění žilou nebo amputace. Již tehdy existovala k výkonu chirurgických zákroků celá řada roztočivých, ale účinných nástrojů.

Lékaři, kteří se již v té době vzdělávali na univerzitách, prováděli diagnózy nemocí a předepisovali léky. Hippokratova přísaha dokonce těmto lékařům praktikování chirurgie zakazovala slovy: „*Nebudu (lidské tělo) řezat, ani ty, kdo trpí kameny, a tento zákrok přenechám mužům, kteří takového řemeslo provádějí,*“ tedy ranhojičům. Souviselo to opět s tím, že církev dlouho nechtěla uznat tělo za rovnoprávného partnera duše. Péče o tělo, tedy i praktická chirurgie, byla považována za nedůstojnou.

Osobním lékařům panovníka se říkalo physici regi, kapitulní lékaři byli physici capitularii. Na dvoře Karla IV. a na pražské univerzitě působil lékař, matematik a astrolog **Mistr Havel ze Strahova**. Pro Karla IV. napsal spis o dietetice a byl autorem několika pojednání o otázkách, které v medicíně té doby patřily k nejčastěji diskutovaným.

Městští lékaři v té době neexistovali, ale v zachovaném rukopisném zlomku z poloviny 14. století zdravotního řádu města Brna jsou uvedena ustanovení o prohlídce lékáren lékařů, veřejném spálení nekvalitních léčiv a léčivých přípravků a přísaze zdravotníků.

LÉČITELÉ

Ve středověku se v léčitelství stále uplatňovalo mnoho pověr, zaříkání a šarlatánství. Jarmareční dryáčníci a mastičkáři nabízeli fantastické, obvykle neúčinné masti a prostředky proti nemocem. Město poskytovalo mastičkářům, lazebníkům, kořenářům, porodním bábám, pouličním trhačům zubů a jiným neškoleným lidovým léčitelům mnoho příležitostí a z některých těchto služeb se staly městské živnosti, například profese porodní báby nebo lékárníka. Absolventi univerzitního studia medicíny si ve 2. polovině 14. stol. někdy zřizovali ve městě soukromou praxi, často spojenou s lékárnou. To se ovšem týkalo pouze velkých měst: i v Praze byly lékárny vzácné a kromě léků prodávaly i exotické zboží, jižní ovoce, hedvábí, papír nebo koření.

V lékárnách se vyráběly **konfety**, cukroví s léčivými účinky. Během 14. století začali orientální zboží prodávat kramáři a lékárníci se specializovali na **bylinné destiláty** (pálené vody), které sami destilací vyráběli.

Lékařská vyšetření a zákroky probíhaly bez anestézie.

Lékárník zvedá baňku s močí, aby podle znaleckého posudku mohl prodat správný lék z těch, které má pověšené v plátěných sáčcích a v nádobách na policích. Podle humorální teorie měl vliv na zdraví poměr čtyř základních tekutin v těle (žluč, černá žluč, krev a hlen), který se zjišťoval pozorováním moči. Léčilo se užíváním „pročišťujících“ projímadel a pouštěním žilou, které prováděli lazebníci.

ŠPITÁLY

Špitál je označení útulku pro nemocné, přestarlé a chudé měšťany. Na zakládání špitálů ve městech se podílely rytířské řády a později žebravé řehole. Většina špitálů vznikla během 13. a 14. století. V Čechách v 15. století jich již existovalo kolem 270. Staré a Nové Město pražské mělo dohromady šest špitálů. Původně se jednalo o nadační instituce, které ale často získaly značné jmění. Dohled nad nimi vykonávala městská rada. Obyvatelé špitálů, **špitálníci**, dostávali jídlo a oblečení (někdy jednotné barvy a střihu) a malý peněžní příspěvek na nezbytné denní potřeby. Proto špitálníci často žebrali o almužnu na schodech před portály kostelů. Zařízení špitálů bývalo skromné: cely pro chovance, společný refektář pro shromažďování, sloužící také jako jídelna a u klášterních špitálů kostel.

Mezi Starým Městem pražským a Vyšehradem, poblíž dnešní Lazarské ulice, byl v roce 1281 založen **špitál sv. Lazara** pro chudé nevléčitelně nemocné, kde nemocní nebyli léčeni, ale byla jim poskytnuta nejnutnější péče. Asi v roce 1360 založil Angelus z Florencie na Novém Městě pražském lékárnicko-botanickou zahradu (Hortus Angelicus).

MOR: NEMOC MNOHA JMEN

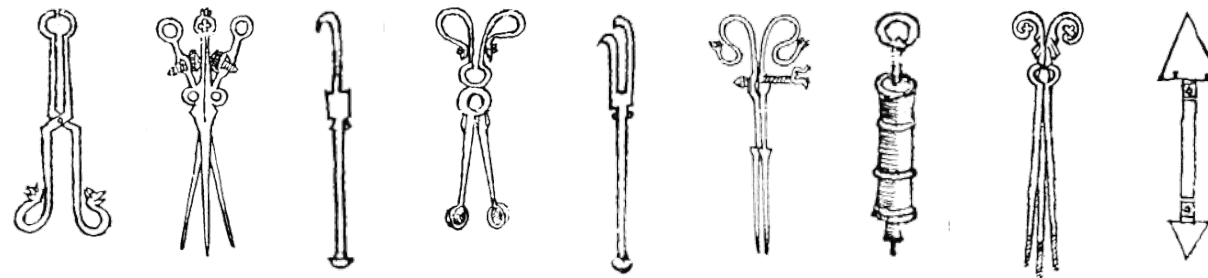
Lidé, po dlouhá staletí před nákazou bezbranní, dali moru nesčetně jmen: „velká smrt“, „velké umírání“, „hnusné lidské umírání“ nebo „černá smrt“.

Většinou se jednalo o **dýmějový mor**, jehož typickými příznaky jsou zduření a hnisavý zánět mizních uzlin v podpaží a ve slabinách. Má obvykle původ v nákaze krys, kterou pak blechy přenášejí na člověka. Současně se šířila nakažlivější a nebezpečnější, stoprocentně smrtelná forma této nemoci: **mor plicní**. Při něm dochází k rozsáhlým vnitřním krvácením a nemocný umírá během několika dnů. Plicní mor je způsoben vdechováním původců nemoci, které se přenášejí z člověka na člověka. Pozdější označení „černá smrt“ se vztahuje k černým a hnědým skvrnám, které vznikají následkem podkožního krvácení.

ZAJÍMAVOST

V roce 1316 napsal bolognský lékař Mondino dei Liucci první velkou knihu o anatomii člověka *Anatomia Mundini* nebo *Anatome omnium humani corporis interiorum membrorum* (**Anatomie všech vnitřních částí lidského těla**). Své dílo vydal poté, co provedl pitvu dvou ženských těl. Byla nejpoužívanější učebnicí tohoto oboru medicíny. Od roku 1306 konal Mondino přednášky o lidském těle. Z katedry přednášel po Galénovi zděděné poznatky a nechával je chirurgem demonstrovat na mrtvolách.

Mezi lety 1335–1350 potvrdil Karel IV. slezskému hlavnímu městu **Vratislavi** tzv. **slezský medicínální řád** Statuta physicorum, apothecariorum et medicorum, který obsahoval ustanovení o vzájemných vztazích zdravotníků a o cenách léčiv a léčivých přípravků.

Ve středověku existovala k výkonu chirurgických zákroků celá řada roztočivých, ale účinných nástrojů.

Medicína středověku při potírání moru selhala. Preventivní opatření, jako likvidace nákazy ohněm, pouštění žilou, vykuřování šatů a místností, ochranné dýchací masky a různé diety, se ukázala být neúčinná. Křesťané považovali morovou ránu za trest Boží. Pořádali procesy, věnovali peníze kostelům a klášterům, prosili o milost Boha či se obraceli s prosbou na některé svaté, například na sv. Šebastiána a sv. Rocha, obvykle se stejným účinkem, jako opatření zmíněná výše.

Mnozí se pokoušeli ubránit moru změnou způsobu života. Kdo si to mohl dovolit, opustil místo nákazy a čekal v úplné izolaci na konec epidemie.

Moru nezůstaly ušetřeny ani české země. První větší morová epidemie zasáhla Čechy a především Moravu, na podzim roku 1348. Daleko větší ránu však znamenal mor v létě roku 1380, jenž téměř vylidnil některé oblasti Čech. V červnu roku 1483 byla postižena převážně Praha.

PETR PARLÉŘ

PARLÉŘOVA STAVEBNÍ HUŤ

„Přátelé, zastavíme se v mé stavební hutí. Zde připravuji plány na jednotlivé části katedrály a další významné stavby, jež chce císař Karel založit. Některé plány katedrály, které chci císaři při audienci předložit, zde můžete zhlédnout.

Všechny kamenné prvky katedrály zde tesáme dle šablon. Ty skládáme na zemi a kontrolujeme, zda do detailu na sebe pasují. Až následně pomocí jeřábu vytesané díly vyzdvihneme do božských výšek a usazujeme na své místo.

Tvoříme krásné hlavice sloupů, přípory, konzoly, kružby, chrliče, kraby, rozety... dokonce sochy světců a busty královské rodiny a význačných a urozených osob, které se zasloužily o katedrálu.

Je to krásná práce, jen si to tady prohlédněte...”

KATEDRÁLA

Radomíra Sedláková

Byla nejdůležitějším místem středověkého města. Katedrála – významný kostel, který stvrzuje, že ve městě sídlí biskup nebo arcibiskup, že jde tedy o město s velkým církevním významem. Katedrála bývala přitom vlastně městským kostelem, tedy stavbou, na niž měšťané přispívali nejen penězi, ale i účastí na stavebních pracích. Samozřejmě ne na těch odborných a výtvarných, k tomu zde byli soustředěni členové **katedrální hutě**. Měšťané pomáhali přinášet a přivážet materiál, dbali na dostatečné zásoby a pomáhali rovněž se stravováním kameníků a dalších mistrů. I proto všechno stávala většinou katedrála poblíž středu města, ale jen málokdy přímo na největším náměstí – to bylo obvykle především tržní, zatímco katedrála je přece jen církevní stavba, která potřebuje vlastní prostor a prostředí, a proto stávala někde stranou. Až 19. století domy kolem katedrál v mnoha evropských městech vybouralo, aby jim dalo vyniknout – a tím zrušilo jejich impozantní měřítko. Evropské gotické město bývalo obvykle dvoupodlažní, možná paláce měly o podlaží víc – a v tomhle prostředí byla katedrála se svou výškou několika desítek metrů skutečně zdaleka viditelnou dominantou.

Místo pro katedrálu však nebylo vybráno jen náhodně. Většina katedrál stojí na místě starších menších kostelíků, ty ovšem stávaly na místě ještě starších kaplí a kapliček – ty se stavěly obvykle tam, kde kdysi bývala posvátná studánka, strom nebo kámen... Tedy místo, k němuž měli lidé už z dřívějších dob bližší vztah, které je přitahovalo a vyvolávalo v nich úctu.

Katedrála je většinou gotická stavba, jejíž počátky se kládou do Francie 12. století, kdy byly poprvé vzájemně propojeny všechny prvky typické pro gotickou architekturu, to znamená **hrotitý oblouk**, **klenba podepřená žebry** a **vnější opěrný systém**, a k tomu je nutné připočítat i to, že všechny kameny použité na stavbě byly opracovány zkušenou rukou kameníka.

Hrotitý oblouk je báječný vynález umožňující překrytí půdorysů téměř libovolných tvarů klenbou (což starší valená klenba nedokáže, neboť vyžaduje čtvercovou základnu). Neméně skvělou novinkou je, že klenba je podepřená **žebry** – stačí postavit jednodušší bednění jen pod žebry – a ta pak slouží jako opory pro zdění dalších částí klenby. Ovšem nejúžasnějším vynálezem gotické stavby bude asi **vnější opěrný systém**. Nějaký architekt nebo stavitel tehdy přišel na to, že není nutné všechny tlaky z klenby přenášet do země silnými zdmi, ale zachytávat tyto síly do systému pilířů stojících vně stavby a vzájemně provázaných šikmými vzpěrami tak, aby stavba byla uvnitř vzdušná a jen s minimem podpor. A především aby měla dostatek volného místa na velká okna. Gotická katedrála se ve své době mohla zdát až nadpozemským zázrakem, její interiér se doslova koupal ve světle – a což teprve, když se okna začala vyplňovat barevnými vitrážemi, jež přenášely do interiéru kostela až snovou hru barev a světla.

Neuvěřitelná stavba, v níž se proměnil opatský kostel sv. Diviše, vyvolala nejen velký obdiv, ale také obrovský zájem. Všichni chtěli vědět, jak dokázala mistrovská huť vytvořit tak ojedinělou stavbu – a rázem všechna města, lépe řečeno všichni církevní představitelé zatoužili po tomtéž. Tedy pokud možno v ještě větším, krásnějším a lehčím provedení – a gotický sloh se začal neuvěřitelnou rychlostí šířit, když si uvědomíme, že jediným nositelem informací byla osobní zkušenost nebo zkušenost převyprávěná či narysovaná někým, kdo byl na místě samotném... Na cesty se vydávali členové různých katedrálních hutí a přinášeli s sebou své zkušenosti.

Vnitřní triforium katedrály sv. Víta, Václava a Vojtěcha v Praze

KATEDRÁLNÍ HUŤ

Katedrální huť bylo společenství lidí ovládajících veškerá řemesla potřebná nejen k postavení, ale i k výzdobě katedrály. V čele hutě stál mistr, který stanovil celkovou koncepci katedrály, rozvrhl její půdorys, určil představu o její konstrukci a uděloval jednotlivým pracovníkům příkazy. Ne ovšem podle podrobných výkresů – těch bylo v té době obvykle málo, lidé pracovali na základě svých zkušeností a podle citu (taky se to na katedrálách dobře pozná, je na nich spousta nepravidlostí, drobných odlišností, díky nimž působí stavba příjemně, je skutečně stavěna nejen lidským umem, ale stejně významně i lidským citem). Proto se jednotlivé prvky jeden druhému velmi podobají, ale jsou v detailu přece jen odlišné – každý kameník je tvaroval trochu jinak, každý chtěl udělat to nejlepší, co uměl. A každý se na opracovaný kámen podepisoval svou značkou). Katedrální huť po dostavění katedrály nezanikala – podle zkušenosti se vědělo, že kámen může „onemocnět“, tedy může zvětrat a ztratit pevnost, proto bývaly jednotlivé prvky opracovávány skoro průběžně, aby byly připraveny na to, že je bude nutné vyměnit. U řady katedrál najdeme takové hutě dodnes.

Vnitřní triforium katedrály sv. Víta, Václava a Vojtěcha v Praze
Foto: Petr Chotěbor

Busta a fiála na vnějším triforiu katedrály sv. Víta, Václava a Vojtěcha v Praze
Foto: Petr Chotěbor

Busta ve vnitřním triforiu katedrály sv. Víta, Václava a Vojtěcha v Praze
Foto: Petr Chotěbor

Vnější triforium katedrály sv. Víta, Václava a Vojtěcha v Praze

VÝZDOBA

Mluvíme-li o výzdobě, je nutné si uvědomit, že s ní to bylo trochu jinak. To co nám připadá jako výzdoba, jsou vynikajícím způsobem ztvárněné stavební prvky – např. všechny **fiály** mají roli zatěžující, všechny **nestvůry a obludy** trčící ze střech jsou **chrliče** odvádějící dešťovou vodu. **Sochy na portálech** katedrálu charakterizují, bývají to biblické postavy. Na průčelích byla obvykle umístovaná sochařská galerie králů zmínovaných v Bibli. **Barevná okna** nejen zdobí interiér, ale jsou zároveň i **obrázkovou knihou** (vlastně jakýmsi starodobým komiksem, i když samozřejmě s výhradou) – v oknech najdeme jak biblické příběhy (tím je proslulá Sainte Chapelle v Paříži), tak návody k nejrůznějším činnostem (okna řemeslnických cechů najdeme třeba na katedrále Panny Marie v Chartres). Jen nemnozí lidé středověké doby uměli číst, obrázky byly mnohem srozumitelnější a pochopitelnější. Každý prvek na katedrále měl tedy nejen svůj zdobný význam.

Gotika kvetla ve Francii i v Anglii, postupně překročila hranice německy mluvících zemí. Do Čech to bylo od zrodu katedrálních staveb přece jen dál, a navíc cesty nebyly příliš schůdné. Snad i proto sem gotika dospěla se zpožděním. Vždyť katedrála sv. Víta, Václava a Vojtěcha se začala stavět až 200 let po dokončení a vysvěcení nového kostela v opatství sv. Diviše ve Francii. To zpoždění však dovolilo postavit ji už v duchu vyspělé gotiky, která věděla, kde si může dovolit stavbu vylehčit, vylepšit a taky už skutečně ozdobit.

PRAŽSKÁ KATEDRÁLA SV. VÍTA, VÁCLAVA A VOJTĚCHA

Pražská katedrála byla založena na místě poněkud nezvyklém – hned vedle pražského hradu. Stála na kopci nad městem, jako stavba náležející spíš panovníkovi než měšťanům, lépe řečeno církvi. Není to poloha pro katedrálu úplně běžná – neliší se však tím, že i ona je postavena na místě kostelů, které tu byly dávno před ní. Její základ je francouzský – nejen proto, že její objednatel, císař Karel IV., byl vychován ve Francii a byl na tamější gotiku zvyklý. Ale i z toho důvodu, že první mistr katedrální hutě a první architekt katedrály **Matyáš z Arrasu** byl povolán z Francie a měl francouzské zkušenosti. Když začal katedrálu v roce 1344 stavět, bylo mu 56 let, ale vzhledem ke svému brzkému úmrtí už roku 1352 stihl postavit jen základy presbytáře. Na jeho místo nastoupil **Petr Parléř**, stavitel, jemuž bylo v té době pouhých 22, možná 23 let. Ovšem se zkušenostmi ze stavitelského rodu dlouhé tradice (ostatně jméno Parléř znamená polír či mistr katedrální hutě). Parléř měl ovšem zkušenost německou, tedy přece jen trochu odlišnou. Ale i tak vytvořil na přání Karla IV. v Praze výjimečnou stavbu, jež má mnoho ojedinělých, nových prvků. Její vnější opěrný systém je výrazně zlehčený a vznosně se klene. Do něj jsou v samém závěru vloženy kaple, jejichž měděné střechy vytvářejí z katedrálního zakončení velmi dynamickou kompozici. Vzhledem k poloze královského paláce byl velký důraz kladen na **jižní královský vstup** do katedrály, překvapivě pokrytý nikoli reliéfem, ale zlatou **mozaikou**

Posledního soudu. Pod ní je ukryto hluboké závětví, v němž je však zajímavě utvořen vchod. Prostor, do něhož se vstupuje trojdílnou arkádou, se tu zužuje, jeho klenba se opírá o visutý svorník a dovnitř vedou jen dvoudílné dveře od slavnostního, velkoryse pojatého prostoru – před vstupem do katedrály je nutné se uklidnit, stát se pokorným a vstoupit dovnitř ve skromném usebrání...

Uvnitř čekal na krále a jeho doprovod prostor zalitý světlem z oken, která byla nejen vysoká – vypadají širší než je prostor vymezený sloupy opěrného systému, na bocích se jakoby stáčeji dovnitř, aby přivedla do prostoru co nejvíc světla. Okna od dolní části katedrály odděluje prostor triforia, původně ochozu v síle zdi (také se mu někdy říkalo temné patro), tedy je však i triforium prosklené, i tudy sem proniká další dávka světla – a díky tomu lze vidět nezvyklou výzdobu na nosných pilířích, busty významných osobností od císaře a jeho manželky až po stavitele katedrály ... A kdo má v tom prostoru plně světla ještě sílu pohlédnout až nahoru, setká se se zdánlivě jednoduchou klenbou, ale právě v tom je její přitažlivost, tedy už se nevzpírá žádná síla, tlaky ani tahy už nejsou viditelné, zbývá jen na pohled lehce přehozená síťová klenba. Zdá se, že se o pilíře po stranách neopírá, spíš naopak, pilíře přidržují její lehkost u země (byť ve výšce přes 30 metrů).

Ani Parléř však katedrálu v Praze nedostavěl. Po jeho smrti ještě pokračovali ve stavbě jeho synové, až pak přišly husitské války, za nichž se stavby spíš ničily, než budovaly, a na to, aby se ve stavbě pokračovalo, nebylo ještě dlouhou řadu let ani pomyslení. Své krásné prvky sem v královské oratoři vnesl na sklonku 15. století **Benedikt Ried**. Po velkém požáru v 16. století katedrálu opravoval **Bonifác Wolmuth** – a mezitím už Praha přestala být hlavním městem a o stavbu už téměř nikdo nejevil zájem. (Za 'téměř nikdo' si doplníme 'naštěstí', neboť ještě v 2. polovině 17. století byly plány na barokní přestavbu, po níž by toho asi z Parléřova pojetí moc nezbylo; ale zůstalo už jen u plánů). Takže z doby Karla IV. a z dílny Petra Parléře zůstal jen dokončený presbytář, tedy východní část katedrály, a ne zcela dostavěná věž. Ze západu byla stavba provizorně uzavřena jednoduchou zdí bez ozdob a s malým vstupem – a tak to zůstalo až do druhé poloviny 19. století.

Na té části, která byla věrně v duchu parléřovského pojetí dostavěna v roce 1929, si lze dobře uvědomit rozdíl mezi prací gotické hutě a novodobých dělníků. 19. století už mělo vypracovaný podrobný precizní plán architekta **Kamila Hilberta**, který dělníci přesně plnili. Už tu nebylo místo na osobní vklad mistra, stále byla důležitá zkušenost a um, ale už ne osobní citový vztah k dílu. Nová gotická část je nádherná, ale přece jen poněkud studená...

Obluda na vnějším triforiu katedrály sv. Víta, Václava a Vojtěcha v Praze
Foto: Petr Chotěbor

PETR PARLÉŘ

URBANISMUS NOVÉHO MĚSTA PRAŽSKÉHO

„Tady si můžete prohlédnout, jak vypadá Nové Město Pražské, velkolepý projekt našeho císaře a krále Karla IV.“

Rozhodl, že Praha se má stát centrem Svaté říše římské, proto teď na Novém Městě stavíme podle jeho přání široké ulice a velká náměstí, vhodná pro velká slavnostní shromáždění. Vždyť už dnes do Prahy přichází tolik lidí – stavebníků, řemeslníků, obchodníků, ale i studentů a vážených mistrů všech oborů z mnoha koutů Evropy.

Císař chce vybudovat Nové Město pražské podle plánů Nebeského Jeruzaléma, proto navrhl, aby kostely, které na Novém Městě budou stát k větší slávě Boží, budou tvořit svatý kříž – podívejte se na pomyslnou linii mezi kostelem sv. Kateřiny a kostelem Panny Marie Na Slupi a bazilikou sv. Petra a Pavla na Vyšehradě. Tuto linii protíná myšlená linka mezi klášteřem Na Slovanech a kostelem Panny Marie a sv. Karla Velikého na Karlově. Na průsečíku těchto linií, uprostřed tohoto myšleného kříže stojí kostel sv. Apolináře.

A až půjdete z výstavy, nebo některý jiný den, můžete všechny tyto kostely Nového Města pražského navštívit. Všechny přečkaly až do naší uspěchané doby...

ZALOŽENÍ NOVÉHO MĚSTA PRAŽSKÉHO

Radomíra Sedláková

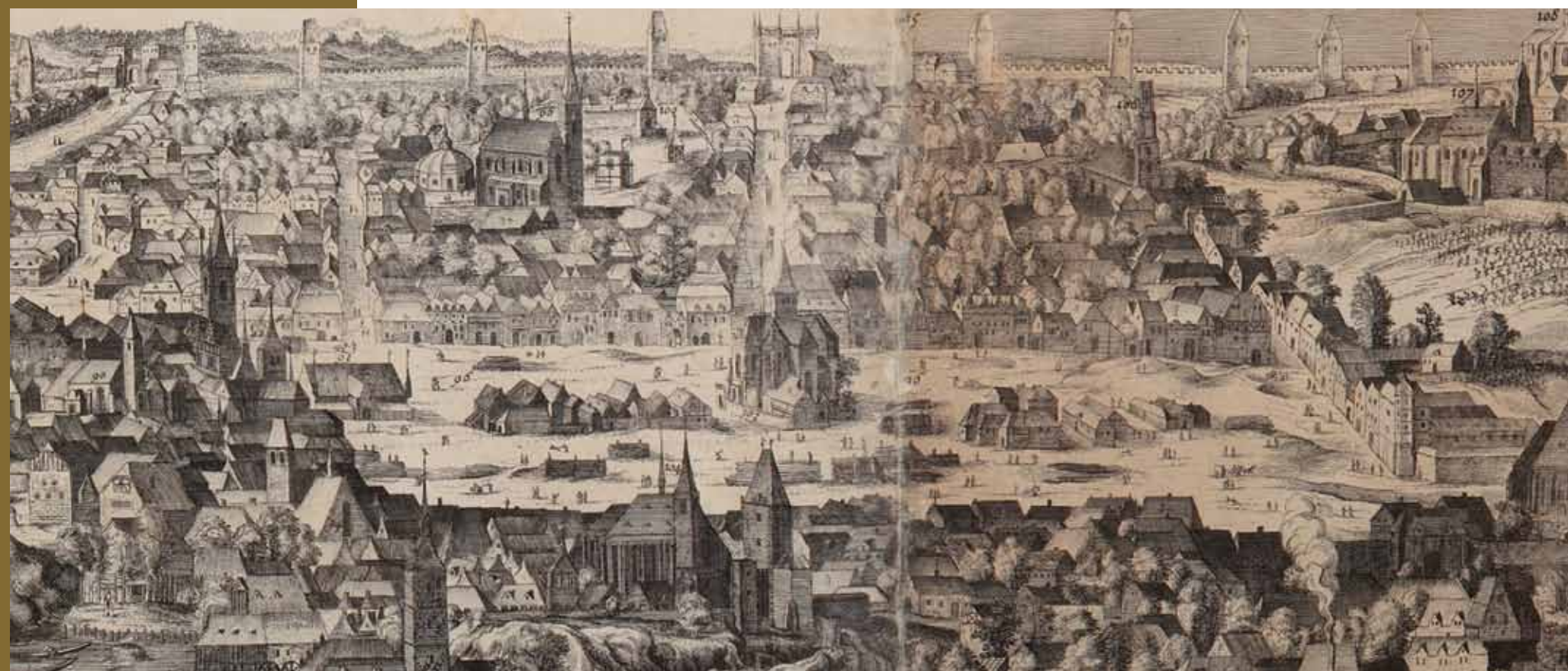
Napočátku 14. století Praha nebyla malé město. Na levém břehu Vltavy se na ostrohu vysoko nad řekou tyčil Hrad, pod ním se rozkládaly menší osady a město, zvané Malá Strana. Přes řeku se zvolna zvedal pravý břeh, který vytvářel přirozeně příznivý terén pro měšťanské město. Spojení zajišťoval odpradávná pohodlný brod, k němuž se na konci 12. století přidal první most kamenný. Dohromady to tvořilo zajímavý územní celek, který měl v sobě jakoby předznamenáno, že jeden břeh bude šlechtický a panovnický a ten druhý obchodní. Tomu napomáhaly i obchodní cesty, které vedly spíš po pravém břehu, od severu k jihu, od východu k západu.

Když se stal Karel IV. králem českým, shledal ovšem, že ve srovnání s Paříží, kde vyrůstal, je Praha zanedbaná a pro jeho plány prostě malá. Jako císař Říše římské potřeboval mít město velké, krásné, nejvýznamnějšího vládce Evropy důstojné. Kromě mnoha kroků, které podnikl pro rozvoj společnosti, učinil také jeden důležitý krok urbanistický. Rozhodl se město zvětšit, a to ne jen trochu, ale na pravém břehu hned téměř dvakrát. Výběr místa, kterým se Praha zvětší, byl jistě velmi pečlivý. Nabízela se třeba možnost vybudovat nové město za hradem, na území dnešních Dejvic a chránit si tak severní a západní přístupovou cestu pro případ napadení. Ovšem z hlediska logiky života města bylo založení nového města proti hradu, v návaznosti na obchodnickou část, mnohem prozíravější. Ostatně – v hradbách, které z Karlova rozhodnutí vymezily hranice města, Praha vydržela až do poloviny 19. století. (A na sever a západ se do stejné doby rozvíjela jen málo).

Je zřejmé, že při založení města radil Karlu IV. zkušený architekt, pravděpodobně to byl Matyáš z Arrasu, který ve stejné době pracoval na katedrále na hradním vrchu. Musel to být architekt s dobrou zkušeností z jiných sídelních měst, pravděpodobně znal i spisy o zakládání měst (což byla v té době již dobře prověřená činnost – tzv. lokátoři, kteří vytýčovali nová města nejen v Čechách, byli velmi zaměstnaní). Jistě znal i města antická, města založená Římany podle jejich téměř neměnných pravidel.

Pro každé nové město byl nejprve v souladu s doporučením kněží vybrán vhodný den, jenž měl zajistit prosperitu budoucího sídla. Pak byl vytýčen směr hlavní ulice vedoucí od severu k jihu, kolmo na ni pak ulice jdoucí od východu k západu. V jejich křížení bylo hlavní náměstí. To bylo obvykle pravoúhlé (čtvercové či obdélníkové) a ulice z něj vybíhaly v rozích v kolmých směrech. Město tak bylo přehledné a také pohodlné.

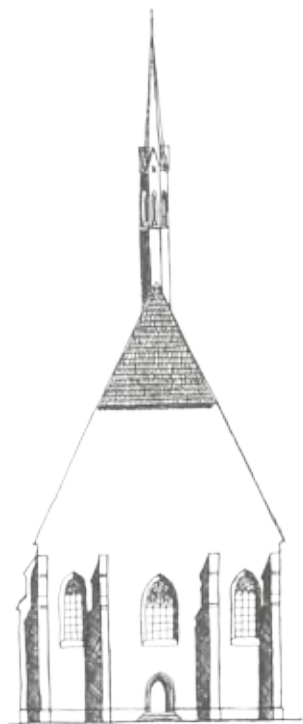
V Novém Městě pražském se jakoby propojují tři města – **na severní straně** to, které se rozvinulo kolem Senného (Senovážného) náměstí, jež mělo ovšem trojúhelníkový půdorys, **střední město** bylo dlouhé, položené podél Koňského trhu, jenž prostupoval vlastně na celou hloubku nově založeného útvaru – tržní prostor začínal u můstku a braniky ve staroměstském opevnění a končil u brány v hradbách novoměstských. Tato velkorysost byla na středověk nečekaná. A **třetí část města, jižní**, byla rozvinuta kolem Dobytčího trhu, náměstí na svou dobu neuvěřitelných rozměrů mělo více

než 80.000 m² a bylo tak větší než běžné město své doby. Města tvořila jeden celek s širokou ulicí, jež spojovala všechna tři hlavní náměstí. Ulice ze svých náměstí vybíhají pravouhle, ale ve vzájemném propojení přece jen respektují přirozený terén města a stejně tak osady, které tu byly již dříve. Díky tomu nevznikla čistá sachovnice, ale město poutavější a rozmanitější.

Za Dobytčím trhem se ovšem pravidelnost poněkud vytratila, tam už to byl okraj města, ale důležitý – na jihu stálo druhé pražské hradiště, Vyšehrad, jež bylo nezbytné k městu připojovat. A tam je terén dramatictější, prolomený hlubokým údolím Botiče, proto hradby končily nad ním a přitom jen kousek od Vyšehradu... Jižní konec nebyl rozparcelován na ulice a pozemky měštanských domů, zůstal určen pro kostely a kláštery, ale také vinice – byla zde rezerva pro další případný rozvoj města.

Založení probíhalo postupně, hlavní ulice, náměstí a hradby byly pravděpodobně vytyčeny někdy do roku 1348. Jestliže byla velkoryse založena náměstí, musely tomu odpovídat také ulice. Na svou dobu nečekaně široké, 18 až 27 metrů (přitom ulice byly dimenzovány na pěšáky a koňské povozy, a přesto v nich dodnes funguje i soudobá, mnohem náročnější, rychlejší a kapacitnější automobilová doprava). Uliční plán byl závazný, nesmělo z něj být nic porušeno (pověst o tom, jak to bylo s onou ulicí „nekázanou“ čili Nekázankou, je pěkná, ale kdyby neodpovídala pravidlům a kdyby k ní nebylo povolání, být dodatečné, těžko by mohla vzniknout). Domy musely být postaveny podle uliční čáry, musely být z nespalného materiálu čili z kamene nebo cihel, dřevo bylo zakázáno, aby se co nejvíce omezilo nebezpečí požárů, které byly pro středověká města jedním z největších neštěstí. Jen střecha mohla být došková – protože ta se dala snadno strhnout a uhasit. Stavět se muselo rychle – ti, kdo dostali přiděleny parcely, museli začít stavět nejpozději do měsíce od chvíle, kdy parcelu dostali a svůj dům museli dokončit do 18 měsíců. Parcely se skutečně neprodávaly, byly předávány do vlastnictví bezplatně. A kdo stihl dům postavit v dohodnutém termínu, byl na 12 let osvobozen od veškerých daní.

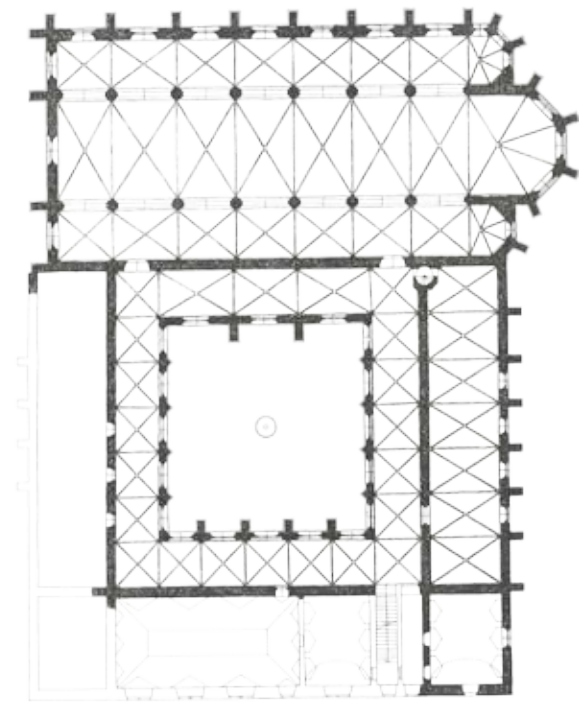

Rekonstrukce klášterního chrámu Na Slovanech, západní průčelí podle V. Lorence

Co je na tehdejší dobu skutečně mimořádné – nikdo nesměl svůj dům dát do zástavy celý, maximálně jen polovinu, aby se zajistila stálá údržba domu, aby nikdy nezchátral... Domy byly asi dvoupodlažní s podkrovím, se sklepem. Jak vypadaly – nevíme, žádný se nedochoval do dnešní doby a veduty staré Prahy jsou také mnohem pozdějšího data. Stavebníci museli přitom brát ohledy na sousedy, nesměli k nim například obracet okna. A žumpy, chlévy a ohniště si museli budovat minimálně 3,5 stopy od zdi, která oddělovala sousední pozemky.

Stavělo se rychle, ale muselo se stavět pořádně, poctivě, kvalita staveb se kontrolovala. Město mělo být krásné, spolehlivé, dobře fungující. Mimo jiné i proto bylo určeno, kde mohou být jaká řemesla, aby ta, která by svým hlukem či zápachem mohla obtěžovat okolí, byla soustředěna pohromadě. Již v roce 1350 mělo být hotovo prvních 650 domů. Na tehdejší dobu to muselo být něco neuvěřitelného. Nestavělo se na zelené louce – na území nově budovaného města byly již starší osady se svými kostely, probíhal tu běžný život. Navíc tím, jak nové město obkroužilo původní Prahu ze všech stran pravého břehu Vltavy, museli tu procházet lidé do města i z města, probíhalo tu zásobování. Musela tady být stavba dobře organizovaná, aby nedocházelo ke zbytečným zmatkům. Kdo ji organizoval, to si můžeme jen domýšlet, přesně to nevíme. A to, kolik bylo potřeba cihel, tedy kolik kde bylo cihelen, kolik bylo potřeba kamene a kde tedy byly kamenolomy, kolik lidí na stavbách muselo pracovat, to si asi netroufáme představit. Přitom výstavba Nového Města pražského byla nejen na svou dobu úctyhodným dílem.

A kromě měštanských domů se samozřejmě stavěly také nové kostely, kaple, nové kláštery. Těch bylo v Novém Městě osm, z toho jen jeden ženský. Duchovní stavby měly pro rozvoj města velký význam a Karel IV. na to velmi dbal. Za nejdůležitější stavbu považoval klášter benediktýnů na Slovanech, který se spolu s kostelem začal stavět hned s prvními domy, stejně jako klášter karmelitánů a kostel Panny Marie Sněžné. Středověké město bylo organizováno

Praha — Nové Město, Slovany, půdorys kostela a kláštera

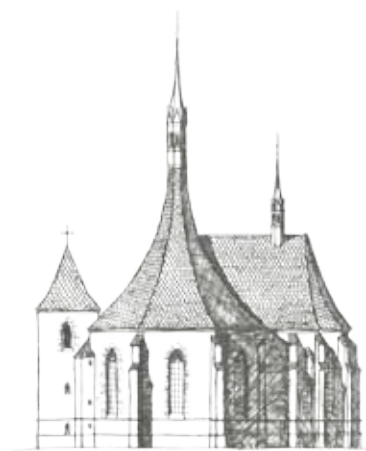

podle farností, v Novém Městě jich bylo dvanáct. Každá měla svůj kostel, u něj hřbitov, faru a dost často také školu. Z počátku sloužily novým obyvatelům i malé kostelíky původních osad, ale na tolik lidí nestačily a navíc nestály vždy tam, kde to bylo potřeba. A tak se postupně objevovaly nové – sv. Štěpán, sv. Jindřich, sv. Kateřina, sv. Apolinář a další. Kostely ovšem, s jednou výjimkou, nebyly stavěny na hlavních náměstích. Ony neměly funkci reprezentativní. Potřebovaly být blízko, mezi lidmi, a přitom v jakémsi ztišeném klidném místě, stranou obchodního i společenského ruchu.

Pro ten byla určena ona tři velká náměstí. Jejich hlavní funkce byla tržní. Karel IV. při zakládání města pamatoval na mnohé – včetně toho, že obchodovat se smí jen na trzích k tomu určených. Na Velkém tržišti (dnešním Karlově náměstí) se směl prodávat dobytek, ryby, obilí, a to tři dny v týdnu. Také se tu směly prodávat všechny výrobky ze dřeva (ovšem plavené dřevo sem nesmělo, to se prodávalo pouze v Podskalí, přímo u řeky). Toto náměstí bylo společensky nejdůležitější. Samozřejmě na něm nebyl žádný park (to by byl pro středověk nepochopitelný luxus, příroda zůstávala před hradbami města, uvnitř měly své zdůvodnění jen klášterní zahrady a užitkové plochy. Zeleň nebyla k rekreaci – ostatně na tu neměl člověk 14. století vůbec pomyslen. Ani čas). Kromě trhů tu byly především dvě důležité budovy – dodnes je tu novoměstská radnice a dnes už chybí Kaple Božího těla. Byla to jedna z nejdůležitějších staveb nového města, jediná, která stála uprostřed náměstí. Každý rok po Velikonocích v ní byly vystavovány jedny z nejceněnějších pokladů, které Karel IV. v Praze shromáždil, svaté ostatky. Na to sem chodila velká procesní poutníků z celých Čech, a proto kaple stála tak, aby byla dominantou i v průhledech z přicházejících ulic (až v 18. století najednou začala překážet dopravě a byla zbořena).

Koňský trh má rozměry o nic méně úctyhodné – na délku má skoro tři čtvrtě kilometru a na šířku 40 a 60 metrů. Zajímavé je jeho položení na terénu – ve směru od Starého města je téměř rovné, a od křížení s Jindřišskou ulicí se najednou rozšiřuje a měkce, ale výrazně stoupá až k bráně. Těm, kdo přicházel Koňskou branou, měl nejprve město před sebou jak na dlani, než sestoupil do jeho ulic. Tady se samozřejmě prodávali koně – jeden den v týdnu, ve čtvrtek. Senný trh, který dostal výjimečný trojúhelníkový tvar, měl také své určení přímo v názvu.

Nové Město pražské bylo založeno a pořízeno s neuvěřitelnou velkorysostí. Vydrželo dodnes. Sice nám nezbyl z té doby kromě kostelů a klášterů (ale ani těch ne všech) žádný dům, všechny byly postupně přestavovány, nahrazovány většími, modernějšími. Co však zbylo, je ojedinělý půdorys. Změny v něm byly minimální, spojené především s úpravou nábřeží a stavbou mostů. Takže být v domech zcela přestavěné, je Nové Město stále živoucí připomínkou gotické Prahy.

Rekonstrukce kostela sv. Karla Velikého na Karlově podle V. Lorence

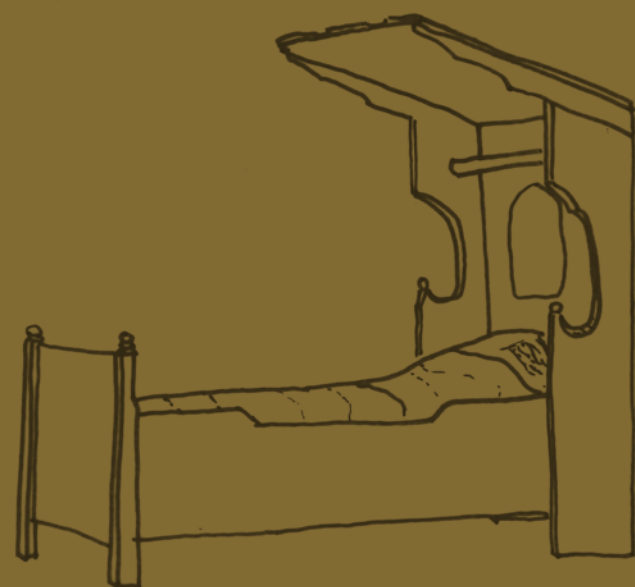
PETR PARLĚŘ

„Vítám vás ve svém domě. V jednom ze svých domů. Jak jsem již říkal, jsem váženým pražským měšťanem a mé příjmy mi umožňují vlastnit více domů.“

Chtěl jsem vám ukázat, jak pohodlné a příjemné máme bydlení, i když v naší době se více dbá na dobré jídlo a pití a honosný šat, než na to, kde člověk přespává. Bydlím tady, blízko Pražského hradu, se svou ženou a syny, Václavem a Janem – oba jsou šikovní po mně a hodně se toho už naučili, jak za mnou celé dny běhají, tak si myslím, že budou jistě pokračovat v mém stavitelském díle.

Nyní si připravím věci na zítřejší audienci. Převléknu se, pomodlím se a půjdu si odpočinout.“

PARLĚŘŮV DŮM

MĚSTSKÝ DŮM

Místnost v přízemí přední části domu s vchodem z ulice se nazývala **dolní mázhaus**, sínec, síň obšírná. Sloužila obchodu a řemeslu. V přízemí vzadu byly hospodářské místnosti. Po schodišti u průjezdu a vnitřního vchodu do **sklepa** (na uchovávání potravin, vína nebo smluv) se vešlo do prvního poschodí, do **síně**, sloužící jako shromažďovací místnost rodiny a jídelna. Byla vybavena nejlepším nábytkem, stěny a stropy byly zdobeny. Většinou to byla jediná místnost vytápěná kamny. Odtud se vstupovalo do dalších obytných místností. V patře zadní části domu bývala jedna nebo dvě komory. Nebyly vytápěné a fungovaly jako ložnice a skladiště. Klenutým průjezdem se procházelo do dvora, obklopeného pleteným nebo dřevěným plotem, s chlévy, stájemi, kolnami. Vařilo se nejdříve na otevřeném ohništi, později vznikaly **černé kuchyně**. **Půdy** sloužily jako seníky, sýpky nebo sklady.

Okna byla malá a zpočátku neměla skla – nahrazovaly je **blány** ze zvířecích vnitřností. **Sklo** v malých kolečkách, zasazené do olova, se užívalo až později a bylo velmi drahé, a tedy dostupné jen bohatým měšťanům.

VYBAVENÍ BYTU

Vybavení bytů a domů bylo obvykle **skromné**, protože zájem o bydlení a bytovou kulturu byl velmi malý – přepych byl okázale předváděn v množství a kvalitě jídla a prestiž byla spíše než vybavením obytného prostoru dávána na odívání módním oděvem a šperky.

Souviselo to i s vysokým nebezpečím a snadným šířením **požárů** – ohniště nebyla příliš zabezpečena a svítlo se otevřeným ohněm, takže i v době míru často z neopatrnosti shořela celá vesnice, ulice nebo čtvrť. Polévání ohně vodou z věder bylo málo účinné a lidé považovali oheň za jeden z božích trestů, který je na ně sesílán, vedle moru, války, povodní a krupobití.

Cenné věci (šaty, šperky a důležité listiny) se ukrývaly ve **sklepích**, odkud je bylo možné v nebezpečí vynést a zachránit. Nábytek mezi cenné věci tehdy nepatřil.

ČERNÁ KUCHYNĚ

Ve středověku se vařilo se **na otevřeném ohništi** nebo v **peci**, později ve zvláštní místnosti, které se říkalo černá kuchyně. V měšťanském domě mohla mít černá kuchyně otevřené ohniště a kuželovitý **dymník**. Dymníky z proutí nebo latí bývaly zevnitř omazané hlínou a zavěšené nad ohništěm. Jejich úkolem bylo zachycovat a odvádět kouř mimo místnost. Otvorem ve stropní konstrukci byl kouř odváděn nad strop do půdního prostoru, odkud volně procházel prodyšnou krytinou, štítovým otvorem nebo dymnými okénky ve štítu; v další fázi vývoje pak byl kouř veden do komína.

Měšťanské a hradní černé kuchyně, vyúsťující v komín, byly technicky odvozeny z krbů. Z jihoevropské kulturní oblasti Středomoří je k nám přenesly – stejně jako krby – kláštery. Černé kuchyně byly malé místnosti bez oken (aby dobře fungoval tah kouře) ve středních traktech měšťanských domů, s ohništěm, umístěným u stěny nebo uprostřed místnosti. Variantou tohoto typu černých kuchyní byly úzké komory, kde se nevařilo a sloužily jen k odvádění kouře a snad i jako udírny: z těch se vyvinuly průlezné komíny. Objevily se během 14. století a souvisely s užíváním kachlových kamen k vytápění horní síně.

NÁBYTEK

Nábytek býval sestavován ze štípaných a strouhaných prken a sloupků. **Dřevo** na něj si zprvu opracovávali lidé sami po domácku a vyráběli si také jednodušší kusy nábytku, jako byly **stoly, lavice, podnožky, postele** nebo **bidla**. Proto byla i ve městech truhlářská a stolařská řemesla poměrně vzácná, měšťané si plně vystačili s tesaři.

Nejsložitější bývala výroba **truhly**, která sloužila k ukládání šatů, šperků, peněz, vzácnějšího nádobí nebo jiných cenností. Zavřená sloužila truhla jako sedací nábytek nebo postel. Skříně u nás téměř neexistovaly ještě v 15. století.

Šaty a prádlo se ukládaly buď do truhly, nebo se věšely v jizbě přes bidla.

Ve zděných domech se využívalo různých výklenků a komůrek – tak se objevily „šatní komory“ nebo jen výklenky, zaryté závěsem, sedací nábytek nahrazovaly pevné lavice ve výklencích zdi (tzv. sedile).

Jednoduchý nábytek byl doplněn využíváním **bytových textilií** – **baldachýny** („nebesa“) u postelí, **závěsy**, oddělovací prostor, **tapety, tapiserie, textil na postelích i ubrusy**, což bylo běžné v bohatších domácnostech, vytápěných krby.

Truhly a hrubý sedací nábytek bývaly barevně **dekorovány a malovány**. K tomu se často užívalo různých **šablon**.

Postele bývaly vysoké, s vysoko posazenými pelestmi a někdy stávaly ještě na stupni, takže na ně bylo možné vylézt jen s přistavenou stoličkou – účelem vysokých postelí bylo uchránit spícího před chladem v obvykle nevytápěných místnostech. Postele pro jednu osobu byly spíše výjimkou pro bohaté, obvykle spávalo na širokých postelích více lidí najednou a zejména děti spávaly s rodiči. Také bývaly postele kratší, středověký člověk totiž většinou spával v polosedě, ležet se prý má až v rakvi.

OSVĚTLENÍ

V městských domech byl jiný provoz než na vesnicích, proto se zde užívala řada **typů svítidel** pro osvětlení místností bez přímého denního světla nebo sklepů. Užívaly se **louče**, zasazené v **loučnicích**, přenosné **pochodně** (fakule) v podobě tyčí ze smolného dřeva nebo vichy (svazky slámy) na držadle. Běžné byly **hliněné nebo železné kahánky** naplněné lojem, případně **lojové a voskové svíčky**, zasazené ve svícnech nebo přenosných kovových pochodních. Svíčky byly ovšem již poměrně drahým osvětlovacím prostředkem, který se užíval spíše v kostelích.

KAMNA

První **kamna** se ve střední Evropě (podle nálezů kachlů) objevila na přelomu 13. a 14. století. Nejjednodušším typem kachlových kamen byla **pec**. Kamna však nebyla běžným příslušenstvím měšťanských domácností ani v 15. století. Hrnčíři je vyráběli **na zakázku** pro hradní komnaty nebo výstavnější tvrze (hrádky), ve městech stávala kamna jen ve velmi bohatých domech.

***Louče** byly štípané třísky z delšího rovného vyschlého polena. Vkládaly se do držáku, do skřipce nebo mezery ve dřevu tak, aby byl hořící konec skloněn k zemi. Vzhledem k této pozici bylo užívání loučí docela nebezpečné – doutnající zbytky nehlídané louče mohly spadnout a způsobit požár s katastrofálními následky.*

KAT

MUČÍRNA

„Jen dále, přátelé, pojdte navštívit toto ponuré a nešťastné místo, plné hrůzy, slz a utrpení.

A nedivte se tolik, že vás tentokrát Mistr Parlér nedoprovodí... Ke katovi nikdo nechodí dobrovolně, ani na kus řeči!

Ó, naši pražští měšťané mě rádi nemají, opovrhují mnou a bojí se mě, ale platí mě velmi dobře, jsem spokojený. Raději vzbuzuji strach než soucit.

Ale kdybych se při popravě netrefil – a hlavu od těla neoddělil hned první ranou, neměli by se mnou žádné slitování a na místě by mne dav nespokojenců ukamenoval.

Můj meč je proto vždy nabroušený ostře a má práce mě těší...”

ZLOČINY A TRESTY

Spousta dnešních trestných činů byla běžná již ve středověku, některé delikty se nám ale mohou zdát neobvyklé, třeba odcizení úrody či její spasení vlastním skotem. Velmi těžkým zločinem byla krádež včel.

Trestání zločinců bylo ve středověku velmi kruté. Pokud byl viník dopaden, usvědčen a odsouzen, byl vystaven velkému fyzickému utrpení. U vážnějších přestupků byla trestem pomalá a bolestivá smrt, rychlá smrt bývala vnímána jako milosrdný rozsudek.

Vražda byla trestána smrtí viníka, přesto však existovala možnost beztrestného zabití (dopadení ženy či dcery při nevěře, dopadení nočního zloděje, zabití v souboji, pokud protivník dal příčinu urážkou či tasením meče). Také se již rozeznávala úmyslná a neúmyslná vražda, druhý zločin býval trestán poměrně mírně, protože hlavním zájmem bylo odškodnit pozůstalé.

Trest smrti byl vykonáván obvykle oběšením (za větší krádež), stětím (za vraždu), vláčením ulicemi a lámáním kolem (za úkladnou vraždu), upálením (za žhářství či čarodějnictví), zahrabáním zaživa, probodnutím srdce kulem, svázáním a utopením (za vraždu novorozence), lámáním kolem (za znásilnění), rozčtvrcením, roztrháním koňmi se ztrátou cti (za zradu) a dalšími vynalézavými způsoby.

Dále byly ve středověku vykonávány různé jiné tělesné tresty – mrskání, useknutí či vytržení některých částí těla (třeba za krádež se sekaly ruce), vození na oslu.

Tresty za přestupky v oblasti majetkového práva (krádeže, loupeže) bývaly neobyčejně kruté, podobně jako tresty, týkající se porušení církevních předpisů o sexuální životě (např. vyhnání plodu (potrat) bylo hrdelním zločinem, podobně jako cizoložství). Bylo tehdy normální a spravedlivé, že ženy dostávaly za cizoložství mnohem vyšší tresty než muži.

Menší přestupky se trestaly vystavením na pranýři, trestaný tak trvale ztratil svou čest: nemohl být například členem cechu, zastávat úřady v městské samosprávě, přestal být plnoprávným členem společnosti. Pranýř zajišťoval výkonu trestu co největší publicitu a také docílil, aby byl trestaný zbaven cti. Dalšími tresty, prováděnými na pranýři, byly například uřezání uší či jazyka, useknutí ruky, cejchování – znamení rozpáleným železem. Potupnost trestu bývala někdy zvyšována některými symboly: žlutým oblekem nevěstek, slaměnným věncem, věchtem, čelenkou z kohoutího peří – to vše symbolizovalo sexuální trestný čin nebo přestupek. Většinou bývali k pranýři připoutáváni odsouzenci, kteří se dopustili trestných činů a přestupků, na které se nevztahovaly hrdelní tresty. Tělesný trest u pranýře (mrskání) mohl být i opakován. Nebylo divu, že poctiví měšťané se nechťeli pranýře, znamení potupy, ani dotýkat: řemeslníci odmítali pranýře opravovat.

Dalším zneuctujícím trestem bylo vsazení do klády, vystavení v kleci, vypálení cejchu či vypovězení z města nebo ze země se zákazem návratu.

Trest vykonával obvykle kat a jeho pacholci, skupina vyloučená z občanské společnosti. Při výslechu užívali útrpné právo – torturu, mučení. Bylo postaveno na naivní víře, že nevinnému člověku při mučení pomůže Bůh a viník, kterému nepomůže nikdo, se při této proceduře dříve nebo později přizná.

Středověký právní systém neznal dlouhodobé věznění (kromě únosů za účelem výkupného či jiného prospěchu), protože takové věznění by bylo pro městskou radu přítěží ve formě výdajů na strážení a stravování vězňů.

ROZHODOVÁNÍ O VINĚ A NEVINNĚ

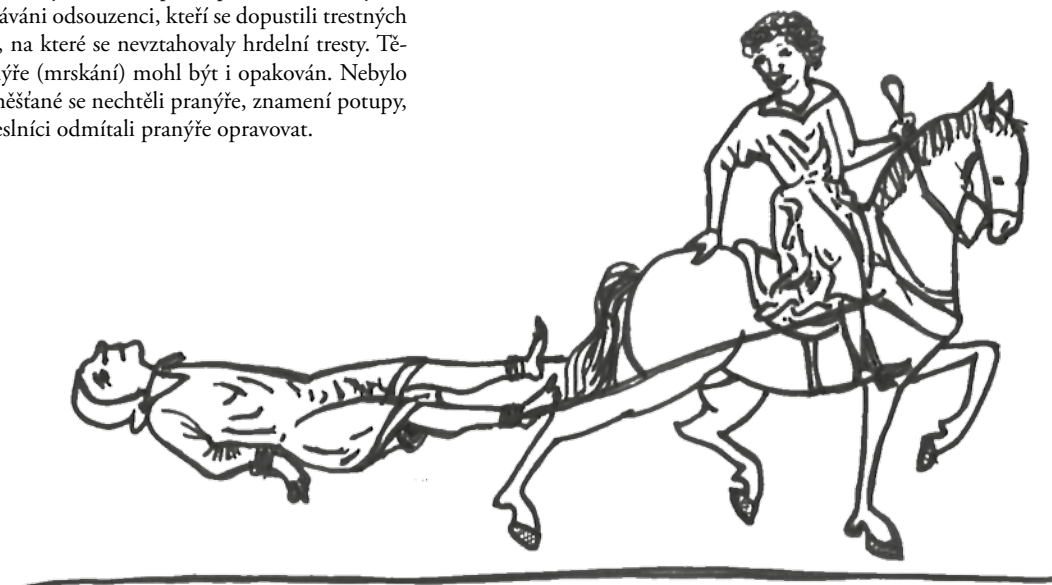
Rozhodování o vině bylo ve středověku často ponecháno „božímu soudu“ – tedy vyšší moci, nebo náhodě. Jednalo se například o souboje souzeného s žalobcem, zkoušky žhavým železem, přičemž platilo, že „poctivého nepálí“, zkoušky vodou, kdy odsouzeného svázali nebo zavázali do pytle a hodili do vody a pokud se odsouzený neutopil a nějakým způsobem se zachránil, byl nevinný. Další důležitou roli měly přísahy s citacemi, ve kterých bylo uvedeno, co se obviněnému křivě přísahajícemu člověku stane.

Soudní pravomoci uděloval církevní i světské vrchnosti panovník. Jednotlivé společenské vrstvy měly své právo i soudy. Šlechtické spory, a trestné činy šlechticů řešil soud zemský, dvorský či komorní, kterému většinou předsedal sám panovník.

Příslušníci duchovního stavu (kněží, mniši, atd.) byli souzeni dle církevního práva, které také řešilo manželské spory (nedodržení manželského slibu apod.).

Měšťané měli své soudy v každém městě. Zde soudila městská rada, zastoupená rychtářem (obdoba dnešního starosty), vybranými radními, písařem, jenž měl za úkol zapisovat průběh výslechu a soudu. Drobné soudy řešil sám rychtář. Hrdelní právo (právo meče, tedy popravy) měla královská a některá poddanská města, která toto právo obdržela od panovníka jako zvláštní výsadu.

Na venkově byli poddaní souzeni vrchností.

HRADNÍ ZBROJNICE

RYTÍŘ KRYŠTOF

„A pojďme se podívat do zbrojnice. Prohlédněte si, jak vypadají naše sečné a bodné zbraně, naše sekery a kopí, naše turnajové dřevce, luky a kuše i nové zbraně stělné. Podívejte se na rytířská brnění a štíty. Aby bylo možné v bitvě rozeznat přítele od nepřítele, což není jednoduché, když je člověk od hlavy k patě zakovaný v plechu, užívají rytíři na štítech, brněních a halenách znaky – erby. Na to, aby žádné dva erby nebyly stejné, se starají heroldi. Králové a šlechtici pak mají erby i na svých praporecích, pečetích nebo hradních branách.

Ale nemyslete si, zbraně se dnes nenosí jenom do bitvy, meče, dýky a kordy nosí každý den už kdekdo, nejen na sebeobranu, ale i podle zbraně hned poznáte, s kým máte tu čest, zbraň je odznakem společenského zařazení – je běžnou výbavou šlechtice i měšťana, dnes ale už i řemeslníka nebo sedláka.

Snad proto máme v Praze tolik řemeslníků, kteří zbraně a zbroj vyrábějí, hlavně platnéřů a mečířů – a platnéři mají na Starém Městě pražském svůj cech již od roku 1328!“

CHLADNÉ ZBRANĚ

Chladné zbraně provázejí lidstvo od jeho počátků. Již pravěký lovec se ozbrojoval nástroji z opracovaného kamene. Objev kovů přinesl již v šeru dávnověku u nejstarších civilizací meč s jeho dvěma funkcemi – bojovou a rituální (ceremoniální, magickou) a tyto dva aspekty se potom vinou dějinami na všech kontinentech až do současnosti jako červená nit. Ani středověká Evropa lucemburské doby nebyla výjimkou.

Meč zabodnutý do země zastupoval pro rytíře Kristův kříž pro modlitbu před bitvou. V řadě zemí náležel mezi královské insignie a figuroval i v korunovačním obřadu nebo při pasování na rytíře.

Meče často obsahovaly ostatky svatých či nesly ve svém dekoru náboženský symbol (jako např. Svatováclavský meč s prolamováním kříže v čepeli), čímž byla jejich primárně bojová funkce posunuta do roviny magické. Meč se pak stával talismanem, chránícím svého majitele.

Kult rytířství byl postaven na artušovských a rolandovských legendách, v nichž jsou zmínky i o slavných a kouzelných mečích jako Excalibur či Durendal.

Vývoj metalurgie, společenského uspořádání, strategie a podobně měnil délku, formu a způsoby použití meče, zhotovovaly se zbraně jezdecké a jiné pro pěší bojovníky...

Jednoruční meč se používal společně se štítem, obří, až dvoumetrový obouruční meč (šaršoun) samostatně. Jedenapůlruční meč se dal ovládat jak jednoručně, tak obouruč. Některé z mečů se používaly především k seku, jinými se spíš bodalo.

KOPÍ A DŘEVCOVÉ ZBRANĚ

Kopí jako bodná a oštěp jako vrhací zbraň přišly do středověku v podstatě z pravěku, změna spočívala toliko v použitém materiálu a způsobu bojového použití. Jako ekonomicky nenáročná zbraň se stává jak bojovým prostředkem neurozených pěších houfců, na které středověké válečnictví zpočátku právem pohlíželo s jistým despektem, tak ve formě dřevce i obrněné jízdy – rytířů.

Až kvalitní výcvik a organizovanost učinila z pěších kopiníků obávanou bojovou sílu, schopnou úspěšně se postavit rytířské jízdě. To dokázala již ve 14. století hradba pětimetrových kopí v rukou Švýcarských horalů, bojujících proti Habsburkům, kteří si dlouhým kopím doplnili arzenál, tvořený národní zbraní – halapartnou. Příslušný trend předznamenal landsknechty století šestnáctého. Pikenýři jako bojová jednotka pak zanikli až s rozvojem palných zbraní za třicetileté války.

Husitská strategie pak postavila pěšáka s kopím či jinou dřevcovou zbraní na pevnou platformu, bojový vůz, čímž se pěšák ocitnul ve stejné výšce jako jezdec. Od pasu dolů byl chráněn bočnicí vozu a útočníky navíc rozptylovala střelba z kuší, píšťal a hákovnic.

Typickým českým „národním“ kopím bylo šídlo. Jeho úzký, jehlovitý hrot, sloužil k bodání do koní a snad i útokům na slabší části zbroje.

Repertoár dřevcových zbraní 14. a 15. století byl ale mnohem pestřejší, kopí bývala doplněná sekerami, háky na stahování s koně...

Rytířské kopí o délce kolem tří, čtyř metrů se používalo spolu se štítem, zapřené v podpaždí. Jeho silný hrot musel překonat plát zbroje. Od rozšíření třmenů střet jízdy započal čelní srážkou klínu „železných pánů“ na dřevce. Ti, kteří zůstali v sedle, pak tasili meče a počal boj muže proti muži, mélee.

Populární středověkou zábavou, proto-sportem a současně tréninkem bojových umění bývaly turnaje, během nichž se rytíři na koních cvičnými někdy neostrými kopími, tzv. dřevci, shazovali dle určených pravidel ze sedel.

SEKERY

Sekera sloužila již od nejstarších dob jako nástroj i jako zbraň. Obzvláště v raném středověku spojovala obě funkce. Oproti meči se jednalo o levnou zbraň, dostupnou i nezámožným, neurozeným bojovníkům. Další výhoda, pro kterou si ji oblíbili i rytíři, spočívala v lepší schopnosti prorazit stále dokonalejší zbroje, než mívál meč.

Postupně vznikla řada specializovaných bojových seker, s vytaženými tlouky na protilehlé straně vůči ostří, k deformování plechů plátové zbroje či bodci na jejich probíjení. Mezi nevýhody jednoruční sekery náležela oproti meči omezenější, defenzivní role, proto se většinou používala spolu se štítem. Existovaly i dlouhé, dvojruční sekery, z nichž časem vznikla zbraň pěších houfců, sudlice, rozšířená i za husitských válek.

Kombinací sekery a kopí se postupně vyvinula halapartna. Malé sekerky, často celokovové a vybavené hroty ze všech stran včetně rukojeti, sloužily coby vrhací zbraně před samotnou srážkou bojovníků těla na tělo.

STŘELNÉ A MECHANICKÉ ZBRANĚ

Jakkoliv se střelný prach objevuje v Číně období Tchang (618–906) již v sedmém století, Evropa ho poznala až ve století třináctém. Za jeho objevitele bývá označován mnich Berthold Schwarz, alternativně se jeho receptura mohla dostat do Evropy s mongolskou rozpínavostí či přes arabské učence a obchodníky. Od 14. století se zbraně využívající střelný prach rozšířily a postupně jejich rozvoj vedl spolu s rozvojem strategie využití pěchoty k úpadku rytířské třídy, do té doby dominující bitevním polím. První ruční stělné zbraně, píšťaly a hákovnice, nelze rozhodně označit za bezpečné ani přesné. Odpalovaly se z ruky doutnákem či rozžhaveným želízkem, jejich doštel představoval cca sto metrů a jak napovídá množství nálezů střepů hlavní roztržených zbraní, často při obsluze jednoduše explodovaly. U děl tomu bylo jinak. Přesto však jejich výhody – například zvuk výstřelu plašil koně útočící nepřátelské jízdy – převážily nad nevýhodami a obzvláště husitské válečnictví se lvím podílem podepsalo na jejich pozdějším masovém rozšíření do celého světa. Rozvoj obléhacího dělostřelectva se podepsal na změně architektury hradů, které musely na objev nové zbraně reagovat.

Pro boj na větší vzdálenost se používaly i další prostředky, luk a kuše.

V dešti šípů dlouhých Velšských luků z rukou anglické pěchoty v bitvě u Kresčaku roku 1346 zahynul i slepý král – rytíř Jan Lucemburský. Samostříl dokázal snadno probít krunýř rytířovy zbroje a v počátcích v řadě parametrů překonával první palné zbraně. Průrazností a přesností vítězila kuše nad lukem, ale luk jí překonával rychlostí střelby. Silné samostříly se napínaly heverem a jejich rohovinové lučiště mohlo mít napínací sílu až 300 kg. Slabší samostříly se napínaly hákem na opasku.

Obecně oba typy zbraní používaly dva typy hrotů – jehlové s větší průrazností na větší vzdálenost, ploché, se zpětnými trny, zhoršujícími zranění na bližší distanc.

ARNOŠT
Z PARDUBIC

„Velečtělý mistře Parlčí, jaké překvapení, na Karlštejně jste se již delší dobu neobjevil.“

„Vaše excelence, musel jsem zkontrolovat, jak probíhají dokončovací práce na tomto vznešeném hradě.“

„Stavbu jste provedl výtečně – hrad je nedobytný, tak jak si císař Karel přál. Aby uchránil největší sbírku svatých relikvií tohoto světa a stejně tak české a říšské korunovační klenoty!“

„Věřím, že kaple sv. Kříže bude důstojným místem pro uchování těchto vzácností. Navíc budou chráněny Nebeským vojskem – jednotlivé svaté osoby maluje na deskové obrazy. Jak na tom Mistr Theodorik s malířskou výzdobou kaple vlastně je, už se blíží dokončení? Nesmírně se těším, až bude hotov, bude to nádhera.“

„Mistr Theodorik je téměř hotov, zbývají už jen nějaké maličkosti. Však se sám pojdte přesvědčit.“

KAPLA SV. KŘÍŽE NA KARLŠTEJNĚ

Foto: Iveta Kopicová

KAPLE SV. KŘÍŽE NA KARLŠTEJNĚ

Kaple sv. Kříže byla nejcennějším prostorem na Karlštejně i v tehdejších Zemích Koruny České. Kaple je umístěná ve 2. patře velké věže, tvořící dominantu hradu. Velká věž plnila fortifikační (opevňovací) funkci, tloušťka její čelní, severní strany, která mohla být napadena od přístupové cesty, dosahovala dvojnásobku ostatních stěn věže (více než 6 m). Nezničitelnost severní věžní strany podpořil i záměr neprorazit v ní žádný okenní otvor, který by mohl pevnost zdi a věže oslabit. Kaple není klasicky orientovaná oltářem na východ, vstupem na západ, ale směrem sever-jih. Velká věž byla dokončována před rokem 1360. Následovala výzdoba kaple sv. Kříže. Kaple byla soukromou královskou kaplí po vzoru Sainte-Chapelle v Paříži, kde se Karel IV. mohl nechat inspirovat. Sainte-Chapelle byla postavena v letech 1241–1248 králem Ludvíkem IX. Svatým uprostřed pařížského královského paláce: jde o typ relikviářové architektury postavené k uchování nejcennější relikvie – Kristovy trnové koruny. Mezi kaplí pařížského královského paláce a kaplí hradu Karlštejn existuje analogie. Sainte-Chapelle byla vybudována jako dvoupatrová – horní patro zasvěcené Ostatkům utrpení Páně výhradně sloužilo panovníkovi a byla zde uložena Kristova trnová koru-

na a další svaté ostatky, dolní patro, zasvěcené Panně Marii, sloužilo k bohoslužbám pro členy královského dvora. Stejně tak je umístěna kaple sv. Kříže výše ve Velké věži hradu Karlštejn a kostel Panny Marie je umístěn v níže položené kostelní věži. Také Starší kaple v pařížském královském paláci byla zasvěcena sv. Mikuláši, stejnému světcovi byla později zasvěcena kaple v císařském paláci na Karlštejně. U kaple Sainte-Chapelle byla založena kapitula (společenství kněží, kteří obstarávali každodenní modlitby u relikvií) roku 1246, na Karlštejně se tak stalo v roce 1357.

Klenba presbyterium

Oltářní (severní) zed' kaple sv. Kříže

Kaple sv. Kříže, pohled od vstupu k oltáři

VÝZDOBA KAPLE SV. KŘÍŽE

Práce na výzdobě kaple byly zahájeny na přelomu roku 1359 a 1360. Výzdoba byla dokončena na konci roku 1364 či začátku roku 1365. Kaple byla slavnostně vysvěcena 9. února 1365 za účasti Karla IV., arcibiskupa pražského Jana Očka z Vlašimi, příslušníků dvora a dalších významných hostů.

Kaple byla původně nazvaná kaple Utrpení Páně a jeho Znamení, jakož i všeho vojska nebeského. Má obdélníkovitý půdorys o rozměrech 9 x 15 m, nad kterým se rozkládají 2 klenební pole křížové klenby s hruškovitými žebry a svorníky. Půdorys kaple tak zabírá plochu celého patra. Ke kapli vede točité schodiště v síle jižní stěny věže a je vyzdobeno nástěnnými malbami vzdávajícími úctu českým zemským patronům a přemyslovskému rodu dvěma cykly maleb – sv. Václava a sv. Ludmily, doplněné postavami českých panovníků (knížata, kněží, králové a královny).

Kaple měla být celá vyzdobená nástěnnými malbami, což dokazují uhlové a štetčové nákresy světců, objevené pod deskovými obrazy. Nakonec však byla kaple vyzdobena 130 deskovými obrazy z dílny mistra Theodorika (nyní 129 obrazů, jeden je ztracen), které představují devět stavů – patriarchové, proroci, apoštolové, mučedníci, vyznavači, sv. králové a rytíři, sv. panny a vdovy. Mistr Theodorik je jako Karlův dvořan poprvé zmíněn v roce 1359 („...malerius imperatoris...“ – císařský malíř). Theodorikovy obrazy doplňuje na hlavní oltářní (severní) stěně triptych italského malíře Tommasa da Modena (sv. Václav, Madona s dítětem a sv. Palmácus), které nechal Karel IV. dovézt z Itálie. Okenní výklenky jsou vymalovány nástěnnými malbami s tématem života Krista – Zvěstování, Navštívení Panny Marie nebo Klanění tří králů.

Klenba kaple a její žebra jsou zlaceny plátkovým zlatem s reliéfním dekorem a jsou zde umístěny skleněné puklice (hvězdy). Bohatě zdobená klenba znázorňuje oblohu s hvězdami a nebeskými tělesy. Na klenbě jsou desítky hvězd, které představují nebeskou sféru, kde přebývá Bůh. Kromě hvězd nalezneme na klenbách také zlaté slunce a stříbrný měsíc, které doplňují tehdy známé planety.

V kapli původně byly 3 oltáře, z toho 2 boční se nedochovaly vůbec (oltář archanděla Michaela a neznámého světce). Současný hlavní oltář také není původní. V severní stěně kaple se nachází sanktuárium (svatostánek) – výklenek ve zdi s mříží, kde se uchovávala svátost oltářní (chléb a víno, symbolizující tělo a krev Kristovu). Nad oltářem v severní

stěně je vybudován pravoúhlý výklenek, v němž byly vloženy říšské korunovační klenoty, feudální odznaky císařského majestátu Karla IV. a také symboly jeho funkce spolunáměstka Kristova na zemi a samozřejmě relikviáře se svatými ostatky.

V kapli jsou čtyři okna s kružbami, jejichž vitráže byly tvořeny valounky křišťálů, polodrahokamy a tabulkami z křišťálu s vloženými kříži z křemene. Kromě oken osvětlujících barevnými paprsky kapli ve dne a navozující nebeskou atmosféru, byla kaple za tmy osvětlena svícemi a třemi lampami ve tvaru komolého jehlanu, zavěšených na řetězech z klenby. Lampy měly výplně z křišťálových sklíček. Prostřední sloužila jako věčné světlo – byla rozsvícena neustále. Tato se jako jediná dochovala.

Kapli rozděluje na dvě stejné poloviny zlacená mříž, zadní částí je loď kaple a přední prostor plní funkci presbytáře, který je výjimečně přístupný. Obje obroušené drahokamy a křišťály zavěšené na vrcholu mříže symbolizují spojení nebeské a pozemské sféry.

Dolní části všech stěn zdobí obložení z desek leštěných polodrahokamů z Krušnohoří (okolí Kadaně a Drážďan) především rudé barvy, plocha mezi nimi je pozlacena a reliéfně zdobená – kromě různých ornamentů ji zdobí i písmeno „K“ s korunkou, Karlův monogram, či říšský a český znak. Pod obložením je po celém obvodu kaple ke zdi přichycen zlacený kovaný prut s hroty mířícími vzhůru a znázorňující trnovou korunu. Mezi obložením a podlahou kaple je malovaná nástěnná ornamentální výzdoba.

Výzdoba kaple sv. Kříže spočívá v ušlechtilém spojení dvou ideologických hodnot Karla IV., tedy oslavy impéria a vládnoucího císaře společně s duchovní mocí prostřednictvím kosmologie a teologie. Motivy, které nacházíme v dnešní podobě kaple, pocházejí z katedrál ze západu a jsou jakýmsi duchem duchovní literatury, již měl sám císař v oblibě. Celá výzdoba proto spočívá v dokonale promyšleném systému. V kapli nechyběl ani apokalyptický drak, pozůstatky tohoto draka byly nalezeny ve skryši pod oltářem. Na stěně kaple byl také zavěšen Rolandův roh, který měl ohlásit poslední soud.

Zajímavostí je, že na rozdíl od menší věže, kde byl Karel IV. znázorněn celkem šestkrát ve velké věži není zobrazen ani jednou, vzhledem k tomu, že panovník ještě nepatřil do sboru svatých a teprve se snažil se svými činy na tomto světě mezi ně dostat.

Klenba loď

Detail stěny, severovýchodní okenní výklenek

Detail nároží stěny s malovaným koncekracním křížem a kovaným prutem s hroty

AUDIENCE U KRÁLE

Eliška Přemyslovna

(* 20. 1. 1292 – † 28. 9. 1330)

dcera Václava II. Přemyslovce
a Guty Habsburské,
manželka Jana Lucemburského,
matka Karla IV.
česká královna (1311 – 1330)

Blanka z Valois

(* 1316 – † 1. 8. 1348, Praha)

první manželka Karla IV.
královna římská (1346–1348)
královna česká (1347–1348)

Anna Svídnická

(* 1339 – † 11. 7. 1362, Praha)

třetí manželka Karla IV.,
matka Václava IV. Lucemburského
královna česká (1353–1362)
císařovna římská (1355–1362)

Václav IV. Lucemburský

(* 26. 2. 1361, Norimberk –
† 16. 8. 1419, Hrádek u Kunratic)

Král český (1363–1419)
Král římský (1376–1400)

Jan ze Středy

(* kolem 1310, Vysoké Mýto –
† 23. 12. 1380, Modřice u Brna)

kancléř Karla IV. (1357 – 1374)
biskup v Litomyšli a Olomouci,
spisovatel

Matyáš z Arrasu

(* 1290, Arras – † 1352, Praha)

architekt, stavitel a kameník
první stavitel katedrály
sv. Víta, Václava a Vojtěcha

Havel ze Strahova

(poslední zmínka 1388)

dvorní lékař
a astrolog Karla IV.

Jan Lucemburský

(* 10. 8. 1296 – † 26. 8. 1346, Kresčák)

syn císaře Jindřicha VII. Lucemburského,
otec Karla IV.
hrabě lucemburský (1308 – 1346)
král český (1311 – 1346)

Anna Falcká

(* 26. 9. 1329 – † 2. 2. 1353, Praha)

druhá manželka Karla IV.
královna česká (1349–1353)
královna římská (1349–1353)

Alžběta Pomořanská

(* 1346/1347 –
† 14. 2. 1393, Hradec Králové)

čtvrtá manželka Karla IV.,
matka Zikmunda Lucemburského
královna česká (1363–1378)
císařovna římská (1365–1378)

Zikmund Lucemburský

(* 14. 2. 1368, Norimberk –
† 9. 12. 1437, Znojmo)

syn Karla IV. a Alžběty Pomořanské,
čtvrté manželky Karla IV.
král uherský (1387 – 1437)
král římský (1411 – 1437)
král lombardský (1431 – 1437)
císař Svaté říše římské (1433 – 1437)

Jan Očko z Vlašimi

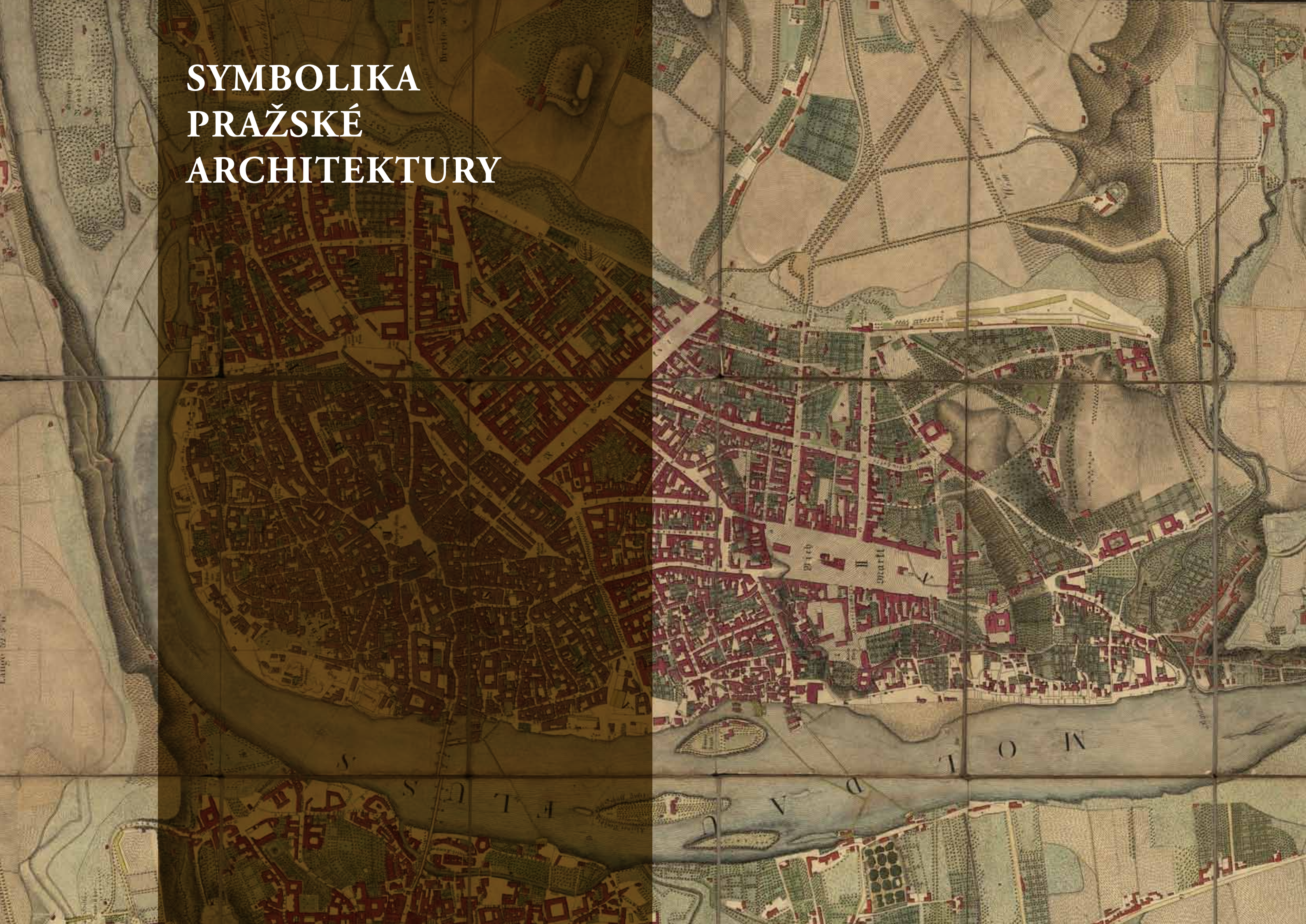
(† 14. 1. 1380)

rádce a důvěrník Karla IV.
olomoucký biskup (1351 – 1364)
druhý pražský arcibiskup
a první český kardinál
(1364 – 1379)

Mistr Theodorik

(* před 1328 –
† před 3. 3. 1381, Praha)

císařův dvorní malíř

A historical map of Prague, showing the city's layout with streets, buildings, and the Vltava River. The left side of the map is covered by a dark, semi-transparent overlay. The title 'SYMBOLIKA PRAŽSKÉ ARCHITEKTURY' is written in white, serif, all-caps font on this overlay.

SYMBOLIKA PRAŽSKÉ ARCHITEKTURY

Totíž jaká jest Stará a Nová Praha, Malá Strana, taková i víra, jaký Hrad, taková i naděje, kteraký Vyšehrad, taková v Pražanech láska, jaké brány, taková střídmost, jací kostelové a klášterové, taková opatrnost, totiž umění a moudrost, kterací rathuzové a šibenice a praněř, taková spravedlnost, kteraká zeď, taková síla, totiž trpělivost, jakež most, taková kompaktáta, jaká řeka, takováž válka, protiventství protivníků proti Praze.

Tato slova napsal husitský kněz **Jan Bechyňka** v rozmezí let 1503 až 1507 ve spise nazvaném „Praga Mystica“. V jeho době měla architektura Prahy tvář, kterou jí dali stavitelé doby Karla IV. a jeho syna Václava IV. Mezi tehdejšími stavbami zaujímají čelní místo **katedrála svatého Víta** a **Karlův most**. V souhře s řekou Vltavou jsou dodnes symbolickým znázorněním hlavního města i celé České republiky. Katedrála, nejvýznamnější z pražských chrámů, představuje podle Bechyňky umění a moudrost. Most vyjadřuje porozumění a dohodu.

Značná část díla moudrého císaře Karla IV. se dochovala dodnes. Jeho „nová Praha“, **Nové Město pražské** založené roku 1348, vyzařuje inspirativní energii. Obyvatele i návštěvníky uchvacuje svou krásou. Tři velká náměstí Nového Města pražského spolu s velkolepou katedrálou a mostem dávají městu jeho jedinečný charakter.

KARLŮV MOST

Mnohé Karlovy stavby svým významem i symbolikou převyšuje stavba kamenného mostu přes Vltavu zasvěceného svatému Vítovi. Dnešní Karlův most byl tehdy nazýván Kamenný či Pražský.

Kronikář **Beneš Krabice z Weitmile** k roku 1357 píše: *Císař položil základní neboli první kámen v základu nového mostu na břehu blízko kláštera svatého Klementa*. Pozdější kronikář Prokop Lupáč upřesnil datum na 9. července 1357. Tehdy v 5 hodin 31 minut ráno došlo ke konjunkci Slunce se Saturnem a zároveň bylo v ascendentu znamení lva, heraldický znak Českého království.

Jako pravděpodobné datum založení mostu je uváděno také 15. června, tedy v tehdejší době den letního slunovratu, kdy se slavil svátek českého zemského patrona svatého Víta. Tomu by odpovídala skutečnost, že císař Karel nechal položit mostu vytvořit letní slunovratovou scénu, kterou můžeme dodnes vidat zpod Staroměstské mostecké věže. Z tohoto pohledu v době okolo 21. června zapadá slunce za katedrálou svatého Víta, patrona katedrály i mostu.

Kamenný most přes řeku Vltavu nahradil původní kamenný most zvaný Juditin, který byl o patnáct let dříve stržen povodní. Druhý pražský kamenný most byl nejen ústřední částí takzvané **Královské cesty**, ale také součástí původní **Svatováclavské cesty**, vedoucí ze Staré Boleslavi na Pražský hrad.

VÍTĚZNÝ OBLOUK

Staroměstská mostecká věž Karlova mostu patří mezi nejpozoruhodnější věže evropské gotické architektury. Symbolicky představuje vítězný oblouk inspirovaný antickými stavbami. Císařský triumfální oblouk zdůrazňuje tehdejší mimořádné postavení Českého království jako pevného centra Karlovy moci a Prahy jako hlavního města Svaté říše římské. Touto branou, symbolickým vítězným obloukem, vedla Karlem IV. stanovená korunovační Královská cesta, z Nového Města pražského přes Staré Město pražské až na Pražský hrad.

Věž byla postavena ke konci Karlova života, po roce 1360, a dokončena až po jeho smrti. Stavbu vedl mostmistr Otto a Karlův dvorní stavitel **Petr Parléř**, v jehož huti vznikla také sochařská a kamenická výzdoba věže. Vedle soch patronů a panovníků zde najdeme znak města Prahy i českého dvouocasého lva. Pozoruhodná je síťová klenba, s do té doby nevídanými přetínávacími patkami, ledňáčky v točenicích, lazebnicemi a Svatováclavskou královskou korunou uprostřed, vytvořená kolem roku 1390.

Na východní straně věže jsou sochy císaře **Karla IV.** a jeho syna **Václava IV.** Vedle panovníků se nachází znak města Prahy a Svatováclavská orlice. Pod panovníky je umístěno deset erbů: císařský a český spolu s erby osmi zemí, které v letech 1373 až 1377 náležely k Českému království.

DŮM U KAMENNÉHO ZVONU

Dům na Staroměstském náměstí byl postaven ve druhé polovině 13. století. Po roce 1310 jej získali Karlovi rodiče, **Jan Lucemburský** a **Eliška Přemyslovna**. Dům nechali přestavět na honosnou královskou rezidenci s bohatě zdobenou přízemní kaplí. Vznikl tak městský palác věžovitého tvaru s vnitřním dvorem nebo zahradou, který měl ze dvou stran křídla obytných budov. Jeho první i druhé patro tvořily velké reprezentativní sály.

Královský pár nechal palác ozdobit nádherně členěnou fasádou s výklenky mezi okny prvního a druhého patra. Na dochovaných konzolách se v prvním patře původně nacházely čtyři sochy, dnes zachované pouze jako torza. Jde o sochu krále a královny oděných do slavnostního oblečení. Po jejich stranách byly dvě sochy rytířů držících meče a štítů.

Je pravděpodobné, že právě v Domě U Kamenného zvonu se dne 14. května 1316 narodil budoucí císař **Karel IV.** Dost možná, že po návratu z Itálie v roce 1333 se zde Karel ubytoval, neboť Pražský hrad nebyl v té době obyvatelný.

Dům později získal své jméno podle kamenného zvonu, který je zasazen do nároží budovy ve výši prvního patra. Zvon by mohl být připomínkou dne 3. prosince 1310, kdy na znamení úderů zvonu v kostele Panny Marie před Týnem byla novému českému králi Janu Lucemburskému otevřena brána města.

STAROMĚSTSKÁ RADNICE

Na počátku 14. století městská správa postrádala vlastní reprezentativní sídlo. V době panování Jana Lucemburského, kdy byl Karel pověřen správou Českého království jako **markrabě moravský**, došlo k rozšíření pravomoci pražské samosprávy spojené se založením Staroměstské radnice.

Jan Lucemburský dne 18. září 1338 schválil zakoupení domu pražského měšťana Wolflina od Kamene a jeho přestavbu na radnici. Vytvoření prestižního sídla pražského úřadu pozdvihlo význam hlavního města. Zrod pražské radnice se pravděpodobně odehrál s Karlovým vědomím. Dost možná se tak stalo na jeho popud, neboť Karel si cílevědomě budoval pozici dědice trůnu, snažil se o dodržování zemského míru a ustanovení řádné správy království.

Krátce po zakoupení domu na Velkém rynku na Starém Městě pražském, dnešním Staroměstském náměstí, byla započata stavba věže, která se stala jasně identifikovatelným znakem radnice. V době založení Nového Města pražského v roce 1348 byl na východní straně věže přistavěn arkýř, v němž vznikla radniční kaple.

Po Karlově smrti za vlády jeho syna Václava IV. byly na radniční věž umístěny hodiny a zvon. Okolo roku 1410 zkonstruoval hodinář Mikuláš z Kadaně, na základě výpočtů astronoma Jana Šindela, světoznámý **Pražský orloj**.

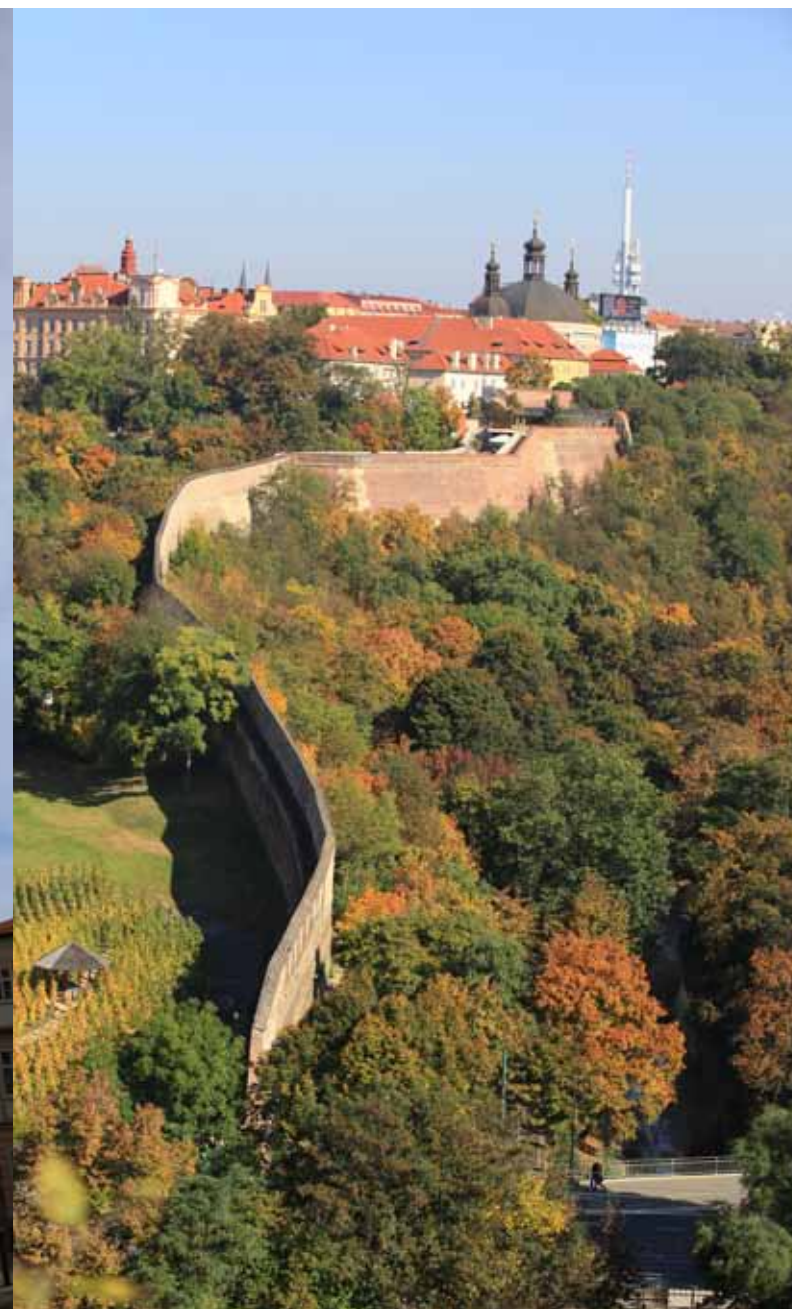
NOVOMĚSTSKÁ RADNICE

Radnice Nového Města pražského byla postavena na **Dobytčím trhu**, dnešním Karlově náměstí, největším ze tří novoměstských náměstí. Stala se protějškem Staroměstské radnice, které musela odpovídat svou výstavností a velikostí. Konšelé spravovali území rozlohou dvakrát větší než Staré Město.

Novoměstskou radnici tvoří několik budov, které byly postupně stavěny v letech 1377 až 1398. Jižní průčelí s hlavní budovou vzniklo za vlády Karlova syna Václava IV. pod dohledem stavitelů Martina Frička a mistra Kříže. V přízemí jižního křídla byl zřízen prostorný dvojložný sál o šesti klenutých polích se dvěma podpůrnými pilíři.

Radniční věž vedle jižního křídla byla postavena v letech 1450 až 1456. Současně probíhala renesanční přestavba jižní budovy hradním architektem **Benediktem Riedem**. Zatímco přízemí věže Novoměstské radnice sloužilo jako věznice, v prvním patře byla umístěna kaple Nanebevzetí Panny Marie a svatého Václava, která sloužila mimo jiné i jako místo posledního rozhřešení pro odsouzené na smrt.

Sál prvního patra byl roku 1419 svědkem **první pražské defenestrace**. V neděli 30. července po kázání v chrámu Panny Marie Sněžné se dav vedený Želivským před Novoměstskou radnicí dožadoval propuštění vězňů stoupenců přijímání podobojí. Konšelé byli po útoku na radnici vyhozeni okny na náměstí.

NOVÉ MĚSTO PRAŽSKÉ

Založení Nového Města pražského bylo symbolickým znovuzrozením města Prahy. Položení základního kamene Nového Města zaznamenal kronikář **František Pražský**: *Těhož roku [1348] dne 26. března založil řečený pan král Nové Město pražské, položiv vlastní rukou první kámen*. Ještě na konci 14. století italský humanista a diplomat **Umberto Decembrio**, který navštívil Prahu, trefně ocenil Karlův čin slovy: *Co učinil Augustus pro Řím, učinil Karel IV. pro hlavní město Čech*.

Zakládací listinu nové části Prahy vydal Karel IV. již **8. března 1348**. Čas i místo založení bylo vybráno zřejmě na radu mistra Havla ze Strahova, hvězdáře, matematika i královského lékaře. Bylo jím území na pravém vltavském břehu podél východní hradby Starého Města až k Vyšehradu.

Nové Město bylo projektováno a stavěno jako pozemský předobraz Nového Jeruzaléma, jehož nebeská podoba byla ztvárněna ve Svatováclavské kapli pražské katedrály a rovněž v kapli svatého Kříže na hradě Karlštejně. Geometrie a orientace chrámů, náměstí, ulic, jejich vzájemná poloha i souvislosti s krajinou a číselná symbolika jsou prostoupeny hlubokou mystikou.

Nové Město pražské bylo založeno okolo tří nových tržišť určených pro obchod s koňmi (Koňský trh, dnes Václavské náměstí), senem (Senný trh, dnes Senovážné náměstí) a dobytčím (Dobytčí trh, dnes Karlovo náměstí), na celkové ploše 360 hektarů.

| VYŠEHRA

Současně se stavbou Nového Města pražského ožil chátrající Vyšehrad. Díky rozšíření města byl spojen s Prahou hradbami a stal se její součástí. Kronikář **Beneš Krabice z Weitmile** zaznamenal, že Karel IV. *samotný vrch Vyšehrad obehnal zdí a velice pevnými věžemi a celé to dílo dokončil za dva roky.*

Vyšehrad je symbolem počátku českých dějin. Podle Kosmovy Kroniky Čechů byl založen knížetem Krokem, otcem kněžny Libuše. Dodnes se na Vyšehradě dochovala takzvaná Libušina lázeň, jejíž jméno je upomínkou na kněžnu, která předpovídala městu Praze slávu „dotýkající se hvězd“. Nejstarším záznamem o počátku rodu Přemyslovců, ze kterého po matce vzešel císař Karel IV., je **Kristiánova legenda**. Ta hovoří pouze o „jakési věštkyni“ a jménem uvádí bájného zakladatele dynastie, Přemysla.

Druhý pražský hrad na vysoké skále nad řekou Vltavou byl dávno před Karlovou dobou panovnickým sídlem. Karel Vyšehrad obnovil a rozšířil. Nechal postavit nový palác, obytnou věž **Neklanku** a bránu **Šipku**. Současně obnovil kapitulní **chrám svatých Petra a Pavla** a nechal postavit **kostel Stětí Jana Křtitele**. Karel zařadil Vyšehrad do korunovačního řádu českých králů. Zde začínala korunovační cesta do pražské katedrály. V předvečer korunovace byl nový panovník povinen ve vyšehradské královské rezidenci obout střevíce Přemysla Oráče a na rameno nasadit jeho mošnu. Tím vzdal úctu dávým předkům českých králů.

| CÍSAŘSKÉ CHRÁMY

Dynamický vznik Nového Města pražského, mimořádně rozlehlého obchodního a řemeslného centra, podpořil Karlův záměr učinit z Prahy centrum Svaté říše římské. V Karlových plánech Praha přebírala roli papežem opuštěného Říma, symbolického **středu křesťanského světa**. Za tímto účelem Karel založil řadu kostelů a kaplí.

Půdorys i poloha Nového Města v předměstí Starého Města je odrazem hlubšího záměru jeho zakladatele a stavitelů. Celek je utvářen rozlehlými náměstími, bránami a především chrámy. Karlovým cílem bylo pozdvihnout Prahu jako **císařské sídelní město**, kterým měla zůstat i do budoucna.

Karel zdůraznil vztah Prahy ke Svaté říši římské zasvěcením kostelů a klášterů na Novém Městě pražském křesťanským císařům. Kostel **svatého Jindřicha** v dnešní Jindřišské ulici byl připomínkou svatořečeného římského císaře z 11. století a zároveň Karlova císařského děda, císaře Jindřicha VII. Patrimonium kostela se vztahovalo i na jeho ženu, císařovnu Markétu Brabantskou.

K oslavě prvního císaře novodobé Říše římské nechal Karel postavit osmiboký kostel **Nanebevzetí Panny Marie a svatého Karla Velikého** na Karlově. Jeden z dalších nepřehlédnutelných kostelů byl založen na počest **svatého Apolináře**, prvního biskupa sídlícího v tradičním císařském městě Ravenně.

KOSTEL PANNY MARIE SNĚŽNÉ & KOSTEL SVATÉ KATEŘINY

Kostel Panny Marie Sněžné byl založen u příležitosti korunovace královského páru, Karla IV. a jeho manželky Blanky z Valois, na českého krále a královnu. Den po korunovaci, 3. září 1347, byl za hradbami Starého Města pražského u Havelské brány, v prostoru budoucího Nového Města pražského, založen chrám s klášteřem řádu karmelitánů.

Karel karmelitánům daroval nejen pozemek pro výstavbu kláštera s kostelem, ale také dřevo, z něhož byl postaven sál pro připravovanou korunovační hostinu. Křížové žebrové klenby chrámu se měly tyčit do výšky 40 metrů, nejvyšší v Praze, a kostel měly zdobit dvě věže. Z původního monumentálního projektu byl dokončen pouze presbytář vysvěcený roku 1379, dále základy vstupní části, jedna věž a budova kláštera. Zasvěcením Panně Marii Sněžné bylo vytvořeno symbolické spojení s jedním z nejvýznamnějších římských kostelů, bazilikou Santa Maria Maggiore.

Klášteř augustiniánek s kostelem svaté Kateřiny Alexandrijské byl založen Karlem IV. v roce 1355. Díky jeho štíhlé a vysoké věži získal přezdívku „pražský minaret“. Zasvěcení kostela souvisí s Karlovým prvním vojenským vítězstvím na den svaté Kateřiny 25. listopadu 1332 v bitvě u italského hradu San Felice. Karel byl velkým citem této svaté a nechal ji mimo jiné zvěčnit i v karlštejnské kapli dnes zvané jejím jménem.

SYMBOLY CÍSAŘSKÉ MOCI A RELIKVIE

Císařské klenoty byly nejen insigniemi císaře, ale především uctívanými svatými předměty. Po dohodě s rodinou bývalého císaře Ludvíka Bavora získal Karel korunovační klenoty včetně **císařské koruny** z 10. století, která korunovačnímu ceremoniálu dodávala patřičnou důstojnost. Dne 21. března 1350 byly za velké slávy přivezeny do Prahy. Klenoty byly uchovávány nejprve v chrámu svatého Víta na Pražském hradě. Po Karlově císařské korunovaci v Římě zvolil pro jejich trvalé uložení hrad Karlštejn.

Císařské klenoty Karlovi posloužily v jeho snaze učinit Nové Město pražské významným poutním místem. Každoroční poutě byly zároveň velkým divadlem, prestižní událostí i oživením obchodu. Den ukazování svatých ostatků neboli **svátek kopí a hřebů Páně** byl ustanoven v roce 1354. Velkopoutě se od té doby konala vždy v pátek po Velikonocích. Nejstarší a nejcennější císařskou relikvií bylo takzvané **Svaté kopy**, kterým byl probodnut Kristův bok.

Přirozeným místem pražské výroční poutě se stal Dobytčí trh, dnešní Karlovo náměstí, v jehož středu Karel nechal vybudovat dřevěnou věž pro ukazování císařských relikvií. V letech 1382 až 1393 byla dřevěná stavba nahrazena kamennou osmibokou **kaplí Božího těla**.

KLÁŠTER NA SLOVANECH

Papežské privilegium z května 1346 pro založení kláštera se slovanskou liturgií získal Karel IV. ještě v době, kdy byl markrabětem moravským. Karel žádal o povolení pro několik míst v Čechách a okolních zemích. Papež mu však dovolil zřídit slovanský klášter pouze na jediném místě. Slovanští mniši byli Karlem povoláni v roce 1347 do Prahy z ostrova Pašman ležícího jižně od Zadaru.

Na základě papežského privilegia, kterým papež **Klement VI.** schválil Karlův úmysl konat v Praze mše i kázání ve slovanském jazyce, byl založen klášter augustiniánů Na Slovanech. Založením kláštera dne 21. listopadu 1347 Karel vytvořil možnost vzdělávání ve **slovanských jazycích**. Klášter se stal svěbytným protějškem latinských škol.

Stavba kláštera i kostela trvala přes dvacet let. Na Velikonoční pondělí dne 29. března 1372 vysvětil kostel pražský arcibiskup **Jan Očko z Vlašimi** za přítomnosti Karla IV. Klášterní kostel byl zasvěcen ke cti Boha a jeho matky, nejsvětější Panny Marie, a k slávě a cti svatých Jeronýma, Cyrila, Metoděje, Vojtěcha a Prokopa. Kostel Panny Marie byl zjevně určen pro velká shromáždění lidu. Podle některých odhadů měl pojmout až dva tisíce věřících. Význam místa dokládá i monumentální výzdoba klášterního ambitu propojeného s kostelem. Její rozsah, obsah i kvalita nemají v Praze obdoby.

KOSTEL NANEBEVZET PANNY MARIE & SVATÉHO KARLA VELIKÉHO

Karel IV. založil na nejvyšším místě Nového Města pražského nad Nuselským údolím na hoře Karlově (Mons Caroli sancti), dnešním Karlově, chrám k počtě prvního císaře novodobé Říše římské **Karla Velikého**. Kostel a klášter kanovníků řádu svatého Augustina patřil k dalším z činů symbolicky pozdvihujících Prahu na hlavní město Svaté říše římské.

Osmiboký kostel Nanebevzetí Panny Marie a svatého Karla Velikého na Karlově byl stavěn podle vzoru císařské **maríánské kaple Karla Velikého** v Cáchách, tradičního místa korunovace římských králů. Základní kámen kostela byl položen a posvěcen prvním pražským arcibiskupem **Arnoštem z Pardubic** dne 18. září 1350. Podle mimořádného charakteru a náročnosti se dá předpokládat, že se na stavbě podílela dvorská stavební huť Matyáše z Arrasu. Renesanční klenba kostela, která citlivě navázala na gotický charakter a osmiboký půdorys kostela, byla zhotovena v roce 1575, zřejmě slavným architektem Bonifácem Wolmutem.

Chrám byl vysvěcen druhým pražským arcibiskupem, prvním českým kardinálem **Janem Očkem z Vlašimi**. Stalo se tak po 27 letech od položení základního kamene. V den svátku svatého Karla Velikého 28. ledna 1377 se vysvěcení zúčastnil císař Karel IV. a jeho syn Václav IV. Císař osobně vložil do oltářní menzy svatou relikvii, tři zuby císaře Karla Velikého, kterou obdržel darem v Cáchách.

CTNOSTI A NEŘESTI

Symbolika staveb císaře Karla IV. umožňuje obyvatelům a návštěvníkům Prahy „číst očima“ vše, co chtěl Karel vyjádřit. Sochy, reliéfy, vitráže, mozaiky, nástěnné malby i oltářní obrazy sdělovaly věticím dějiny světa od stvoření přes život Kristův a příběhy svatých, až po hierarchii ctností a neřestí.

Ctnosti a neřesti byly oblíbeným tématem zobrazovaným na gotických katedrálách. Zrcadlová dualita správného a nesprávného chování měla pravověrné křesťany vést na cestě ke spasení. Karel IV. nechal v letech 1370 až 1372 zhotovit mozaiku zobrazující Poslední soud na Zlaté bráně pražské katedrály. Podle Zjevení svatého Jana (Apokalypsa) se na „konci věků“ odehraje soud, při němž mrtví vstanou z hrobů a všichni budou souzeni. Vyvolení vystoupají do Nového Jeruzaléma a zavržení budou svrženi do pekelného jezera hořící síry.

Kompozice mozaiky je rozdělena do tří obrazů. Uprostřed se šestero českých svatých patronů (Prokop, Zikmund, Vít, Václav, Ludmila a Vojtěch) přimlouvá u Ježíše Krista za duše českých křesťanů. Pod nimi se modlí a zároveň přimlouvají Karel IV. a jeho čtvrtá manželka Alžběta Pomořanská. Na levé scéně jsou zmrtvýchvstalí spravedliví křesťané odnášeni anděly do nebeského Jeruzaléma. Napravo jsou hříšníci za dohledu nesmlouvavého archanděla Michaela odváděni do pekla.

ARCHITEKTURA ČESKÝCH ZEMÍ

Městské opevnění, Nymburk

Chrm sv. barbory, Kutná Hora

Znojmo (kostel sv. Mikuláše)

S příchodem Karla IV. přichází do českých zemí rozvoj ekonomický, společenský, umělecký, ale také stavební, který je úzce spojený s ekonomikou. Po návratu Karla VI. do Čech v roce 1333 začíná v českých zemích nebyvalý stavební rozkvět. Stavební ruch zavládl i ve městech, městečkách a vesnicích mimo Prahu. Ve velké míře vznikala měšťanská a šlechtická sídla a taktéž církevní stavby – kostely a kláštery.

Karel IV. musel nejprve začít s opravou panovnického sídla, královského paláce Pražského hradu, který byl v té době neobyvatelný a než byl opraven, pobýval panovnický dvůr na Starém Městě pražském. Původní románská stavba získala ráz francouzské gotiky.

Severofrancouzsky orientovaná dvorská huť postavila ve druhé čtvrtině 14. stol. i významný městský reprezentativní palác zvaný dům U Kamenného zvonu na Staroměstském náměstí, který měl unikátní sochařskou výzdobu průčelí (plastická figurální výzdoba oslavující království a panovnickou rodinu, stavebníkem tak mohl být někdo z okruhu královského dvora.

V Roudnici nad Labem, kde se nacházel biskupský hrad, začala v roce 1333 také stavba kamenného mostu přes Labe, kterou vedl mistr Vilém z jihofrancouzského Avignonu, což je dokladem, že v této době se v Čechách vyskytovalo více francouzských stavebních hutí. V Roudnici ve stejném roce založil biskup Jan IV. z Dražic, který se podílel na uvedení Lucemburků na český trůn, klášter augustiniánů.

V Sázavském klášteře probíhala přestavba, vedená hutí Matyáše z Arrasu (po r. 1340), která změnila plány původně plánované baziliky a začala se stavbou monumentálního síňového trojlodí, které však nebylo nikdy dostavěno. Dochovala se kapitulní síň s žebrovou klenbou a nástěnnými malbami.

Olomoucký dóm sv. Václava byl přestavěn do gotického síňového trojlodí ve 2. čtvrtině 14. stol. Ve stejné době byl dostavěn presbytář kostela sv. Mořice v Kroměříži a kostela

sv. Jakuba v Kutné Hoře. Také se rozběhla stavba minoritského kostela sv. Jana Křtitele v Jindřichově Hradci.

Arrasovská huť (uvolněná po příchodu Petra Parléře do Prahy) působila na stavbě nyní téměř zbořeného konventního kostela cisterciáckého kláštera ve Skalici u Kouřimi (nyní Klášterní Skalice). Dochoval se pouze jeden pilíř 4 m široký. Mělo se jednat o největší katedrálu v Čechách. Údajně byl u položení základního kamene sám Karel IV., arcibiskup Arnošt z Pardubic a olomoucký biskup Jan Očko z Vlašimi, což by dokládalo mimořádný význam kláštera, ten však neznáme. Klášter zde byl založen r. 1357 a dokončen r. 1400. Arrasově huti je přisuzován i klášterní kostel celestýnů v Ojvíně (Oybin, nyní se nachází v Německu) založeného r. 1365 Karlem IV. pro mnichy pozvané z Avignonu.

Matyáš z Arrasu také začal se stavbou kostela Matky Boží před Týnem (od r. 1350), hlavního kostela Starého Města pražského, který si nechali postavit sami měšťané. Týnský chrám je vrcholně gotickou trojlodní bazilikou. V druhé fázi na kostele pracovala huť Petra Parléře, což dokládají kružby oken hlavní lodi a vysoké okno v západním průčelí.

Dílna (huť) stavitele Petra Parléře, kromě nejznámějších staveb jako jsou katedrála sv. Víta, Vojtěch a Václava na Pražském hradě, Karlův most, Staroměstská mostecká věž, byla povolána Karlem IV. k přestavbě kostela sv. Bartoloměje v Kolíně – Parléřem byl přestavěn pouze presbytář, napojený na dřívější stavbu kostela dokončenou před r. 1300.

Prací této huti je také pětিলodní katedrála sv. Barbory v Kutné Hoře, která byla zahájena r. 1388. Stavbu zde měl vést Parléřův syn Jan, který stavěl nejstarší část katedrály – věnec obvodových kaplí po vzoru francouzských katedrál. Loď katedrály měla dosahovat dvakrát větší délky. Stavba byla na západě uzavřena provizorní zdí, stejně jako tomu bylo do 19. století u katedrály sv. Víta, Vojtěcha a Václava.

Hrad Křivoklát

Další realizací této huti je dostavba cisterciáckého klášterního kostela Nanebevzetí Panny Marie a klášterních budov ve Zlaté Koruně. Práce zde vedl Michal Parlér, bratr slavnějšího stavitele Petra.

Před polovinou 14. stol. byla započata stavba nového klášterního kostela v Dolních Kounicích a dostavba klášterních budov. Z kostela se do dnešní doby dochovaly jen obvodové zdi a budovy ambitu.

V druhé polovině 14. stol. nastalo kvalitativní vyrovnání architektury a zároveň prudce rostla výtvarná úroveň a šířila se po celém českém království. Rozdíl byl většinou pouze ve velikosti staveb. V tomto období převládají dva směry – vrcholně gotický, založený na délce a výšce, a prostorový, zrozený na městské půdě.

V tomto období vzniká trojlodní kostel sv. Ducha v Hradci Králové (od r. 1339) s dlouhým chórem o pěti obdélníkových polích a pětibokým uzávěrem.

Kostel sv. Jiljí v Nymburku byl po r. 1343 přestavěn na bazilikální trojlodí s dvěma věžemi v západním průčelí.

Po polovině 14. stol. začala za podpory Karla IV. stavba trojlodního kostela sv. Bartoloměje v Rakovníku. Dvojice západních věží zde nebyla provedena.

Vysokou architektonickou úroveň měl trojlodní kostel sv. Bartoloměje v Plzni s dlouhým presbytářem a dvojicí západních věží.

Ve východních Čechách vyrostl v Chrudimi kostel Nanebevzetí Panny Marie, trojlodí se západními věžemi, stejného typu jako v Plzni.

Nadprůměrnou kvalitou mezi ostatními městskými chrámy vynikal kostel sv. Vavřince ve Vysokém Mýtě z druhé poloviny 14. stol. vystavěný v bazilikálním trojlodí a dvojicí věží na západě.

V Ústí nad Labem byla v r. 1318 započata stavba kostela Nanebevzetí Panny Marie, dokončená až ve 3. čtvrtině 14. stol. Jedná se o síňové trojlodí s jednou západní věží.

Obdobné řešení má kostel Nanebevzetí Panny Marie v Tachově. S tím rozdílem, že trojlodí je bazilikální. Západnímu průčelí centrálně dominuje 70 m vysoká věž.

Výjimečné postavení zauímají dva téměř současně založené augustiniánské kláštery v Brně (1353) s kostelem sv. Tomáše a v Litomyšli (1356) s kostelem Povýšení svatého Kříže, vystavěné Karlem IV. za podpory litomyšlského biskupa Jana ze Středy.

V Olomouci jsou klášterní křížové chodby s bohatými kruzby, připojené k dómu sv. Václava a křížová chodba dominikánského kláštera.

Výstavba kutnohorského kostela sv. Jakuba zapadá do 3. čtvrtiny 14. stol. Kostel je trojlodní síňového charakteru se dvěma západními věžemi. V Kutné Hoře pochází ze stejného období kostel Panny Marie Na náměti, trojlodní s jednou západní věží.

V Jindřichově Hradci byl vystavěn téměř čtvercový trojlodní síňový kostel Nanebevzetí Panny Marie s hranolovou věží na severní straně mezi lodí a kněžištěm.

Arnošt z Pardubic založil v Jaroměři kostel sv. Mikuláše, vystavěný po vzoru Vratislavského kostela, avšak kratší. Kostel má síňové trojlodí.

Od roku 1338 se ve Znojmě stavěl kostel sv. Mikuláše s původním bazilikálním záměrem, vystavěn však jako trojlodní hala.

Do druhé poloviny 14. stol. patří také stavba kostela Nanebevzetí Panny Marie v Opavě, síňové trojlodí s dvěma západními věžemi z rezných cihel.

K nejvýraznějším architektonickým dílům poslední čtvrtiny 14. stol. patří kostel klarisek v Panenském Týnci, který zůstal nedokončený již před vypuknutím husitských válek.

Upevnění ekonomické a politické moci v průběhu 14. stol. se projevilo stavbami radnic a jiných veřejných budov. Zároveň se dovršil přerod z dřevěné či hrázděné domovní zástavby v kamennou.

V Praze vznikly ve 14. stol. radnice Starého Města pražského a Nového Města pražského. Obě jsou postaveny v rohu náměstí (Staroměstského, respektive Dobytčího trhu, nyní Karlova náměstí) s vysokou nárožní věží. Staroměstská radnice vznikala postupně v průběhu 14. stol., nejprve adaptací jednopatrového domu od r. 1338, rozšířeného o další objekt v po r. 1360. Kaple s náročně řešeným arkýřem vznikla do r. 1381. Novoměstská radnice, kterou tvoří také několik budov, vznikala postupně v letech 1377–1398.

Významná je radnice v Kadani, z roku 1362 s hranolovou věží a žebrově zaklenutým podloubím. Dodnes je hlavní dominantou města. Další radnice v Čechách z předhusitské éry jsou radnice v Mělníku, Litoměřicích a na Moravě pak v Olomouci (po r. 1378).

Z dalších veřejných staveb můžeme zmínit staroměstské Kotce, budované od r. 1362, které architektonickým zjevem předchýly uvedené radniční budovy a rozměry i obdobné stavby v Evropě – Kotce dosahovaly délky 200 m, měly bazilikální dispozici s přímým osvětlením plochostropé střední lodi a valeně zaklenuté krámký v bočních lodích.

Výsadní postavení mezi veřejnými stavbami má pražské Karolinum, nejstarší univerzitní architektura v Evropě dosud zastávající stejnou funkci. Vzniklo z přestavby starší skupiny domů v letech 1383–1386, kterou doplnil bohatě zdobený arkýř, vystupující z průčelí.

Ve 2. pol. 14. stol. se stavěly opevňovací systémy. Městské opevnění v době Karla IV. charakterizuje větší výstavnost a vzornost, vyšší věže, delší hradební zdi mezi věžemi (kurtiny) a složitější architektura bran. Součástí městských bran se stávaly městské hrádky.

Hradby Nového Města pražského byly vystavěny opravdu rychle v letech 1348–1350, a to v délce 3,5 km. Hradby byly zesíleny hranolovými věžemi, překvapivě na městské straně uzavřenými, a branami, tvořenými dvojicí hranolových věží a vysokým průjezdem. Celou hmotu bran obíhalo podsebití se štíhlými věžičkami.

Hranolové věže byly doplněny do otakarské hradby v Českých Budějovicích.

Hradby v Litoměřicích byly budovány v souvislosti s velkým rozšířením města a dosahovaly výšky 12 m, s cimbuřím, střílnami a vysokými hranolovými věžemi, otevřenými na městské straně. Zde bylo použito i věží půlválcových. Téměř kompletní soubor půlválcových věží se zachoval v Poličce.

Stejně řešené věže ve Vysokém Mýtě se až na jednu nedochovaly. Stojí zde však tři městské brány, které vždy tvoří hranolová věž, po jejímž boku se otevírá průjezd pod lomeným obloukem, na druhé straně oblouku stojí štíhlá věž.

Přelomu 1. a 2. třetiny 14. stol. je mezníkem v hradní architektuře – silueta hradů se oproti starším zklidňuje, mohutné hranolové věže staly jádrem hradu. V tomto období vznikl hrad Okoř, jehož obdélná masivní věž se připojuje k východní straně hradního paláce.

Příkladem méně rozlehlého hradu je hrad Kost, mohutná věž nepravidelného lichoběžníkového půdorysu je umístěna v jihovýchodním nároží horního hradu.

Po polovině 14. stol. bylo na hradě Velhartice vystavěno hradní jádro, západní hranolová věž a monumentální kamenný most, který obě části spojuje.

Jedním z nejsložitějších hradů z 1. třetiny 14. stol. je hrad Lipnice. U hlavního vstupu stojí mohutná hlavní věž. Její propitól tvoří severozápadní palác s hranolovou věží Samsonem, nárožním křídlem a mezi nimi později umístěné spojovací křídlo. Na hradním nádvoří stojí volně hradní kaple s raně gotickými detaily.

Příklad ucelení dispozice hradního jádra dokládají dva hrady založené Karlem IV. pravděpodobně ve stejné době: hrady Kašperk (1356) a Radyně (před r. 1361). Stavitelem Kašperku byl Vít Hedvábný. Zde na obdélníkovém půdorysu horního hradu vyrůstají mohutné hranolové věže po obou stranách dvoupodlažního paláce. Radyně má obdobnou dispozici s tím rozdílem, že východní, mnohem nižší, věž má podkovovitý půdorys.

Výjimečným mezi českými hrady doby Karlovy je hrad Karlštejn, vystavěný v letech 1348–1357. Tento hrad má tři hlavní samostatné objekty v různých úrovních. Nejnižší je hradní palác, nad ním je výše postavená mohutná kostelní věž s kostelem Panny Marie a na nejvyšším a zároveň nejsevernějším místě hrad uzavírá Velká věž s kaplí sv. Kříže.

Důležitý článek ve vývoji hradní architektury tvoří dva jihočeské hrady Rožmberků – Dívčí Kámen a Helfenburk. Obdélné jádro hradu je tvořeno dvěma palácovými křídly, umístěnými u jeho kratších stran, mezi nimiž je malé vnitřní nádvoří. Dívčí Kámen nemá věž, Helfenburk ano – válcovou – která však pro hrad hraje druhořadou roli.

Na Moravě vzniklo za Karlovy vlády velkolepé opevnění dolního hradu Veveří. Západní strana opevnění je prostoupena střídavě hranolovými a válcovými věžemi.

Pilíř konventního kostela v Klášterní Skalici

ARCHITEKTURA PRO KORUNU

Lidé a architektura v době Karla IV.

7. 11. – 31. 12. 2016

Valdštejnská jízďárna

Praha 1 – Malá Strana

Výstava vznikla za podpory Národní galerie v Praze a Senátu Parlamentu České republiky

Organizátor:
Czech Architecture Week
Hravý architekt

Záštity:
Miloš Zeman, prezident České republiky
Ivana Zemanová, manželka prezidenta České republiky
Daniel Herman, ministr kultury České republiky
Miluše Horská, 1. místopředsdkyně Senátu Parlamentu České republiky
Mons. Dominik Duka, OP, arcibiskup pražský
Michal Hašek, předseda Asociace krajů České republiky
Adriana Krnáčová, primátorka hlavního města Prahy
Jan Wolf, radní hlavního města Prahy pro oblast kultury, památkové péče, výstavnictví a cestovního ruchu
Monika Palatková, ředitelka České centrály cestovního ruchu – CzechTourism

Partneři:
Ministerstvo kultury ČR
Ministerstvo pro místní rozvoj ČR
České centrály cestovního ruchu – CzechTourism
České dráhy – Národní dopravec
ProCeram
Prague Boats
ČKAIT
Hlavní město Praha
Statutární město Brno
Statutární město Olomouc
Městská část Praha 9
Karlovarský kraj
Plzeňský kraj

Podporovatelé Hravého architekta 2016:
Pavel Basl, ProCeram s.r.o.
Nataša Brožová, PROSPERITA s.r.o.,
Milan Šimonovský, SIGMA GROUP, a.s. – HRANICE

Zúčastněná velvyslanectví – Hravý architekt 2016:
Velvyslanectví Brazílie
Velvyslanectví Bulharska
Velvyslanectví Chorvatska
Velvyslanectví Itálie
Velvyslanectví Státu Izrael
Velvyslanectví Litevské republiky
Velvyslanectví Maďarska
Velvyslanectví Spojených států mexických
Velvyslanectví Peruánské republiky
Velvyslanectví Polské republiky
Velvyslanectví Rakouské republiky
Velvyslanectví Rumunska,
Velvyslanectví Slovinska

Velvyslanectví Srbska
Produktoví partneři:
Primalex
Trustav
Three Brothers Production
Tomza
Němec
Spyron

Mediaální partneři:
Dopravní podnik hlavního města Prahy
Prague City Tourism
Prague Event Calendar

Autoři výstavy:
Czech Architecture Week – Helga Hrabincová

Architektonické řešení:
Architektonické řešení vychází z předešlé výstavy Císař Karel IV. 1316–2016, jehož autorem je Ak. arch. Jiří Javůrek – SGL PROJEKT.

Architektonické řešení expozic:
Czech Architecture Week – Akad. arch. ing. Miroslav Řepa,
Lukáš Juřina, Petr Kaluža

Autoři textů:
Helga Hrabincová, Radomíra Sedláková, Michal Schneider,
Marian Šprta, Bohumil Vurm a Zuzana Foffová (Praga Mystica)

Odborná spolupráce:
Boris Křištof , Radomíra Sedláková, Petr Chotěbor, Miroslav Řepa,
David Frank, Ondřej Sokač, Jiří Kočandrl, Aleš Marboe, Miloslav Vach, Pavel Štátný, Bohumil Pánek, Petr Hampl, František Tesař,
Petr Coufal, David Frank, Vojtěch Ouřada

Výtvarné ztvárnění postav:
Jarmila Jiravová

Kresby:
Helga Hrabincová, Michal Schneider

Grafický design:
Jaroslav Němec, Czech Architecture Week – Petr Ivanov,
Michal Schneider

Fotografická spolupráce:
Iveta Kopicová, Milan Dvořák

Překlady:
Radovan Charvát, Tereza Fendrychová, Miluše Kaudersová,
Dáša Mamudo

Produkce výstavy:
Lucie Šafaříková, Michal Schneider, Patrik Opěla

Stavba výstavy:
Alexej Honetschläger – T.A.H.

Organizační tým:
Czech Architecture Week – Sylvia Hanáková, Helga Hrabincová,
Petr Ivanov, Radka Kafková, Patrik Opěla, Michal Schneider,
Tomáš Soukup, Barbara Štruplová

Poděkování spolupracujícím institucím:
Alšova jihočeská galerie
Arcibiskupství Olomoucké
Arcibiskupství pražské
Archiv hlavního města Prahy
Biskupství Litoměřické
Cabinet des Dessins, Musée du Louvre, Paříž
Cisterciácké opatství Vyšší Brod
Comune Montecarlo
Die Bildagentur für Kunst, Kultur und Geschichte, Berlin
Farnost Veverská Bítýška
Galerie Středočeského kraje
Gemäldegalerie, Staatliche Museen, Berlin
Herzog Anton Ulrich-Museum, Braunschweig
Ing. Jaromír Kubů, kastelán, Správa státního hradu Karlštejn
Knihovna Metropolitní kapituly u Sv. Víta
Knihovna Národního muzea
Kunsthistorisches museum Wien
Kupferstichkabinett der Akademie der bildenden Künste, Wien
Kupferstichkabinett, Staatliche Museen, Berlin
Ladislav Koucký, Tatobity
Magistrát hlavního města Prahy
Metropolitní kapitula u sv. Víta v Praze
Moravská galerie v Brně
Moravský zemský archiv - Státní okresní archiv Jihlava
Museum of Fine Arts, Boston
Muzeum hlavního města Prahy
Muzeum města Brna
Muzeum umění Olomouc
Muzeum v Bruntále
Národní galerie v Praze
Národní knihovna ČR
Národní muzeum
Národní památkový ústav, správa státního hradu Karlštejn
Národní památkový ústav, správa státního hradu Lipnice
Národní památkový ústav, územní památková správa v Českých Budějovicích
Národní památkový ústav, územní památková správa v Praze
Obec Klášterní Skalice
Oblastní archiv Olomouc
Římskokatolická farnost u kostela sv. Jakuba Staršího Praha 5 - Zbraslav
Správa hradu Kašperk
Správa Pražského hradu
Staatliche Kunsthalle Karlsruhe
Státní oblastní archiv v Praze
Státní okresní archiv Olomouc
Turnovské památky a cestovní ruch
Uměleckoprůmyslové museum v Praze
Univerzita Karlova v Praze
Vlastivědné muzeum v Olomouci

Zúčastněné školy v rámci projektu Hravý architekt 2016:
Základní škola a Mateřská škola, Brno
Základní škola a Mateřská škola, Březová
Základní škola a Mateřská škola, Hradec Králové
Základní škola, Olomouc
Základní škola, Ostrava
Základní škola a Mateřská škola Barrandov, Praha 5
Základní škola Hanspaulka, Praha 6
Základní škola Donovalská, Praha 4
Escola Canto dos Pássaros, Rio de Janeiro – Brazílie
Gymnasium Sv. Cyrila a Metoděje, Plovdiv – Bulharsko
Základní škola Horvati, Zagreb – Chorvatsko
Máriaremete-Hidegkúti Ökumenikus, Budapešť – Maďarsko
State Primaria di Piteccio, Pistoia – Itálie
Šiaulia „Sandoros“ Progymnasium, Šiauliai – Litva
American School, Truillo – Peru
Základní škola č. 44 im. Jana III Sobieskiego, Wrocław – Polsko
Private Volksschule Sacré Coeur, Pressbaum – Rakousko
El Sharq, Nazareth – Izrael
Habiluim, Ramat Gan – Izrael
Moriya, Barkai - Haifa – Izrael
Afek school, Kibutz Afek – Izrael
Tali, Jerusalem – Izrael
Reime, Ashdod – Izrael
Yigal alon, Sderot – Izrael
Teoretické gymnasium „Nicolae Balcescu“, Gluj Napoca – Rumunsko
Oš Poljane, Lublaň – Slovinsko
Škola „VUK Karadžić“, Beograd – Srbsko
Poly Ppep Country Day Middle School, New York – Spojené státy americké
Intermediate School PSIS 187, New York – Spojené státy americké
PS 39 - The Landmark School, New York – Spojené státy americké
Colegio Hebreo Sefaradi, Mexico City – Mexiko

www.architectureweek.cz

www.hravýarchitekt.cz

www.ngprague.cz

ARCHITEKTURA PRO KORUNU

Lidé a architektura v době Karla IV.

Redakce Petr Ivanov | Sylvia Hanáková | Michal Schneider
Jazyková redakce Kateřina Semrádová
Grafická úprava a sazba Jaroslav Němec

Vydal **Czech Architecture Week s.r.o.**
Masarykovo nábřeží 250, 110 00 Praha 1
Tisk: **PrintPoint s.r.o.**
Lužná 591/4, 160 00 Praha 6 – Vokovice

Vydání druhé
Praha, 2016

Všechna práva vyhrazena. Žádná část tohoto katalogu nesmí být reprodukována, kopírovaná a elektronicky šířena bez písemného souhlasu autorů.

© Czech Architecture Week s. r. o., 2016

Miloš Zeman, prezident České republiky | **Ivana Zemanová**, manželka prezidenta České republiky | **Daniel Herman**, ministr kultury České republiky | **Milůše Horská**, 1. místopředsedkyně Senátu Parlamentu České republiky | **Mons. Dominik Duka**, OP, arcibiskup pražský | **Michal Hašek**, předseda Asociace krajů České republiky | **Adriana Krnáčová**, primátorka hlavního města Prahy | **Jan Wolf**, radní hlavního města Prahy pro oblast kultury, památkové péče, výstavnictví a cestovního ruchu | **Monika Palatková**, ředitelka České centrály cestovního ruchu – CzechTourism

Výstava vznikla za podpory **Národní galerie v Praze** a **Senátu Parlamentu České republiky**

Partneři:

Kraje:

Města:

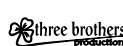
Mediální partneři:

Partneři Národní galerie v Praze:

Produktoví partneři:

Podporovatelé Hravého architekta:

Pavel Basl
ProCeram s.r.o.

Ing. Milan Šimonovský
SIGMA GROUP, a. s. – HRANICE

JUDr. Nataša Brožová
PROSPERITA s.r.o.

www.architectureweek.cz | www.hravýarchitekt.cz | www.ngprague.cz